

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **СОЦІАЛЬНА СФЕРА**

∨ *Українські біженці за кордоном:
допомога та проблеми перебування*

- **СОЦІОКУЛЬТУРНА СФЕРА**

∨ *Дерусифікація і декомунізація
українських бібліотек – вимога часу*

№ 14 (236) ВЕРЕСЕНЬ 2022

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 14 (236) 2022

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Комітет з питань молоді і спорту рекомендує ВРУ прийняти законопроект, який врегулює виплату одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві..... 3

Оновлений Закон України «Про лікарські засоби» імплементує найкращі європейські практики регулювання фармацевтичної галузі, – В. Ляшко 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Симоненко О.

Українські біженці за кордоном: допомога та проблеми перебування. Наскільки можливе їх швидке повернення? 4

Пестрецова О.

Чому «об'єктивність у вакуумі» у виконанні міжнародних правозахисників не доречна, коли йдеться про повномасштабну агресію 11
Чернявська Л.

Дерусифікація і декомунізація українських бібліотек – вимога часу 16

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 23

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Комітет з питань молоді і спорту рекомендує ВРУ прийняти законопроект, який врегулює виплату одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві

Комітет Верховної Ради України з питань молоді і спорту рекомендував Верховній Раді України прийняти за основу проект Закону України про внесення змін до ст. 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо скасування обмежувальних строків на виплату одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві, (реєстр. № 7679), поданий народним депутатом України І. Герашенко та іншими народними депутатами України.

Законопроект розроблено з метою законодавчого врегулювання виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві

– без установлення обмежувальних строків для реалізації права на таку грошову допомогу.

Необхідність прийняття законопроекту обумовлена правовими позиціями Конституційного Суду України, який у своєму Рішенні у справі за конституційною скаргою С. Поліщука щодо відповідності Конституції України (конституційності) п. 4 ст. 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців) від 6 квітня 2022 р. № 1-р(П)/2022 зазначив, що: обраний законодавцем засіб досягнення мети Закону «(часове обмеження) хоч і є раціонально пов'язаним із нею, однак не може бути визнаним таким, що є домірним для досягнення встановленої мети, оскільки не є підтвердженням того, що погіршення стану здоров'я цієї категорії осіб, спричинене пораненням (контузією, травмою або каліцтвом) під час служби в Збройних Силах України, не може настати після спливу встановленого строку» (*Офіційний вебпортал Парламенту України (<https://www.rada.gov.ua/news/razom/227493.html>).* – 2022. – 2.09).

Оновлений Закон України «Про лікарські засоби» імплементує найкращі європейські практики регулювання фармацевтичної галузі, – В. Ляшко

Президент України підписав проект нового Закону України «Про лікарські засоби». Закон гармонізує українське законодавство, що регулює правовідносини у сфері лікарських засобів в Україні, з нормативно-правовими актами Європейського союзу.

Також він запроваджує єдину термінологію та правила регулювання фармацевтичного ринку.

«Триває підготовка до вступу України в Європейський Союз, тому робота над нормативно-правовими актами, що регулюють фармацевтичну галузь України, є надзвичайно

актуальною. Оновлений Закон “Про лікарські засоби” імплементує найкращі європейські практики регулювання фармацевтичної галузі, – пояснює Міністр охорони здоров’я В. Ляшко. – Водночас комплексне оновлення законодавчої бази є можливістю і для регуляторної системи, і для бізнесу запровадити нові практики роботи по-європейськи, оновити та уніфікувати правила ринку. Це сприятиме покращенню доступності ліків для українців в усьому світі, а також краще захищатиме їхні права як споживачів».

Оновлений Закон визначає:

– умови створення, фармацевтичної розробки, доклінічних досліджень, клінічних випробувань (досліджень), державної реєстрації лікарських засобів;

– умови виробництва, виробництва (виготовлення) в умовах аптеки, призначення, застосування, імпорту, оптової та роздрібною торгівлі, дистанційної торгівлі, контролю якості, здійснення фармаконагляду ліків;

– права та обов’язки юридичних і фізичних осіб, а також повноваження органів державної влади і посадових осіб у відповідній сфері;

– створення умов для розвитку фармацевтичної промисловості, формування сприятливого інвестиційного клімату, подолання технічних бар’єрів у міжнародній торгівлі лікарськими засобами.

А також:

– покращить захист прав, здоров’я та інтересів споживачів;

– дозволить знизити рівень корупції на фармацевтичному ринку.

Закон також урегулює роботу інтернет-аптек, адже він встановлює правила дистанційної торгівлі лікарськими засобами населенню та підтримує екстериторіальність доставки (*Урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua/news/onovlenyi-zakon-pro-likarski-zasoby-implementuie-naikrashchi-ievropeiski-praktyku-rehuliuvannia-farmatsevtichnoi-haluzi-viktor-liashko>). – 2022. – 26.08*).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

О. Симоненко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Українські біженці за кордоном: допомога та проблеми перебування. Наскільки можливе їх швидке повернення?

Після військового вторгнення РФ в Україну мільйони українців змушені були покинути свої домівки, шукаючи притулку за кордоном у тому числі.

Здебільшого українці від’їжджали до європейських країн. Адже наші західні сусіди надали українським біженцям можливість вільного в’їзду на свою територію. Переважна більшість українців, що в пошуках безпеки перетнули кордон, вже отримали в країнах Європейського Союзу статус тимчасового захисту. Саме цьому юридичному статусу, що накладає менші обмеження порівняно із статусом біженців, зокрема і в питанні відмови від нього і повернення додому, віддають перевагу українці.

У цьому разі мова йде про введення в дію так званої Директиви тимчасового захисту (рішення

Ради ЄС від 4 березня 2022 р., Директива 2001/55/ЄС щодо надання тимчасового притулку. Її ухвалили 2001 р. в умовах численних вимушених переміщень населення в результаті воєнного конфлікту в Боснії та в Косові), яка надає біженцям можливість спрощеного в’їзду на територію ЄС, право на проживання, житло, базовий пакет соціальних послуг. На відміну від статусу шукача притулку, тимчасовий захист дозволяє українцям вільно пересуватися в межах ЄС. Тобто українці самі можуть обирати куди їхати, та за потреби переїжджати в інші країни Євросоюзу. До речі це і є причиною того, чому відслідкувати точну кількість українців у кожній конкретній країні ЄС неможливо.

Наразі тимчасовий захист надають на рік із можливістю продовжити його до трьох років

і в багатьох країнах, незалежно від ситуації в Україні. Варто зауважити, що це безпрецедентна зміна в законодавстві ЄС, ратифікована ним для всіх країн-членів. Важливо згадати і про те, що окрім ЄС, право на перебування строком до трьох років без процедури розгляду заяви про набуття притулку надають Норвегія та Швейцарія. Такий статус так само дає змогу працевлаштуватися, оформити дітей до школи чи дитсадка, пересуватися в межах Шенгенської зони тощо.

А для допомоги українським біженцям війни у Великій Британії почала діяти програма «Дім для України» (Homes for Ukraine). Спеціальні програми приймання українських біженців запровадили також США, Канада, Австралія, Японія та інші країни. До речі, у планах ЄС є створення єдиної системи реєстрації біженців. Наразі, системи реєстрації різних країн не пов'язані між собою, проте, вже створюється спеціальна платформа для обміну інформацією.

Також в ЄС розробляють єдині стандарти щодо підтримки дітей, їх належного захисту, доступу до освітніх та медичних послуг. Більше того, для максимально швидшої інтеграції біженців Єврокомісія ще 5 квітня 2022 р. оприлюднила рекомендації щодо спрощення процедури визнання дипломів і кваліфікацій біженців, аби забезпечити можливість працевлаштування відповідно до рівня підготовки.

Також, як повідомив міністр цифрової трансформації М. Федоров, для українських біженців ЄС запровадив доступний та безоплатний роумінг. 24 мобільні оператори ЄС та 3 мобільні оператори України підписали відповідну заяву.

Важливо відмітити, що спільні для ЄС правила й стандарти приймання українських біженців війни кожна з держав-членів реалізує відповідно до власних можливостей та інтересів. І тут цікавим є момент, коли на національному рівні ухвалюються рішення, які демонструють прагнення країн закріпити на своїй території бажаних для них біженців. Наприклад, у Болгарії етнічні болгари зможуть одразу отримати не притулок, а повноцінні національні документи. Біженці з угорським

корінням також матимуть свої привілеї під час працевлаштування в Угорщині. Понад те, угорський уряд заявив про зацікавленість в українцях, які планують тривале перебування в Угорщині. Фінські та литовські заклади вищої освіти заохочують наших студентів грантами та відкривають додаткові місця у закладах освіти.

Окрім всього вищезазначеного, важливим складником допомоги ЄС українським біженцям стало надання фінансової допомоги. Отже, розглянемо більш детально, яку саме допомогу пропонують різні країни для українців на час війни.

Польща. Усім відомо, що ця країна прийняла найбільшу кількість біженців з України. І довготривале утримання майже 3 млн людей стало справжнім випробуванням для польської економіки та інфраструктури. Приїхавши до Польщі, українці повинні отримати PESEL. Це свого роду польський ідентифікаційний номер. За допомогою цього номера Польща здійснює облік громадян. Але для українських біженців цей номер дає ще й можливість отримати можливість грошової допомоги, легальне працевлаштування, страховку і медичну допомогу. Законне перебування на території Польщі можливе впродовж 18 місяців. Після цього належить подати заяву про дозвіл на проживання строком до трьох років. Українці в Польщі мають право і на безкоштовне отримання медичної допомоги. Щодо українських дітей, які виїхали до цієї країни, то вони також можуть безкоштовно ходити до польських шкіл, а студенти – до державних ЗВО і додатково отримувати стипендію та студентський кредит. А для всіх охочих вивчати польську мову існують безкоштовні курси.

Німеччина. За попередніми підрахунками, у країну прибуло понад 300 тис. українців. Сума виплат, що їм надавалась (з 1.06.2022 р. відбулися зміни, про це нижче), відрізнялася залежно від того, у якій федеральній землі перебувають біженці, якого вони віку і який у них сімейний стан. У середньому вона сягала від 105–109 євро до 294–367 євро. Крім цього, додатково виплачуються кошти при оренді житла та на опалення, а також видавалась одноразова допомога на предмети побуту. Варто згадати і

про те, що в Німеччині можна зробити запит на соціальне житло і держава, згідно з законом, щодо надання кожній людині як мінімум 45 кв. м, компенсує їхню вартість. Також у Німеччині запропоновано пакет соціальної підтримки, який включає: безкоштовні мовні курси, пільги на телефонний зв'язок та базові медичні послуги, а також право на отримання освіти і працевлаштування. А ще українці можуть звернутися до органів влади для визнання їхніх українських дипломів. Термін дії допомоги для українців – 12 місяців. Але, якщо війна в Україні за цей час не закінчиться, то цей термін буде продовжений ще на пів року автоматично, без повторного звернення.

Словаччина. Ця країна теж прийняла чималу кількість наших громадян. Офіційне право на працю в ній мають українці, які тут отримали статус тимчасового захисту. Але при цьому слід звернути увагу, що дозвіл на працю може бути оформленим у вигляді трудового договору або ж договору про трудові відносини без працевлаштування. Щомісячні виплати для українців у Словаччині сягали розмірів від 68,80 євро до 241,30 євро. Українці тут мають право на термінову та необхідну медичну допомогу. Також у Словаччині відвідування школи є обов'язковим для дітей до 16 років, тому діти українців повинні будуть відвідувати словацькі державні школи.

Чехія. Прибувши до цієї країни, впродовж 30 днів треба звернутися у регіональний центр допомоги Україні, який є в кожному великому місті, крім того, така реєстрація, також, проводиться у відділках поліції для іноземців. Це потрібно зробити для внутрішнього обліку прибулих, а також для отримання допомоги, яка може виражатися в грошовому еквіваленті обсягом 5 тис. крон. Як пише «Європейська правда», спеціальний дозвіл на роботу в Чехії не потрібен. Українці можуть шукати роботу або за допомогою бюро з працевлаштування, або самостійно. Українці також отримують безкоштовне медичне страхування, пропозиції щодо проживання, навчання для дітей тощо. Варто звернути увагу, що після завершення воєнного стану в Україні потрібно буде залишити територію Чехії. А статус біженця українцям у Чехії наразі не надають.

Франція. Як було анонсовано урядом Франції, з України від початку російського вторгнення прибуло понад 30 тис. осіб. При цьому, якщо українець має біометричний паспорт, то не потрібно звертатися до консульських органів, а якщо ж не має біометричного паспорта, то варто звернутися до однієї з консульських установ. Статус тимчасового захисту дає змогу отримувати безкоштовну медичну допомогу одразу після реєстрації на території Франції. Крім цього, українці у Франції можуть отримати фінансову допомогу в розмірі 6,80 євро на день на людину (14,20 євро за відсутності безкоштовного житла). І як і в інших країнах, надається допомога з влаштування дітей у школи та садки. Щодо працевлаштування, то як інформує видання «Укрінформ», Федерація французьких підприємців зобов'язалася запропонувати до 10 тис. робочих місць українським біженцям. Зокрема про це наголосив міністр праці Франції Е. Борн. Вона повідомила, що сотні компаній готові запропонувати роботу для українських біженців, які прибули до Франції після початку російської воєнної агресії.

Окрім цього, різні регіони країни самостійно виступили з ініціативою допомоги українцям у Франції. Також українцям пропонують безкоштовні курси французької мови як неурядові організації, так і мерії міст або Офіс з імміграції та інтеграції. Що стосується школярів, які не володіють французькою, то їх тимчасово відправляють у спеціальний клас, де вони матимуть 18 годин французької мови на тиждень. Державні садочки і школи у Франції є безкоштовні.

Італія. Ця країна надає прихисток українцям на один рік з можливістю продовження ще на рік. Тут українці мають право на працю, освіту, соціальне забезпечення та медичну допомогу на тих самих умовах, що й громадяни Італії. За попередніми даними, до Італії вже прибули понад 72 тис. біженців з України. Також протягом трьох місяців їм виплачується щомісячна допомога в розмірі 300 євро.

Швейцарія. Як пише «Європейська правда», посилаючись на SwissInfo, Швейцарія надає українцям статус, якого ніколи нікому не

надавала. А саме, жителі України, які прибувають до цієї країни починаючи з 24 лютого, отримують спеціальний статус «S», який значно спрощує бюрократичні процедури. Таким чином, статус «S» сприяє соціальній та професійній інтеграції біженців, можливість отримання соціальної та медичної допомоги тощо. Нагадаємо, що цей статус до цього часу жодного разу не задіювали, адже хоча він і був розроблений спеціально для жителів колишньої Югославії під час воєнних дій на Балканах, його імплементувати вдалося вже після їх закінчення у 1999 р.

Велика Британія запропонувала для наших біженців війни декілька варіантів облаштування. Перший: за наявності легально проживаючих родичів українці, які отримали візу для в'їзду, отримують право на легальне перебування строком до трьох років. Другий: за відсутності візи і близьких родичів можна скористатися вищезгаданою програмою британського уряду «Дім для України» (Homes for Ukraine). Ця програма включає в себе вирішення таких питань, як житло, право на працевлаштування і медичне обслуговування на три роки, соціальні виплати (розмір в кожному випадку індивідуальний), влаштування дитини в дитячий садок чи заклади освіти.

Канада. У цій країні для допомоги українським біженцям запроваджена Канадсько-українська програма надзвичайних подорожей (CUAET). За цією програмою українці можуть отримати за спрощеною процедурою право проживання до трьох років, працевлаштування і навчання. Водночас програмою не передбачено жодних виплат, безкоштовного житла та медичних послуг. Цікавим моментом цієї програми є те, що вона актуальна і для тих громадян України, кого війна застала в Канаді. Їм дозволено подати заявку на продовження права перебування в країні до трьох років. При цьому програмою не надається статус біженця, громадянства або дозволу на постійне місце проживання в Канаді. У цьому контексті варто зазначити, що ті хто хоче переїхати до Канади також можуть скористатися іншими чинними федеральними і провінційними міграційними програмами.

США виявилися однією з найбільш закритих та обмежених щодо можливостей країн для

біженців війни з України. Зокрема лише 19 квітня, тобто через два місяці після російського вторгнення в Україну, у США для українців запровадили статус тимчасового захисту. Цей статус надає право українцям залишатися в США на термін до 18 місяців та можливість на працевлаштування. Щоб потрапити у країну, українці повинні мати «спонсора» – фізичну чи юридичну особу, яка заповнить форму I-134. Спонсор повинен забезпечити біженців житлом і фінансовою допомогою. Українці, які отримали так званий гуманітарний пароль у США (включаючи учасників програми Uniting for Ukraine) в період з 24 лютого 2022 р. по 30 вересня 2023 р., мають право подавати документи на основні пільги, доступні для біженців до закінчення терміну їх гуманітарного пароля. Окремо слід згадати про Нью-Йорк, мер якого Е. Адамс виділить 2 млн дол. з міського бюджету для допомоги українським переселенцям. «Нью-Йорк є домівкою для найбільшої української громади Америки, і ми солідарні з усіма постраждалими як тут, так і за кордоном. Ми – місто іммігрантів і готові з розпростертими обіймами надати будь-яку необхідну підтримку новоприбулим», – заявив він. Згодом Е. Адамс уточнив, що ці кошти підуть на юридичну підтримку, послуги перекладу, вирішення соціальних питань українців.

Угорщина, Румунія і Молдова. Для прибуття в ці країни, як зокрема і в інші, потрібно щоб був будь-який документ, що засвідчує особу. Для перевезення тварин документів не треба. Якщо родичів чи знайомих нема, зупинитися можна у спеціальних центрах для біженців. З питань оформлення статусу особи, яка потребує тимчасового захисту або статусу біженця, потрібно звертатися до міграційних служб. У пунктах пропуску на кордонах та на вокзалах волонтери допомагають з розміщенням, харчуванням та іншою допомогою, у тому числі і юридичними консультаціями для українців.

У контексті викладеного, варто звернути увагу на те, що з 1 червня 2022 р. умови та правила перебування українських біженців війни у більшості країн почали змінюватися. Тож проаналізуємо нововведення, які в

останній час відбулися в країнах, що прийняли найбільшу кількість українських біженців. Здебільшого зміни стосуються проїзду, порядку отримання соцвиплат, надання безкоштовного житла. Зокрема, з 1 червня для українських біженців скасовують безкоштовний проїзд у громадському транспорті Німеччини, Польщі, Болгарії, Швейцарії та Чехії.

Польща. Як вже було сказано, тут з 1 червня скасовано безкоштовний проїзд у громадському транспорті міського та міжміського сполучення. Проте безкоштовним поки що залишиться проїзд на маршрутах потягів із прикордонних до України міст: Хелма, Грубешів, Люблін, Дорогуськ, Перемишль, Загуж, Ярослав, Жешув, а також поїздки в поїздах другого класу TLK та IC по території Польщі для таких категорій українців (які перетнули кордон після 24 лютого 2022 р.): діти до 18 років, жінки та чоловіки, старші 60-ти років, особи з інвалідністю. Крім того, з 1 червня водії авто з українською реєстрацією знову повинні сплачувати за проїзд державними та концесійними дорогами Польщі. Щодо соціальних виплат, то уряд Польщі, щоб стимулювати українців шукати роботу, від 1 липня припинив виплачувати грошову допомогу українцям, крім осіб з інвалідністю, вагітним жінкам, багатодітним родинам.

Німеччина. Ця країна також скасувала безкоштовний проїзд для українців у громадському транспорті, проте, запровадила пільги. А саме, було введено проїзні на всі види міського транспорту в будь-якому місті та регіональних поїздах за 9 євро. Крім того, зміни відбулися і в отриманні соціальних виплат. З 1 червня по всій Німеччині відбулася зміна правового статусу для українських біженців. Це означає: малозабезпечені біженці з України отримуватимуть пільги/гроші не згідно із Законом про пільги шукачам притулку, а згідно з Другим соціальним кодексом (SGB II). За це відповідає центр зайнятості Jobcenter. І отримати допомогу від Центру зайнятості значно складніше, адже там беруть до уваги матеріальний стан осіб. Варто зазначити, що при реєстрації у Jobcenter українці підписують згоду перевірки своїх банківських і податкових

даних. І, якщо виявиться, що людина отримувала соцвиплати і при цьому мала доходи в Україні, допомогу змусять повернути. З іншого боку, від 1 червня в Німеччині збільшився розмір соціальних виплат для українців – 300 євро на дитину та 440 євро на дорослого на місяць. Також передбачений підвищений розмір соціальної допомоги особам, що її потребують, а саме: вагітні жінки, починаючи з 13 тижня вагітності – плюс 17 % від стандартного розміру допомоги; люди з обмеженими можливостями, що можуть працювати, – плюс 35 % від стандартного розміру допомоги; особи, що потребують дорогої дієти відповідно до медичних показань, – відповідно до запиту. До речі, українці мають право піти на мовні курси – і це прирівнюється до роботи, щоправда, «прогулювати» їх не можна.

Чехія. Громадський транспорт Праги та Середньочеського краю, а також міжміське сполучення стали теж платними для біженців з України. Крім того, пражька мерія 15 червня закрила центр для українських біженців на невизначений термін. Місцева влада назвала причину – перевантаженість столиці та відсутність системи переїзду в інші менш навантажені регіони. Також Чехія скоротила термін страхового покриття до трьох місяців, який був анонсований на шість місяців. А починаючи з липня, соціальне житло стало платним.

У Швейцарії українські біженці вже не можуть самостійно обирати, де їм поселитися. Від 1 червня закінчився термін рішення про безкоштовний проїзд у громадському транспорті. Проте це не означає повного скасування безоплатного проїзду в цій країні. Організація громадського транспорту країни Alliance SwissPass повідомляє, що українці, які в'їхали до Швейцарії, можуть звернутись до соціальних органів або муніципальної влади по безоплатні проїзні квитки.

Від 31 травня у Болгарії українців, які поїхали і жили за програмою тимчасового розміщення в готелях, переселяють до буферних центрів у Сарафово та Єлхово, у муніципальні чи державні гуртожитки. І проїзд у Болгарії для українських біженців війни також став платним.

Що стосується інформування щодо статусу біженців, то варто звернути увагу на сайт Міністерства охорони здоров'я для отримання інформації про безоплатну допомогу за кордоном.

Слід зазначити, що приплив біженців з України до Європи є найчисленнішою міграційною хвилею з часів Другої світової війни. Відтак станом на середину літа 2022 р., за різними оцінками в межах 8–10 млн українців залишили країну (переважно жінки з дітьми). Саме на початку липня було зафіксовано нову міграційну хвилю. Наразі вона не така потужна, як в перший місяць війни, однак, якщо в кінці квітня тих, хто повертався було більше за тих, хто від'їжджав, то вже влітку прикордонники зафіксували новий сплеск міграційного потоку. І нині кожного дня з України виїждить чимало наших громадян, переважно до Євросоюзу.

Слід, звісно, враховувати, що орієнтовно 30 % тих, хто залишив країну взимку, вже повернулися додому. Як би там не було, ідеться про тимчасову (хотілося б сподіватися) втрату 12–15 % населення нашої країни. Більшість із них, щоправда (якщо вірити результатам соціопитувань), планують повернутися в Україну.

За прогнозами економістів, на відсоток тих, хто так і не повернеться, впливатиме тривалість бойових дій в Україні: чим довше триватимуть бойові дії, тим глибше біженці освоюватимуться за кордоном. За попередніми прогнозами директора Інституту демографії НАН Е. Лібанової, за умови «відносно швидкого» завершення війни, «ми втратимо приблизно 500–600 тис. людей; якщо війна продовжиться, як деякі прогнозують, кілька років, то ці втрати можуть збільшитися до 5 мільйонів». Можна спрогнозувати, що такий вплив населення буде загрожувати Україні швидким старінням населення, дефіцитом робочої сили і ще більшим навантаженням на пенсійну систему. Судячи із повідомлень різних соціологічних досліджень, приблизно 50–70 % українців, що виїхали, мають вищу освіту, володіють хоча б однією іноземною мовою, а також мають конкурентну професію для ЄС. Зокрема, за даними польських дослідників,

76 % українських біженців у Польщі мають вищу освіту. За словами Е. Лібанової, у цьому разі якість українського диплома не має значення. Вища освіта є маркером того, що людина здатна опанувати мову та освоїти нову професію. На її думку, мета міграційної політики ЄС – не зібрати якомога більше біженців, а відібрати найбільш активних та працездатних.

До того ж продумана політика адаптації українських біженців в ЄС також вплине на демографічні перспективи України. Низка країн вже зараз почала боротьбу за українські «робочі руки». «Для цього деякі країни роблять усе можливе, щоб виявити таких людей та запропонувати їм роботу. У Німеччині сприяють працевлаштуванню українських медсестер. Їм допомагають скласти іспит з мови та освоїтися. Французькі й польські організації запрошують безкоштовно вивчати їхні мови та знайомлять з місцевою культурою. Тих, хто не зможе інтегруватися, можуть м'яко «попросити на вихід» після війни, скасувавши всі пільги та встановивши додаткові критерії на продовження дозволу на проживання. Українські біженці говорять, що за кордоном мають кращі умови проживання, ніж на батьківщині. Це означає, що Україні доведеться поборотися за повернення власних громадян додому, і лише патріотизм тут не допоможе», – наголошує науковиця.

Щодо цього старший економіст Центру економічних стратегій О. Коломієць уточнює: «Стереотип про те, що українці можуть претендувати лише на низькокваліфіковану або некваліфіковану роботу за кордоном, давно застарів. Багато країн ЄС відчувають нестачу людей не лише робітничих спеціальностей, а й кваліфікованої робочої сили, зокрема вчителів та медиків, робота яких не є високооплачуваною в Україні».

Тут доречним буде згадати, що число українців, які приїхали в ЄС з початку війни, у кілька разів перевищує число сирійських і афганських військових біженців, які отримали притулок в ЄС за останні роки. Дипломат і топ-чиновник Єврокомісії М. Схінас (він координує політику ЄС щодо надання притулку

та міграції) вважає, що це добре. Він описує українців як високоосвічених кваліфікованих фахівців, які «можуть негайно інтегруватися в наші системи». «Очікую, що незалежно від розвитку ситуації з війною, принаймні від 2,5 до 3 мільйонів людей залишаться в ЄС... І те, що в Європі тепер безліч українців, не викликає ніякої напруженості», – сказав він.

Утім, існує й інший бік цього процесу. Попри всебічну допомогу та підтримку, яку отримують українські біженці війни за кордоном, їхнє становище залишається ризикованим. Адже багато хто з українців опинилися за кордоном уперше. Не знаючи мови, менталітету, законів чужої країни, а також не маючи в ній жодних соціальних зв'язків, біженці за кордоном можуть стати легкою жертвою шахраїв або торгівців людьми. Так, виконавчий директор європейської прикордонної агенції FRONTEX заявив, що має інформацію про злочинців, які шукають жертв серед переселенців. Тому прибулих з України просять у пошуках житла спілкуватися лише з офіційними особами, нікому не віддавати свої документи, не погоджуватися на сумнівну роботу, працювати лише за трудовою угодою тощо. Та й зовсім не завжди умови життя, матеріальне забезпечення, доступ до медичних послуг мають належний рівень.

Зважаючи на це, Кабінет Міністрів України створив робочу групу щодо захисту за кордоном тимчасово переміщених українців. Серед завдань робочої групи: використання застосунку «Дія» під час здійснення соціальних, компенсаційних та інших виплат; скасування плати за роумінг при використанні мобільного зв'язку за кордоном; забезпечення цифрового консульського обліку українців під час перебування за кордоном; надання освітніх послуг українською мовою; посилення механізмів захисту від торгівлі людьми; створення можливостей, щоб громадяни за межами України могли отримати або підтвердити всю необхідну документацію; налагодження співпраці між правоохоронцями, органами соціального захисту та міграції України з відповідними органами у державах-членах ЄС; сприяння швидкому визнанню професійних

кваліфікацій та вирішення інших питань (*URL: https://lb.ua/society/2022/04/10/512973_uryad_stvoriv_robochu_grupu_yaka.html*).

Отже, наразі перед Україною серед багатьох викликів, спровокованих війною, стоїть також питання повернення співвітчизників з-за кордону. І для збереження біженців війни як частини української нації необхідно докладати зусиль як самим переселенцям, так і відповідним структурам та органам влади для підтримки культурних та інформаційних потреб українських громадян у країнах перебування (*Стаття підготовлена з використанням інформації таких джерел: ZAXID.NET (https://zaxid.net/zsu_znishhili_stantsiyu_zvyazku_i_tri_skladi_boyepripasiv_na_pivdni_ukrayini_n1544870); Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3453459-urad-utvoriv-robocugrupu-dla-zahistu-pereselenciv-za-kordonom.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3481068-prami-kontakti-miz-mistami-ukraini-i-frn-dozvolat-nalagoditi-dopomogu-pereselencam.html>; <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3476825-majze-vsi-ukrainci-aki-viihali-do-evropi-planuut-povernutisasmigal.html>; <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3446176-francuzki-kompanii-vze-zaproponovali-7000-robocih-misc-dla-ukrainciv-aki-vtekli-vid-vijni.html>; <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3471258-ak-otrimati-bezkostovnu-meddopomogu-za-kordonom-use-so-treba-znati-pereselencam.html>; <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3513523-ponad-12-miljoniv-ukrainciv-stali-vimusenimipereselencami-zelenskij.html>; <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3513396-z-pocatku-povnomasstabnoi-vijni-do-ukrainipovernulisa-34-miljona-gromadan.html>; <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3510895-z-ukraini-vid-pocatku-vijni-viihali-ponad-77-miljona-ludej-dani-mvs.html>); TCH (<https://tsn.ua/ato/hvilya-migraciyi-iz-ukrayini-znovu-roste-yak-i-nebazhannya-povertatis-dokrayini-pid-chas-viyini-2101654.html>); LB.ua (https://lb.ua/society/2022/04/10/512973_uryad_stvoriv_robochu_grupu_yaka.html); Українська правда (<https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/12/7345788/>; <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/12/7345788/>); <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/12/7345788/>).*

com.ua/news/2022/04/23/7341514/; <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/14/7331386/>); Економічна правда (<https://www.epravda.com.ua/news/2022/05/12/686946/>); <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/28/686366/>; <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/13/685717/>); <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/05/30/687530/>; <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/24/688509/>); 20pol.city.kharkov.ua (<https://20pol.city.kharkov.ua/medychna-dopomoga-vymushenym-pereselencyam-za-kordonom/>); МінфінMedia (<https://minfin.com.ua/ua/2022/05/24/85967587/>); Сьогодні (<https://economics.segodnya.ua/ua/economics/finance/v-germanii-izmenili-usloviya-dlya-pereselencev-chego-zhdai-ukraincam-1613744.html>); Коло (<https://kolo.news/category/situatsiyi/30852>); Медіа агентства АСС (<https://acc.cv.ua/news/ukraine/ukrayinski-pereselenci-yaki-znahodyatsya-u-krayinah-evropi-mozhut-distanciyno-otrimati-neobhidnu-informatsiyu-85094>); Суспільне мовлення України (<https://suspilne.media/214698-ukraincam-za-kordonom-nemaє-potrebi-podavatis-na-status-bizenca-oon/>); tvoemisto.tv (https://tvoemisto.tv/exclusive/bizhenets_chy_osoba_yaka_potrebuє_zahystu_mozhlyvosti_dlya_ukraintsiv_u_yevropi_ta_ssha_131184.html?fbclid=IwAR0i7LVvc-ITvPhQqSlSo4qB2FE7KF9Lyu4ZK3rAreZl_4kPPaf04C7Miw); УНІАН (<https://www.unian.ua/world/viyina-putina-z-ukrajinoju-prezident-rosiji-opinivsya-mizh-dvoh-vogniv-roszmi-novini-svitu-11839329.html>); Gazeta Ukrainska (<https://www.gazetaukrainska.com/%D0%B1%D1%96%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96-%D0%B2-%D1%96%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%97/%D1%87%D0%BE%D0%BC%D1%83-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%86%D1%96-%D0%B7%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC-%D1%83%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%8E%D1%82%D1%8C-%D1%81%D1%82/>); kanaldom.tv (<https://kanaldom.tv/uk/ukrayinski-bizhenczi-povertayutsya-dodomu-prychyny-kilkist-tahto-zalyshtsya-za-kordonom-video/>); Слово і Діло (<https://www.slovoidilo.ua/2022/05/25/novyna/svit/yes-ukrayinskym-bizhencyam-skasuvaty-bezkoshtovnyj-proyizd>); <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/19/novyna/suspilstvo/stalo-vidomo-skilky-ukrayinskykh-bizhencziv-nabuly-statusu-zaxystu-yevropi>); Сайт «Є» (https://ye.ua/suspilstvo/59440_Ukrayinski_bizhenci_za_kordonom_yaki_zmini_stalisy_za_ostanni_chas.html); Інформаційне агентство Волинські Новини (<https://www.volynnews.com/news/all/zminylasia-pravyladlia-ukrayinskykh-bizhentsiv-za-kordonom-pryumannia-ukrayintsiv-proyizd-sotsvyplaty/>); РБК-Україна (<https://www.rbc.ua/ukr/travel/zolotoy-neytralitet-turetskie-kompanii-zarabotali-1654600711.html>); 5 канал (<https://www.5.ua/svit/na-iaku-dopomohu-mozhut-rozrakhovuvaty-bizhentsi-z-ukrainy-u-riznykh-krajinakh-278933.html>); biz.nv.ua (<https://biz.nv.ua/ukr/experts/knigi-rosiyskoju-v-ukrajini-yak-peremozhe-ukrajinomovniy-kontent-ostanni-novini-50253937.html>).

О. Пестрецова, наук. співроб. НЮБ НБУВ

Чому «об'єктивність у вакуумі» у виконанні міжнародних правозахисників не доречна, коли йдеться про повномасштабну агресію

Початок серпня відзначився досить скандальною подією, спровокованою, на жаль, представниками правозахисного руху. Міжнародна правозахисна

організація Amnesty International (AI) опублікувала звіт, в якому заявила, що українські сили, відбиваючи вторгнення, «завдають шкоди цивільному населенню, створюючи бази та

застосовуючи системи озброєння у населених пунктах». АІ вважає, що така тактика України порушує міжнародне гуманітарне право і наражає на небезпеку мирних жителів, оскільки перетворює цивільні об'єкти на військові цілі. В основному у звіті дослідники посилаються на «окремі коментарі окремих мешканців прифронтових населених пунктів». АІ начебто зафіксувала певні елементи, які можуть вказувати на присутність військових у цивільних об'єктах, наприклад, школах. Так, в організації визнають, що міжнародне гуманітарне право не забороняє базуватися в школах, де не відбувається навчання, але на їх думку, цього варто уникати, попереджати цивільних і, якщо необхідно, допомогти їм евакуюватися. Організація припускає, що «здається, цього не сталося у випадках, які розглядала Amnesty».

Загальне обурення в Україні викликав той факт, що попри очевидність того, хто саме здійснює агресію, а хто веде оборонну війну, АІ зосередилась на претензіях саме до українських військових. Варто визнати, що АІ таки згадала, про те, що начебто виявлені порушення «не виправдовують не вибіркові атаки Росії».

Не дивно, що цей звіт викликав українську негативну реакцію в українському суспільстві, політичному та експертному середовищі. Президент України В. Зеленський заявив, що звіт від Amnesty International «пробує амністувати державу-терориста й перекласти відповідальність з агресора на жертву». «Немає й не може бути – навіть гіпотетично – жодної умови, за якої будь-який російський удар по Україні стає виправданим. Агресія проти нашої держави є нічим не спровокованою, загарбницькою й відверто терористичною. І якщо хтось робить звіт, у якому жертва й агресор нібито в чомусь однакові, якщо аналізуються якісь дані про жертву, а що робив агресор у цей час – ігнорується, то з цим не можна миритися», – наголосив В. Зеленський.

Міністр оборони України О. Резніков заявив, що будь-які спроби навіть побіжно урівняти неспровоковану російську агресію й український захист – свідчення втрати адекватності. Міністр нагадав, що єдина причина, чому сотні тисяч українців ще

живі і мають свій дім – це дії Сил оборони України. «Це доводять факти просто звірячого поводження російських окупантів. Будь-які спроби поставити під сумнів право українців опиратися геноциду, захищати свої родини й домівки, захищати свої життя і життя своїх дітей, опиратися діям росії як держави-терориста – це збочення, у які б правові конструкції його б не маскували. Будь-які спроби навіть побіжно урівняти неспровоковану російську агресію і Український самозахист, як це зроблено в матеріалі Amnesty International, – це свідчення втрати адекватності і способів знищити свій авторитет. Україна – правова держава. Ми всебічно аналізуємо і даємо оцінку, у тому числі – юридичну, подіям на війні, як того вимагають наші зобов'язання. Але ми не дозволимо паплюжити нашу армію, наших ЗАХИСНИКІВ», – підкреслив О. Резніков. Заступник міністра оборони України Г. Маляр наголосила, що Україна очікує фактажу на підтвердження висунутих АІ звинувачень, і якщо він буде – розслідуватиме порушення зі сторони українських військових. Вона зазначила, що подібні дослідження не враховують тактику росіян захоплення та утримання саме населених пунктів. «Поки ми чекатимемо російського ворога в полі, як нам це радять, росіяни займуть всі наші будинки. Українські міста і села укріплюються й обороняються від міжнародного злочинця й фактично загарбника – РФ. За принципом досягнення найбільшої ефективності відбувається розміщення підрозділів ППО для прикриття неба над населеними пунктами», – заявила вона. За словами пані Г. Маляр, подібні звіти, не маючи того на меті, спотворюють реальну картину міжнародного злочину агресії, який вчиняється на території України з 2014 р. Адже він не містить інформації про умови, в яких діє Україна. А це умови оборони і відповідно немає хронології подій про те, що злочин спочатку вчиняє Російська Федерація, а Україна боронить свою землю та рятує своє власне існування як держава.

Міністр закордонних справ України Д. Кулеба, коментуючи звіт, назвав його несправедливим. «Така поведінка Amnesty

International – це не про пошук та донесення світу правди. Це про створення фальшивого балансу між злочинцем та жертвою; між країною, яка сотнями та тисячами знищує цивільне населення, міста, території та країною, яка відчайдушно захищається, рятуючи свій народ, рятуючи континент від цієї навали. Тому припиніть займатися створенням фальшивої реальності, де у вас всі у чомусь трохи винні», – заявив Д. Кулеба.

Цю позицію підтримала і посол Британії пані М. Сіммонс. «Єдине, що загрожує українським мирним жителям – це російські ракети, зброя та мародерство російських військ. Крапка. Якби Росія припинила вторгнення в Україну, небезпеки не було б», – написала вона у своїй заяві у Twitter.

Представник Єврокомісії П. Стано наголосив, що все, що відбувається в Україні, є прямим наслідком незаконної, не виправданої і не спровокованої агресії Росії: «Росія атакує цивільні цілі, а українська армія бореться з цією агресією і намагається захистити цивільне населення. У цій ситуації, звісно, є потреба розміщувати військове обладнання у районах, які перебувають під атакою, які населені мирними жителями. Це ще один приклад того, якою нелюдською і не виправданою є російська агресія проти України».

Автори матеріалу британського видання The Times підкреслюють, що Amnesty International «рішуче взялася знищити довіру до себе, слугуючи рупором для російської пропаганди. Співзасновник шведського бюро Amnesty Пер Вестберг, який пропрацював в організації майже 60 років, залишив посаду. Так само вчинили 80 співробітників представництва АІ в Норвегії. Керівник фінського бюро Франк Йогансон повідомив, що організація втратила 400 донорів. Він назвав звіт “помилкою”, що призвела до “втрати довіри до організації”».

Позиція українського офісу Amnesty International відразу по оприлюдненню звіту виглядає слабкою: було заявлено, що український офіс не має відношення до підготовленого звіту, а також наголошено на діяльності, що полягає в документуванні воєнних злочинів російських військових. «Український офіс не

був долучений до підготовки чи написання тексту публікації. І, на превеликий жаль, уже на початковому етапі розробки цієї доповіді ми зайшли у глухий кут, де аргументи нашої команди щодо неприпустимості і неповноти такого матеріалу не були враховані», – заявила О. Покальчук, директор Amnesty International в Україні. З українського офісу АІ звільнились його речниця та очільниця. У заяві українського офісу зазначили, що пресреліз «мав як мінімум дослідити дві сторони та врахувати позицію Міноборони України... у результаті, самі того не бажаючи, організація створила матеріал, який прозвучав як підтримка російських наративів. Прагнучи захистити цивільних, це дослідження натомість стало інструментом російської пропаганди». Як бачимо, київський офіс досить лояльно говорить про випадкову шкоду. Значно різкішою виявилася реакція фахівців, не афілійованих із АІ.

Ми проаналізували реакцію української експертної спільноти, у першу чергу правозахисників та медійників. Загалом звіт АІ та їх позиція піддаються різкій критиці – або з огляду на опосередковану чи навіть і пряму корупційну складову (залежність від російських внесків та наповненість кадрами за російськими квотами), або нездатність до адекватного сприйняття війни, коли трагедія розглядається «у вакуумі», поза контекстом.

Засновниця правозахисного центру «Дія» О. Дворецька вбачає саме корупційну проблему і говорить про звіт як про зраду і цінностей, і людей, що долучилися до всесвітнього правозахисного руху: «Як на мене, спільнота волонтерів АІ, філії організації в країнах повинні поставити питання керівництву, як так сталося, що вони їх продали всіх скопом за кремлівські гроші?». Журналіст, заступник гендиректора телеканалу АТР А. Муждабаєв не менш різко заявив, що «Amnesty International працює на російській рейх... “не бачать” національних репресій у Криму».

«Вони виходять з того, що війна може відбуватися у якомусь обгородженому колючим дротом зоопарку, де здичавілі військові з “обох сторін конфлікту” вбивають одне одного. А цивільні з “обох сторін конфлікту” танцюють

у мирному садочку під блакитним небом», – пише на своїй сторінці у фейсбук медіаексперт Т. Трощинська. «Знаєте, коли у світі буде менше війн? Коли Червоний Хрест, ООН, Amnesty international, купа інших цілком безпорадних міжнародних інституцій припинять писати свої звіти і мирити гвалтівника і жертву, і знайдуть сенс свого існування в реальних санкціях проти країн-терористів і диктаторів, які є причиною війни – ой, даруйте, конфлікту», – продовжує вона.

Культуролог З. Звизнякківська в колонці для журналу «Фокус» із промовистою назвою «У руках ідіотів. Чому Amnesty International втратила зв'язок із реальністю» відповідає на своє ж риторичне питання: «сам факт появи подібної заяви, сама ідея її виникнення (як і всієї Міжнародної амністії як організації) ґрунтується на християнському за своєю сутністю бажанні пожаліти всіх, яке лівий рух, що переважно заперечує релігію, підняв на свої прапори... Але є одна деталь: не можна жаліти поза контекстом, бо це розбещує агресора, плекає в ньому почуття безкарності та провокує на подальшу агресію».

Засновниця правозахисної організації Крим SOS, а нині постійний представник Президента України в АР Крим пані Т. Ташева написала, що звіт Amnesty International виглядає цинічно: «Зараз ведеться повномасштабне вторгнення і велика війна. Знищується цивільна інфраструктура, вбивають дітей, людей похилого віку, вчиняються такі злочини, як знущання над військовополоненими, Оленівка, де ворог цинічно вбив наших захисників, хоча гарантував ООН та Міжнародному комітету Червоного Хреста, що з нашими полоненими будуть поводитись гідно. І на тлі цього виходить звіт, який випускає велика правозахисна організація, про якісь там порушення МГП збоку України... І це виглядає дуже цинічно. Мені прикро, що задля збереження якось там “балансу” Емнесті вдається до цього. Україна намагається вести конвенційну війну, саме тому наступ на півдні такий обережний, саме тому постійно говорить про евакуацію населення».

Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки звинуватив АІ у тому,

що представники організації опитували українських громадян у російських фільтраційних таборах на окупованій території. В АІ ці факти заперечують, а Центр переконливих доказів не надав.

Українські правозахисники, що працюють над документуванням російських злочинів, висловились, можливо, не так різко, але критично. «Я не думаю, що це було зроблено за гроші РФ. Вони зробили такий матеріал не врахувавши, як він буде використаний і як ляже на шальки пропагандистських терезів. Це підозра і твердження неурядової організації, які не мають якогось юридичного навантаження, яка нічим не підтверджена, не аргументована і ніяк не доведена. Вони не врахували низку обставин. Це робиться або через незнання, або щоб привернути до себе увагу. Це не вплине на ситуацію з оцінкою дій українським військом. Вчинення воєнного злочину тут немає. Треба подивитися, а наскільки Україна дотримується норм гуманітарного міжнародного права насправді? І що треба покращити ще у цій царині», – говорить директор Української Гельсінської спілки О. Павліченко.

Розгорнутий аналіз у відповідь на дослідження Amnesty International оприлюднила журналіст Н. Гуменюк, яка нині займається документуванням воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Вона наголошує на повному праві українських військових займати певні позиції для захисту за наявності військової необхідності, при цьому попередивши цивільних. Щодо евакуації, то за її спостереженнями, українська сторона робить максимум для цього. «Проблеми доповіді Amnesty не в наявності спроби розповісти про українську сторону, а в лінощах розібратися як було насправді, небажанні просто повернутися до підручників і зрозуміти, як ведеться “захисна війна” ... Я більш ніж переконана, що юридично довести якісь звинувачення Amnesty на адресу ЗСУ не вийде, а морально – у них немає ґрунту», – резюмує вона.

У. Джордаш, королівський адвокат, керуючий партнер Global Rights Compliance з цього приводу пише: «Правозахисні організації, особливо ті, які мають міжнародне охоплення Amnesty

International (AI), несуть кореспондуюче зобов'язання. Вони мають забезпечити, щоб гострі звинувачення у порушеннях МПП ґрунтувалися на комплексному встановленні фактів, належному методологічному підході та висновках, які враховують реалії спроб сторони, на яку напали, захистити своє населення від систематичних воєнних злочинів, кампанії переслідування, яка охоплює злочини проти людяності та, можливо, геноцид. На жаль, жодним чином пресреліз AI не відповідає цьому зобов'язанню та не виконує жодної корисної захисної функції... в цьому випадку методологія AI не тільки нечітка, але і майже не враховує військовий чи гуманітарний контекст, важливий для будь-якої аргументованої точки зору. За цих обставин, на жаль, висновки AI перетворюються на анекдоти та спекуляції під виглядом реальних фактів і порушень». Уточнюючи правові моменти, юрист наголошує: «Очевидним зауваженням щодо принципу розрізнення (цивільних і військових цілей) має бути те, що українські Збройні сили не користуються свободою вибору щодо місця оборони. Натомість цей захист має відповідати характеру, масштабу та точці нападу».

Нагадаємо, це не перший скандал навколо діяльності AI. В упередженості чи неадекватності організацію свого часу звинувачувала Держава Ізраїль, мало місце бурхливе обговорення їх висновків і рекомендацій у Швеції. Були скандали і в Україні: у 2014 р. організація звинуватила українські добровольчі батальйони у порушенні прав людини, а в 2017 р. повідомила про нібито незаконне постачання української зброї до Південного Судану.

Цього разу, аби мінімізувати репутаційні втрати, AI вирішила залучити незалежних міжнародних експертів до аналізу скандального звіту. Також повідомлялось, що в AI шкодують, що пресреліз, присвячений дослідженню, «оприлюднили без достатнього контексту»: «У ньому не було приділено належної уваги російській агресії з порушенням міжнародного права та численним воєнним злочинам, скоєним російськими військовими та задокументованим Amnesty International».

Підсумовуючи, слід зазначити, що описана ситуація засвідчує серйозну кризу сучасного правозахисного руху, нездатного адекватно реагувати на виклики відкритого збройного конфлікту на засадничому рівні. Організації на зразок Amnesty International створювалися в умовах, коли масштабних міжнаціональних конфліктів не просто вже не відбувалось, вони вважались немислими. Тому їх інструментарій заточений на розв'язання локальних конфліктів, громадянських протистоянь, захисту дисидентів у державах із тоталітарними режимами. Сьогодні, працюючи із результатами агресії однієї держави проти іншої, правозахисники виходять із логіки «двох сторін, що потребують примирення», ігноруючи нерівноцінність дій агресора і сторони, що захищається. У результаті вони підривають авторитет ЗСУ як легітимного національного формування, що захищає суверенітет держави та безпеку населення. Такі виступи здатні послабити довіру до використання за призначенням і домовленостями зброї, яку ми отримуємо від наших західних партнерів. Окрім цього, подібні виступи розділяють українську націю на «військових», з урівнянням їх із військами агресора і «цивільних» як жертву обох сторін, відкидаючи той факт, що український народ так само в обороні, як і його армія, тоді як російський – є співучасником війни, розв'язаної владою РФ. Не менш серйозною проблемою є те, що такі заяви професійних правозахисників уникають однозначного засудження агресора й агресії (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: вебсайт «Суспільне» (<https://suspilne.media/268016-analiz-dij-zertvi-bez-vrahuvanna-dij-gvaltivnika-ak-reaguut-na-zvit-amnesty-international-ta-cim-vidoma-organizacia>); <https://suspilne.media/268167-nicim-ne-pidtvrdzenij-i-bezdokazovij-direktor-ukrainskoi-gelsinskoj-spilki-pro-zvit-amnesty-international>); вебсайт «Армія Інформ» (<https://armyinform.com.ua/2022/08/05/ganna-malyar-pro-zvit-amnesty-international-pervynnymy-mayut-buty-ne-porady-ukrayini-avymoga-do-svitu-zupynyty-agresiyu-rf>); вебсайт «Фокус» (<https://focus.ua/uk/opinions/524436->*

amnesty-international-poteryala-svyaz-s-realnostyu); вебсайт Газета UA (<https://gazeta.ua/blog/57636/amnesty-international-pracyuye-na-rosijskij-rejh>); вебсайт УП (<https://www.pravda.com.ua/news/2022/08/4/7361927>; <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/08/5/7144497>; <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/5/7362086>)).

Л. Чернявська, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Дерусифікація і декомунізація українських бібліотек – вимога часу

Повномасштабне російське вторгнення та потреба суспільної консолідації, зокрема і на світоглядному рівні, інтенсифікували серед іншого і декомунізаційні процеси, що тривають з різною динамікою протягом всієї історії незалежної України. Очевидними є декілька пікових точок відповідної суспільної активності, що цікаво – напряду пов'язаних із російською агресією і її загостреннями – 2014 і 2022 р. відповідно. Така циклічність підтверджує той факт, що декомунізація корелюється також із деколонізаційними тенденціями і прямо чи опосередковано пов'язана з дерусифікацією. Тож активне і час-то демонстративне усунення залишків радянських та досить щедрих рудиментів російських маркерів характерне сьогодні для місцевих громад у всіх регіонах України. Така суспільна реакція цілком природна і логічна. Водночас у цьому процесі важливим є переосмислення з точки зору української оптики справді значимих для нашої історії і культури історичних постатей та подій, а також не виходити за межі правового поля.

Декомунізаційні та деколонізаційні процеси торкнулися багатьох об'єктів громадського простору, установ та інституцій. Особливо уваги тут заслуговують бібліотеки, які на декількох рівнях пов'язані з політикою пам'яті – і як її суб'єкти, і (як виявилось) як об'єкти. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого зробила коротку розвідку щодо найменування публічних бібліотек України. Виявилось, що найбільше «бібліотечних імен» належить письменникам і цілком прогнозовано – на перших місцях – іменування на честь Т. Шевченка, Л. Українки, І. Франка. Усього

принаймні 69 бібліотек названі на честь українських письменників і письменниць. Водночас 77 бібліотек спрямовані на увіковічення російських діячів, при цьому найчастіше жодним чином не пов'язаних із місцями, де їх вшановують. Це переважно або російські письменники, або реальних чи створених пропагандою героїв Другої світової війни. Зайве нагадувати, що в РФ бібліотеки імена українських письменників взагалі не носять.

Портал «Читомо» також спробував знайти бібліотеки, названі на честь іноземних письменників, чиї імена справді пов'язані з Україною, однак знайшов лише бібліотеку імені Адама Міцкевича у м. Києві. На жаль, Б. Шульц, Дж. Конрад, С. Лем, Оноре де Бальзак, Г. Белль, Ш. Алейхем, П. Целан, Р.-М. Рільке, Ш. Петефі, П. Меріме, Я. Гашек, Леопольд фон Захер-Мазох у бібліотечному найменуванні не вшановані.

Таким чином, в Україні лишається майже сотня бібліотек (за твердженням Української бібліотечної асоціації – 96 публічних бібліотек), названих на честь діячів країни-агресора чи з назвами, що пов'язані з комуністичним минулим України. Що цікаво, частина бібліотек на своїх сайтах, блогах, сторінках у соціальних мережах не вказують, чиє ім'я носять установи, офіційно зберігаючи відверто застарілий найменування. І це вагомий привід нарешті змінити пріоритетність вшанування тих, хто поклав життя на розвиток українською культури і тих, хто намагався її применшити, висміяти чи знищити.

Як зазначають бібліотечні фахівці, зміна назви бібліотеки, як і будь-якого іншого закладу, марудний і бюрократизований процес.

16 червня 2022 р. ВГО УБА провела «Публічну розмову щодо перейменування бібліотек України» за участю бібліотечної спільноти, представників Українського інституту національної пам'яті, фахівців з урбаністики та креативного сектору. Виходячи з очевидної необхідності звільнення від колоніальних та радянських ідеологічних рудиментів, були обговорені актуальні питання, що виникають у ході перейменування бібліотечних закладів.

Як зазначила президент УБА О. Бруй, за радянських часів бібліотекам давали назви або російських письменників (якщо то були, скажімо, публічні бібліотеки), або піонерів-героїв (у випадку дитячих бібліотек). Аби прищеплювати з дитинства відповідні нарративи. Вона акцентувала увагу на необхідності широкого професійного обговорення питання чийми іменами варто називати бібліотеки та взагалі чи треба бібліотекам давати чийсь імена. Сама О. Бруй вважає, що бібліотечним установам варто присвоювати імена діячів, які багато зробили для цих закладів, або започаткували їх, або були меценатами. Наприклад, це – Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Бакалаврська бібліотека імені Тетяни та Омеляна Антоновичів НаУКМА. Водночас, на її думку, бібліотекам також варто присвоювати імена письменників, науковців, видатних діячів, які глибоко пов'язані з територією, на якій розташована бібліотека.

На заході зазначалось, що до повномасштабного вторгнення РФ перейменування українських бібліотек було досить важкою справою, яка потребувала активної участі керівництва бібліотек, залучення активістів, громадських діячів. Дуже часто справу перейменування гальмували бюрократичні перепони. Слід було зважати на активність окремих громадян, що боролись за збереження радянських назв, як це було у випадку перейменування дитячої бібліотеки ім. В. І. Чапаєва у м. Києві (нині – бібліотека ім. І. Світличного для дітей).

Актуальним залишається питання, наскільки вагомою має бути думка громади, на території

якої бібліотека розташована. Водночас для фахівців є очевидною важливість комунікації у процесі перейменування. Цікавими думками щодо популяризації нового імені бібліотеки в міському просторі поділився співзасновник креативної агенції ANGRY С. Малик. Він також наголосив на тому, що перейменування (ребрендинг) публічних місць треба робити лише в тісній комунікації з населенням. Адже люди дуже часто негативно ставляться до перейменувань не тому, що негативно ставляться до нових назв, а тому, що звикають до старих і багатьом емоційно складно сприйняти нову назву звичного для них об'єкта. Тому дуже правильно робити людей частиною цього ребрендингу. У цьому сила проекту – чим більше людей візьме участь в обговоренні нової назви, тим більше людей буде відчувати, що нова назва – їхня, а з цього виростає любов. Будь-який ребрендинг – це величезний інформаційний привід. Тож після перейменування слід проводити інформаційні кампанії, аби пояснити людям звідки взялася нова назва, чому ця назва важлива, якщо об'єкт названо на честь якоїсь людини, важливо розповідати про неї, її значення для цього об'єкта чи значення для культури, науки, народу чи країни. Для цього зручно використовувати соцмережі, через які співробітники можуть доносити до людей смислове значення нової назви, що воно означає для їхнього закладу, до чого зобов'язує. Іншим каналом комунікації може стати друк якихось речей (наприклад, сумок) з новим логотипом установи. Далі можна перекласти це ім'я (або імена) на навігацію всередині бібліотеки, на якісь плакати, можуть бути використані будь-які інші інструменти комунікації (зустрічі, заходи тощо). Тобто після перейменування було б добре продовжити історію, якій дає початок нове ім'я. Тоді це дасть шанс вибудовувати довгострокові зв'язки, є шанс що люди будуть відчувати емоційну близькість до нового імені. Тоді зміниться і ставлення і до самої бібліотеки, і до культури, і зрештою можна буде змінити країну. Взагалі ім'я може бути якесь нестандартне (прикладом може стати назва Музею Варшавського гетто – це музей тисячі імен). Але це ім'я повинно

диктувати якісь концепції, якісь правила, бути логічно виправданим.

Перспективним з точки зору фахівців є ідея неймінгу, пов'язаного з топографічною ознакою, які на сьогодні є в практиках. Наприклад, бібліотека «Деміївська», бібліотека на Пріорці для дітей у Києві; бібліотека на Мулярській (м. Львів). Тобто ці назви, які дуже тісно пов'язують бібліотеку з мешканцями маленького району, місцевості, можливо, навіть тільки вулиці. Така топографічна ознака може надавати бібліотеці переваги провідного інформаційно-культурного центру своєї громади, центру краєзнавства, що сьогодні дуже важливо. Є варіанти назв, що пов'язані з умовно-символічним визначенням бібліотеки: бібліотека «Оціум 51» (м. Київ), бібліотеки «Світогляд», «Веселка», «Джерело». Більшість із них – бібліотеки для дітей, але вони вносять у свою бібліотеку різносторонній контекст. А також варіанти імені, які пов'язані із змістовно-смісловим визначенням. У Львові: URBAN бібліотека, Перша львівська медiateка, бібліотека Сенсотека з інклюзивним простором неформальної освіти, WIKI бібліотека (м. Львів) і т.п. Таке ім'я відразу вказує на пріоритети бібліотеки, служить своєрідною «візитівкою» для конкретних категорій читачів, які готові приїжджати в «свою» бібліотеку, незважаючи на територіальну віддаленість. Так, бібліотека Сенсотека – освітній інклюзивний простір спільного зростання. Зазначена бібліотека інтегрує людей з інвалідністю у суспільство через спільну взаємодію: проведення спільних заходів, відповідне облаштування, маркування простору і технічне забезпечення. Усі ці варіанти назв, вважає Л. Лагута, варті підтримки. Вона також зупинилася на юридичному аспекті реалізації ініціативи з перейменування бібліотеки.

У контексті ширшого перейменування неодноразово виникали ситуації такого собі «гібридного» перейменування: спроби зберегти звичну назву, змінивши сенси. З'явилися такі варіанти і в бібліотечному контексті: на сайті Одеської обласної юнацької бібліотеки імені Маяковського, що в народі зветься «Маяковкою», представили

оголошення з пропозицією змінити назву. Директор закладу О. Чиловська зазначає, що на початку війни колектив бібліотеки вирішив відмовитися від імені російського поета, проте назва «Маяковка» залишиться, але буде походити від слова «маяк». Попередні досвіди перейменувань за таким принципом були досить сумнівними, втім, можливо одеським бібліотекарям вдасться наголосити на зв'язку з морем і адаптувати назву.

Важливим результатом обговорення є консенсус фахівців щодо УБА необхідності формування критеріїв перейменування. Серед них звучать:

- популяризація видатних, забутих, або досі нерозкритих українських імен;
- врахування історичних та топонімічних обставин, пов'язаних із бібліотеками;
- врахування регіональних культурних та історичних особливостей;
- можливість «паузи» в перейменуванні – актуально для бібліотек, назви яких раніше були пов'язані з країною-агресором, щоб мати час для спілкування з місцевою громадою та читачами для вибору оптимальної назви.

Ще одним актуальним питанням стає вирішення подальшої долі російських і радянських книжок в українських бібліотеках.

У квітні ц.р. в Україні створили Раду з розвитку бібліотечної сфери, яка врегульовуватиме питання радянських та російських книг у бібліотеках. Зокрема, напрацюють механізми вилучення пропагандистської літератури з бібліотечних фондів та її заміщення українськими та україномовними виданнями. Орган заснували в ході обговорення особливостей організації роботи українських бібліотек під час війни за участі Міністерства культури та інформаційної політики України, Комітету гуманітарної та інформаційної політики ВРУ, національних, обласних, спеціалізованих бібліотек, видавництв, Української асоціації видавців та книгорозповсюджувачів, Українського інституту книги та понад 50 представників бібліотек зі всієї України.

Міністерство культури та інформаційної політики України вже розпочало роботу з

вилучення пропагандистської російської літератури з українських бібліотечних фондів. Процес відбудеться на основі відповідних методичних рекомендацій, які напрацювала та схвалила Рада з питань розвитку бібліотечної справи при МКІП.

Українська бібліотечна асоціація запропонувала:

- у розробці правил вилучення російських видань із фондів бібліотек врахувати всі типи бібліотек та всі типи видань;

- врегулювати нормативні документи, зокрема обліки електронних видань як частини бібліотечних фондів, обслуговування читачів, оскільки видавцям необхідно розвивати електронне видавництво та бізнес-модель взаємодії з бібліотеками, а бібліотекам готуватися та використовувати в обслуговуванні електронні видання;

- перехід від російських автоматизованих бібліотечних інформаційних систем (АБІС), які використовують більшість українських бібліотек, на іноземні, зокрема АБІС з відкритим кодом Koha, що підтримує міжнародні стандарти й має українську локалізацію.

Крім цього, Міністерство освіти та науки України перегляне список творів російських письменників, які нині вивчаються в межах шкільного курсу «Зарубіжна література» через збройну агресію Росії проти України. У програмі зарубіжної літератури, за словами керівника Управління загальної середньої та дошкільної освіти МОН Ю. Кононенка, планується залишити російських письменників, творчість яких або вони самі тісно пов'язані з Україною.

За словами міністра культури та інформаційної політики України О. Ткаченка, щоб замінити в українських бібліотеках радянські та російські книжки, потрібно близько 5 млрд грн. Де взяти ці гроші – наразі незрозуміло. «Є певні рекомендації стосовно оптимізації бібліотечного фонду. У публічних бібліотеках 60 % книжкового фонду – це книжки, видані до 1991 року. Вони мають малий попит. І, очевидно, вони з перших підлягають оптимізації», – сказав він.

За словами заступника голови Комітету ВР з питань гуманітарної та інформаційної

політики Є. Кравчук, заміна книжкового фонду буде тривалим процесом. Після 2014 р. цілеспрямованої кампанії з вилучення «радянщини» з бібліотечних фондів не було. Зараз напрацьовується збалансований підхід до розв'язання цього завдання, адже якщо прибрати з бібліотеки все радянське, там залишиться дуже мало книжок, а закупити одночасно повністю нові фонди для бібліотек зараз неможливо. На її погляд, до вилучення радянських книг варто підходити диференційовано: у наукових бібліотеках варто залишити всю літературу, а окремі книжки, можливо, вилучити з вільного доступу. Нині фонди бібліотек потребують у 20 разів більше україномовних книжок, ніж вони фактично мають. Оскільки видавнича сфера через війну опинилася у вкрай важкому становищі, Є. Кравчук акцентує на необхідності збільшення обсягів використання бібліотеками електронних книг. Сьогодні Україна активно комунікує з міжнародними партнерами щодо підтримки для відновлення бібліотек. Водночас, за її словами, на заміну фондів може знадобитися близько 10 років активної роботи.

За підрахунками директора Українського інституту книги (УІК) О. Коваль, у фондах публічних бібліотек наразі може бути понад 100 млн примірників літератури, яка потребуватиме вилучення. За її словами, насамперед ідеться про вилучення з публічних бібліотек книжок антиукраїнського змісту з імперськими наративами та пропагандою насильства, проросійської, шовіністичної політики. У друге коло вилучення потраплять книжки сучасних російських авторів, видані в Росії після 1991 р. Причому, імовірно, різних жанрів, у тому числі і книжки для дітей, і любовні романи, і детективи, зазначила вона. Щодо наукових бібліотек та профільної наукової літератури, автори якої можуть мати антиукраїнську позицію, то, на думку директора УІК, якщо наукова книжка без ідеологічного підтексту, то немає причин вилучати її в першу чергу, доки не буде створено якусь заміну українськими або іноземними авторами. Поповнення ж бібліотечних фондів, зазначила О. Коваль, у важкий післявоєнний час відбуватиметься поступово.

Український інститут книги також закликав до тотального бойкоту книжок з Росії у світі, а українські книгарні й бібліотеки заохочують не розповсюджувати книжки, які виготовлені у РФ.

Ініціатива звільнення фондів українських бібліотек від радянської/російської пропаганди виглядає сьогодні абсолютно природною і вмотивованою. А тема подальшої долі старих бібліотечних фондів викликала дискусію в колі українських діячів культури.

Літературознавець, професор Р. Семків наголошує: окупаційні війська, перебуваючи на території нашої держави, цілеспрямовано нищать всю літературу українською мовою. Україна, як європейська держава, не палитиме книжки. Адже в демократичних суспільствах нічого не забороняють, крім відверто людиноненависницьких ідей, організацій і культурних артефактів. На його думку, фонд радянських і російських книжок належить кваліфікувати, виокремивши найбільш ідеологічно небезпечні, проте всі вони більше не можуть залишатися у вільному публічному доступі принаймні доти, доки не зміниться політика РФ в усіх сферах, з культурною включно. Доступ до таких книг повинні мати лише фахівці.

Щодо українських письменників і письменниць, що жили та творили в радянський час, на думку Р. Семківа, критично важливо показати розвиток української літератури навіть у часи винятково жорстких репресій проти неї. Тому в обігу мають залишатися не лише сильні твори знищених радянською системою М. Хвильового, В. Підмогильного, В. Симоненка, В. Стуса тощо, а й тексти радянських українських письменників – М. Бажана, П. Тичини, М. Рильського, І. Вільде та інших, які треба коментувати в контексті обставин, попри які їх створили.

Особливої дискусії та ретельного відбору потребує перелік пропонованих у бібліотеках і особливо в школах творів письменників радянського періоду. На думку науковця, треба керуватися розумним підходом: там, де маємо справу з шедеврами – сильними текстами, які здатні навчити доброго і передати цінний

людський досвід – є сенс залишати їх у ширшому обігу. Решту – у спецфонд.

Науковець, письменник і перекладач М. Стріха також погоджується з необхідністю виваженого підходу до перегляду старих бібліотечних фондів. Відверту російську пропаганду, вважає він, необхідно вилучити якнайшвидше. А от російську класику в бібліотеках варто залишати, хоч і не на чільному місці. Ставлення до українських радянських класиків має залежати від їхнього реального місця в історії нашої літератури: адже всі вони тою чи іншою мірою вимушено співпрацювали із системою. На думку М. Стріхи, треба уважно перепрочитати радянську спадщину, щоб визначитися, що насправді потрібно берегти, а чого позбутися. Насправді, переконаний науковець, формування фондів українських бібліотек має стати важливою частиною повоєнної відбудови країни. Сьогодні Україна не впорається з цим завданням без міжнародної допомоги (надто обмеженими зараз є можливості знекровленої економіки нашої держави, і надто довгим – список інших, критичніших пріоритетів). Але продумана програма закупівлі книжок (української класики і сучасної літератури, наукових і науково-популярних, зарубіжної класики в українських перекладах тощо) для бібліотечних фондів дала б можливість утримати на плаву й українські видавництва та літераторів.

Літературознавець пані В. Агеєва, яка входить до експертної ради з питань дерусифікації та декомунізації, що, зокрема, координуватиме процеси заміни бібліотечних фондів, наголосила на важливості двох аспектів у процесі звільнення бібліотек від «нечитомого баласту». Перший – безпекова складова для забезпечення від ворожої пропаганди. Другий – комплектування фондів для забезпечення потреб освіти. Процес очищення бібліотек, вважає вона, має відбуватися синхронно зі змінами шкільної програми. А в школах треба звільнити місце для вивчення першорядних письменників, які є у світовому каноні. Причому В. Агеєва є прихильницею невеликої кількості текстів, що глибоко вивчаються, а

не побіжного огляду в гонитві за кількістю. Багатотомники російської класики мають залишитись в університетських, академічних книгозбірнях. В українських бібліотеках так багато російських книжок не тому, що народ любить велику літературу, а внаслідок неспинної імперської культурної експансії в український простір. Російська література – це частина їхньої гібридної війни, підсумувала В. Агеєва.

Президент УБА О. Бруй зупинилася на окремих моментах розробки механізму вилучення-заміни книжок у бібліотечних фондах. Зараз із бібліотек продовжуватимуть вилучати книжки відповідно до вже чинних нормативно-правових актів. І акцент робиться саме на публічних бібліотеках. Механізм звичайний – списання. Максимально цю літературу мають вилучати з публічних та шкільних бібліотек. Щодо подальшої долі вилучених книжок, то тут можуть бути варіанти: від звичайного здавання на макулатуру до передавання в наукові бібліотеки. На думку О. Бруй, всі ці книжки мають бути в наукових бібліотеках (принаймні в основних) як матеріал для вивчення науковцями. Щодо заміни вилучених книг, на її погляд, не варто говорити про еквівалентну заміну: 100 вилучили – 100 придбали. Головне, щоб це були нові сучасні книжки, які читатимуть. Тут важливо мати пул різножанрової літератури, спрямований на національну самоідентифікацію. А кількісно мають бути дотримані соціальні нормативи згідно з законом (фонди публічних бібліотек, крім обласних універсальних наукових бібліотек, повинні щороку оновлюватися не менше ніж на 5 %). Самій О. Бруй дуже імпонує підхід Німеччини щодо наукової літератури. Основні бібліотеки країни (національні та державні) розподілили між собою галузі знань, тож їх відповідно комплектують за принципом того, що всі вагомні наукові роботи з усього світу мають бути доступними в Німеччині. Щось таке має бути й в Україні.

Окремо О. Бруй зупинилася на розширенні можливостей працювати з електронними книжками в бібліотеках. На них є запит від читачів, але можливості обмежені. Зараз такі

видання не включені у фонди бібліотек. Щоб бібліотеки могли залучати до своїх фондів та пропонувати своїм читачам електронні книжки, необхідно запровадити дві речі. Перша – актуалізувати пропозицію від видавців або агрегаторів. Наразі майже всі, хто пропонує електронні книжки в Україні, роблять це за моделлю В2С. Необхідно, щоб запрацювала повноцінна модель В2В, де друге «В» – це бібліотеки. Друга – створити відповідне нормативно-правове забезпечення. Поставлення на облік електронних книжок у фонди бібліотек, видавання, облік, статистика. Це може зайняти кілька років.

На думку О. Бруй, з фондів публічних бібліотек мають постійно списувати та вилучати літературу, яку ніхто не запитував п'ять років. Ці книжки бібліотеки могли б продавати та купувати за ці гроші нові. Це досвід багатьох країн світу. Щодо фондів бібліотек закладів вищої освіти, то тут списують літературу, яку вже не застосовують багато років у навчальному процесі, але мають лишати кілька примірників з науковою метою. Президент УБА переконана, що такого стану з бібліотечними фондами не виникло б, якби в державі було розуміння значення бібліотеки як соціального інституту, якби Україна мала та реалізовувала відповідну системну державну політику.

А от на думку історика К. Галушка, вилучати російсько-радянський літературний спадок не варто, оскільки він корисний для самоусвідомлення власної історії, як свого роду «щеплення від ідіотизму». З менших бібліотек таку літературу можна вилучити, але основу – «зберегти й плекати» і навіть оцифрувати. Він пропонує створити загальнонаціональний фонд радянської літератури в Києві для наукового використання. Утім, загалом науковець і популяризатор історії сумнівається, що вилучення книжок з бібліотечних фондів матиме вплив на ментальність чи ідентичність українців, оскільки наразі «бібліотечна система практично не впливає на свідомість людей в силу відсутності читачів». За очевидними винятками, коли бібліотека стає публічним соціальним хабом для всіх поколінь. Він також наголосив на необхідності впровадження в

бібліотечну практику роботи з електронними книжками.

Як зазначають українські науковці, зокрема В. Пекар та Н. Кривда, сьогодні триває семантична війна – війна за право давати явищам імена. Це війна наративів, війна героїв, війна назв. Україна є для РФ джерелом усіх семантичних ресурсів, тому що всі ідеї, на яких тримається РФ – імперії, слов'янського братства, третього Риму чи давнього християнства, давньої державності та тривалості цієї держави – походять з Києва. Символічним є те, що Росія як країна-агресор перетягує на себе українську історію, маркери української соціальної присутності. Тож Україні дуже важливо сьогодні відстояти ці маркери і робота над формуванням національної ідентичності є надважливою для подальшого розвитку нашої держави. Література формує цінності, великою мірою визначає національно-культурну ідентичність. Українізація публічного простору – це важливий крок проти маркерів «руського мира». І цілком зрозуміло, що долученість українських бібліотек до відновлення історичної справедливості через активну популяризацію історичного спадку України має продовжуватись.

Підсумовуючи, можна зазначити, що перейменування бібліотек, актуалізація їхніх фондів – це важлива тема в гуманітарній політиці, в якій ще не склалося чіткого механізму дій. Потреба в цьому назріла давно, але сьогодні, під час війни, набула особливого загострення. Можна висловити сподівання, що ці процеси не загальмуються і бібліотечний простір буде оновлено з врахуванням як завдань подолання історичних деструкцій, так і завдань розвитку (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: вебпортал про культуру читання і мистецтво книговидання «Читомо»* ([https://chytomo.com/kh-iuston-u-nas-problemy-bilshe-](https://chytomo.com/kh-iuston-u-nas-problemy-bilshe-bibliotek-nosiat-imena-diiachiv-kultury-rf-nizh-ukrainskykh/?fbclid=IwAR2wGBsFyinKpFzRHtegPJl0Snip3yQcBI3LXckzsr_YOhKoyH8yMI09Xc)

bibliotek-nosiat-imena-diiachiv-kultury-rf-nizh-ukrainskykh/?fbclid=IwAR0pcI0P7Z9BFUL_ORq4rKgMYxr177I4giuGIzaLu3fs0IsLL4aTzucwf4; <https://chytomo.com/v-ukraini-mazhe-100-bibliotek-dosi-maiut-nazvy-pov-iazani-z-rf/?fbclid=IwAR3fKqYgu4dID8hgyltDkoNLoGmHQy7dOAT1HG3DGjDL11zr7VtTUT5EawI>; <https://chytomo.com/minosvityne-vyluchatyme-bulhakova-ta-ilfa-j-petrovazi-shkilnoi-prohramy/?fbclid=IwAR1ITEUA-qYLcZsVsevj4XWzwWP7VpAxH3WsNVUpznlIV-BzBRAp3epVuvE>; <https://chytomo.com/u-bibliotechnomu-fondi-ukrainy-45-rosijskomovnykh-dokumentiv-ta-literaturlarysa-petasiuk/>; <https://chytomo.com/na-onovlennia-bibliotek-mozhe-pity-blyzko-10-ty-rokiv-ievheniia-kravchuk/>; <https://chytomo.com/nichoho-tsinnoho-tam-u-nykh-nemaie/>; <https://chytomo.com/formuvannia-bibliotechnykh-fondiv-maie-staty-chastynoiu-vidbudovy-krainy-maksym-strikha/>; <https://chytomo.com/ochyshchennia-bibliotek-maie-synkhronizuvatysia-z-onovlenniam-shkilnoi-prohramy-vira-aheieva/>; <https://chytomo.com/rosijski-j-radianski-knyzhky-v-bibliotekakh-skladaiut-do-60-oksana-bruj/>; <https://chytomo.com/halushko-radianska-literatura/>); вебсайт *LB.ua* (https://lb.ua/culture/2022/06/23/520999_rostislav_semkiw_za_yakiys_chas.html; https://lb.ua/culture/2022/04/19/513930_ukraini_stvorili_radu_viluchennya.html); блог *Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого* (<https://oth.nlu.org.ua/?p=6065>; <https://oth.nlu.org.ua/?p=6070>; <https://oth.nlu.org.ua/?p=6227>; <https://oth.nlu.org.ua/?p=5947>; <https://oth.nlu.org.ua/?p=6295>; <https://oth.nlu.org.ua/?p=5941>; <https://oth.nlu.org.ua/?p=5957>); YouTube (<https://www.youtube.com/watch?v=w3Jxy-PAa4>); вебсайт «Суспільне мовлення України» (<https://suspilne.media/240636-rosijska-literatura-obnulila-sebe-24-lutogo-so-bude-z-knizkami-rf-v-odeskih-bibliotekah/>; <https://suspilne.media/266169-so-robiti-z-rosijskou-literaturou-v-ukraini-dumki-ekspertiv-z-rivnensini/>); вебсайт *Міністерства культури та інформаційної політики України* (<https://mkip.gov.ua/files/pdf/rekomendacii.pdf>;

<https://mkip.gov.ua/news/7107.html>); вебсайт «Детектор медіа» (<https://detector.media/infospace/article/201631/2022-08-05-pytannya-de-tsi-koshty-vzlyaty-mkip-potrebuie-5-mlrd-grn-na-zamishchennya-radyanskykh-ta-rosiyskykh-knyzhok-u-bibliotekakh/>); <https://detector.media/infospace/article/199412/2022-05-20-v-ukraini-minimum-50-bibliotechnykh-fondiv-skladayutsya-z-radyanskykh-knyzhok-ievgeniya-kravchuk/>); інтернет-портал BukNews (<https://buknews.com.ua/page/pushkin-ta-dostoievskiyi-zaklaly-osnovy-ruskoho-mira-ta-rosiiskoho-mesianstva-iz-publichnykh-bibliotek-treba-bude-vyluchyty-ponad-100-mln-propahan-dystskykh-knygok-zokrema-i-rosiisku-klassyky.html>)).

skladayutsya-z-radyanskykh-knyzhok-ievgeniya-kravchuk/); інтернет-портал BukNews (*https://buknews.com.ua/page/pushkin-ta-dostoievskiyi-zaklaly-osnovy-ruskoho-mira-ta-rosiiskoho-mesianstva-iz-publichnykh-bibliotek-treba-bude-vyluchyty-ponad-100-mln-propahan-dystskykh-knygok-zokrema-i-rosiisku-klassyky.html*)).

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Тетяна Богдан, доктор економічних наук, директор з наукової роботи Growford Institute

План відновлення України: сильні та слабкі сторони

План відновлення України закладає основи для майбутньої відбудови національної економіки та покликаний створити механізми само-підтримуючого економічного розвитку. Однак комплексний аналіз цього документу свідчить про наявність певних протиріч і хибних орієнтирів, які мають бути усунуті при доопрацюванні Плану.

Національний план відновлення, який український уряд представив на конференції в Лугано 4-5 липня 2022 року, загалом можна охарактеризувати як всеохопний і детальний документ, який відображає основні напрями відновлення зруйнованої після війни економіки, чітко розділяє кожний напрямок та комплекс ініціатив по ньому і містить супроводжувальні заходи, включно із законодавчими змінами.

План відновлення України складається з 15 національних програм. Ці програми значною мірою відповідають основним потребам країни як у воєнний, так і післявоєнний період. Дані Національні програми наведені в таблиці та порівнюються з відповідними програмами Пріоритетної програми реконструкції для Боснії та Герцеговини (1997 р.).

Серед перелічених програм розвиток культури і спорту навряд чи можна вважати

пріоритетом або важливим елементом післявоєнної відбудови. Національна програма з акцентом на культуру чи спорт виглядає зайвою в рамках Плану відновлення України. Хоча це не означає, що українському уряду слід утримуватися від фінансування пріоритетних програм у сфері культури і спорту з державного бюджету.

Програма розвитку секторів з доданою вартістю в економіці України збігається за змістом (фактично дублює) з програмою "Забезпечення доступу до фінансування з конкурентоспроможною вартістю капіталу". Більше того, остання містить досить розмиті інструменти та не має повного переліку виконавців програми. Ці недоліки української програми чітко виділяються на фоні програм для Балканських країн. У БіГ конкретні проекти підтримки підприємств формували виробничий компонент програми реконструкції і, як правило, такі проекти передавалися під контроль спеціальним агентствам (Фонд Боснійських підприємств, Банк мікрофінансування, Спонсорський Трастовий фонд).

Позитивним аспектом Плану відновлення України є те, що він представляє собою потенційну синергію на шляху до інтеграції в ЄС. У Плані належним чином висвітлені завдання щодо інтеграції в ЄС, синхронізації українського законодавства із Копенгагенськими критеріями та забезпечення взаємного доступу до ринків.

* Збережено стиль і граматику оригіналу

Післявоєнна відбудова розглядається як інструмент досягнення відповідності України правилам та стандартам ЄС.

Ще однією перевагою Плану відновлення є обґрунтоване визначення екстрених дій та відповідна оцінка потреб у фінансуванні на 2022 рік. Окрім забезпечення першочергових військових потреб, Уряд виділяє такі нагальні проекти: накопичення газових резервів у сховищах, усунення вузьких місць у залізничному, автомобільному та дунайському шляхах експорту в/через ЄС, відновлення зруйнованої соціальної інфраструктури, залучення джерел фінансування державного бюджету, забезпечення критичного фінансування у воєнний час для МСП, надання сільськогосподарським виробникам недорогого фінансування та можливостей для зберігання продукції тощо.

Український уряд оголосив, що зміцнення інституційної спроможності та “деолігархізація” є фундаментальними передумовами для реалізації Плану відновлення. Також уряд визначає правильні пріоритети та відповідні заходи для побудови цих фундаментальних принципів, серед яких: завершення перезапуску антикорупційної системи, реалізація реформи правоохоронних органів, централізація та цифровізація державних реєстрів, цифровізація всіх ключових державних послуг, синхронізація антимонопольного законодавства з кращими європейськими практиками тощо. В цілому, План відновлення містить цілком обґрунтовані заходи щодо модернізації функцій держави.

В аспекті макроекономічних припущень і прогнозів План відновлення виглядає занадто амбітним. Уряд передбачає, що річні темпи зростання реального ВВП будуть перевищувати 7% протягом наступних десяти років, а номінальний ВВП наблизиться до позначки у 500 млрд. дол. США у 2032 році. Однак, за нашими оцінками, таке різке підвищення номінального ВВП до 500 млрд. доларів США до 2032 року є малоймовірним, оскільки його “точка відліку” становитиме близько 100 млрд. дол. США у 2022 році.

Порівняльний аналіз ВВП різних країн на основі даних МВФ (World Economic Outlook)

показує, що номінальний доларовий ВВП Боснії зріс у 3,1 рази протягом 1996-2005 рр., у Хорватії впродовж 1994-2003 рр. – у 2 рази. Відсутність достовірних даних по Косово та Афганістану не дали можливості проаналізувати післявоєнну динаміку ВВП цих країн. Цікавим є випадок Іраку, номінальний ВВП якого впродовж 2003-2012 рр. зріс у 13,8 рази. Однак досвід Іраку є унікальним у багатьох аспектах, зокрема і в тому, що країна значно виграла від буму цін на нафту на початку 2000-х років. Таким чином, прогноз Уряду України щодо зростання номінального ВВП України у 5 разів у доларовому еквіваленті до 2032 року є надоптимістичним.

З іншого боку, річні реальні темпи зростання у понад 7% є реалістичними чи досяжними, якщо припустити, що руйнування, спричинені війною, не будуть гігантськими, а Уряд успішно проводитиме структурні реформи та залучатиме іноземну допомогу. Що стосується історичних прецедентів, то середньорічні темпи зростання в Боснії становили 7,9% протягом 1997-2006 років, у Хорватії 4,5% протягом 1994-2003 рр. і в Іраку 17,5% протягом 2003-2012 рр.

Ще одним проблемним аспектом національного Плану відновлення є розподіл загального фінансування між секторами та різними програмами. У деяких випадках він є нечітко визначеним і недостатньо обґрунтованим. Наприклад, фінансування потреб оборони та безпеки передбачається на рівні 50 млрд. дол. США, включаючи військову допомогу від союзників, яку Україна отримала у 2022 р. Ми вважаємо, що ця сума є надто заниженою, беручи до уваги інтенсивність воєнних дій та високу залежність України від західної зброї, а також значні виклики для трансформації оборонної промисловості та модернізації українських збройних сил у післявоєнний період.

Досвід країн, в яких були збройні конфлікти, показує, що такі заходи є високовартісними та можуть значно перевищувати обсяги офіційної допомоги на цілі розвитку. Зокрема, у Боснії та Герцеговині загальні виплати в рамках Офіційної допомоги розвитку (Official Development Assistance) становили близько 6,8 млрд. дол. США з 1996 по 2004 рік, тоді як

обсяги міжнародної допомоги на забезпечення та зміцнення системи оборони і безпеки в БІГ перевищували 18 млрд. дол. США, при цьому переважна частина цих коштів спрямовувалася на підтримку присутності міжнародних військових та безпекових формувань. Допомога США на відбудову Іраку в 2013-2014 рр. склала 60,6 млрд. дол. США, 45% з яких були спрямовані в сектор національної оборони, включаючи навчання і технічне оновлення органів безпеки Іраку.

На відміну від сектору оборони та безпеки, досить значний обсяг ресурсів заплановано виділити на програму забезпечення доступу до фінансування для бізнесу (75 млрд. дол.). Найважливішими компонентами цієї програми є: 1) розвиток забезпеченого фінансування для стимулювання іпотечного кредитування за рахунок підтримки МФО та фінансування інституціональних інвесторів (40 млрд. дол.); 2) рекапіталізація банків для підтримки зростання кредитування (15-20 млрд. дол. США). Вибір таких пріоритетів для післявоєнної відбудови України сумнівний, а передбачені кошти для їх впровадження – величезні.

Ще одним помітним недоліком Національного плану відновлення є дублювання і недостатня узгодженість між різними програмами. Крім цього, пріоритети деяких з цих програм важко назвати правильними. Візьмемо для прикладу сільське господарство та чорну металургію, які автори розглядають як сектори економіки з доданою вартістю та мають право на широкий набір привілеїв. Вибір пріоритетних галузей у рамках цих програм носить застарілий характер і, скоріш за все, спирається на поточні бізнес-інтереси. Уряд оцінює потреби у фінансуванні розвитку пріоритетних галузей промисловості та сільського господарства в 50 млрд. дол. США. Проте в плані не вказано ні джерела їх фінансування, ні форми надходження капіталу, ні навіть повний спектр інструментів для досягнення цілей.

Ми бачимо лише те, що Уряд планує започаткувати фінансування експортерів, у тому числі через механізм Експортно-кредитного агентства, а також посилити інноваційну діяльність шляхом фінансового стимулювання

співпраці виробників із науковими установами. Створення Фонду структурних перетворень національної економіки чи Банку реконструкції та розвитку не формулюється як чітке завдання, а згадується лише як можливість.

Відповідно до Плану відновлення, на систему грантів для дослідників, орієнтовану на конкретні результати, буде виділено менше 0,1 млрд. дол. США (протягом усього періоду), як і на створення Центрів передового досвіду у співпраці з провідними міжнародними центрами – менше 0,1 млрд. дол. Однак реальність така, що розвиток сучасного виробництва навряд чи можливий без значного фінансування досліджень, розробок, інновацій та технологій. Так, М. Ландесманн і Р. Столлінгер виявили, що в рамках промислової політики ЄС щорічно витрачається понад 7 млрд. євро на науково-дослідні розробки та технології на рівні ЄС і 9 млрд. євро – на рівні країн-членів.

Суттєвим недоліком Плану відновлення є відсутність гармонізації різних політичних ініціатив у площині національного бюджету. Зокрема, в розділі економічного відновлення чітко вказано: “Зниження фіскального навантаження на бізнес і населення до рівня, що стимулює економічне зростання, а саме – не більше 30% ВВП”. Однак зниження податків несумісне з величезними інвестиціями в інфраструктуру, відшкодуванням втрат, спричинених війною, і масштабною фіскальною підтримкою підприємств у пріоритетних секторах. Безсумнівно, податкові пільги можна запроваджувати як короткостроковий екстрений захід у надзвичайних умовах. Але ж план відновлення має довгостроковий характер і передбачає глибокі структурні реформи. У таких умовах досить прийнятний поточний рівень податкового навантаження в Україні (порівняно з іншими європейськими країнами) та проблеми з фіскальною стійкістю роблять заплановану податкову реформу необґрунтованою. Збільшення дефіциту бюджету внаслідок зниження податків також не узгоджується із скороченням державного боргу, що прописано в Плані відновлення.

На жаль, в інших розділах Плану відновлення також можна побачити чимало суперечностей

та розбіжностей, які свідчать про низький рівень узгодженості та погану координацію різних векторів реконструкції:

1) У розділі, присвяченому фінансовому сектору, говориться про цільове скорочення кількості та вартості податкових пільг, тоді як у розділі з питань економічного розвитку йдеться про надання суттєвих нових пільг. Зокрема, останній розділ передбачає:

скасування імпортного мита на сировину та матеріали, які не виробляються в Україні або виробляються в недостатніх обсягах;

надання податкових та митних пільг для відновлення пошкоджених промислових підприємств: спрямування податку на прибуток на проекти відновлення, скасування ПДВ та імпортного мита на нове обладнання.

2) Євроінтеграційний курс та наближення національного законодавства до *acquis* ЄС поєднуються із забороною відшкодування ПДВ на експортну сировину та значною державною підтримкою чорної металургії України (п.22 розділу відновлення економіки). Ініціативи Уряду не враховують того факту, що Угода про асоціацію між Україною та ЄС та Директиви Ради ЄС вимагають гармонізації непрямого оподаткування між державами-членами та партнерами (у т. ч. й відшкодування ПДВ), а також виконання Директив ЄС щодо державної допомоги та конкурентної політики.

Важливою програмою Плану відновлення є “Забезпечення доступу до фінансування з конкурентоспроможною вартістю капіталу”. Слід відзначити те, що уряд зосереджує свої зусилля на цьому потужному важелі відновлення та розвитку економіки. Однак не всі проекти цієї програми виглядають досконало, а деякі з них навіть дивно. 2 із 7 ключових проектів сформульовані як “Розгляд можливості заснування банку розвитку” та “Розгляд системного рішення для очищення балансів банків і вирішення проблеми з непрацюючими кредитами”. З практики відомо: якщо проекти полягають у “розгляді можливостей”, то їх ефективність з високою ймовірністю наблизатиметься до нуля.

Істотними недоліками цієї програми є нечіткість і слабкість її компонентів. Насправді,

мало що пропонується відносно тих заходів стимулювання, які застосовувалися до початку війни. Наприклад, залучення нових депозитів до банків чи зміцнення банківського капіталу, навряд чи, мотивуватиме банки до активного кредитування бізнесу. Протягом 2017-2022 років українські банки були над-капіталізовані та мали надлишкову ліквідність, в той час як співвідношення банківських кредитів до ВВП залишалося найнижчим в Європі. Запровадження страхування військових ризиків для інвестицій у пріоритетних секторах та вдосконалення програми “5-7-9” є позитивними і логічними кроками. Але мало віриться в те, що ці заходи вилікують хронічну хворобу національної фінансової системи – високу вартість позикових коштів для бізнесу.

Підсумовуючи відзначимо, що окреслені вище проблеми та протиріччя національного Плану відновлення потребують широкого обговорення та врахування в процесі подальшого опрацювання плану для того, аби отримати до впровадження цілісний та якісно підготований документ. (https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html). – 2022. – 18. 08).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Тарас Кремінь, уповноважений із захисту державної мови, народний депутат України VIII скликання

Місцеві мовні програми – наступальна зброя проти ворога

Повномасштабна війна росії проти України утверджує геополітичний Рубікон “свій-чужий”. Російські військові терористи, торуючи злочинний шлях проти людяності, випалюють українські міста і села, знищують університети та лікарні, обстрілюють об’єкти критичної інфраструктури та, зокрема, атомні електростанції.

За цей час кожен переконався: справжня мета варварів – не тільки знищити нашу державу, ідентичність, людей. Російські злочинці марять хворими ідеологемами

підкорити світ. Уповільнене російщення, а це – підкуп світових політиків та медіа, кібератаки та інформаційна пропаганда, залякування і шантаж, фінансування тероризму та “п’ятої колони” – неприховані елементи ураження сучасних демократій.

Останнім часом українська мова стала реальною зброєю. Її чутно на кожному міліметрі української землі. Державна стала не лише мовою визначених законом сфер, а такою ж внутрішньою потребою, як повітря, свобода, гідність для кожного громадянина.

Процес утвердження і популяризації української мови як державної на рівні місцевих громад України триває по-різному, але з достатнім рівнем усвідомлення та відповідальності.

Ще рік тому я ініціював місцеві програми сприяння і розвитку української мови як державної. Черкащина, Харківщина, Дніпропетровщина, Кіровоградщина, а також Ніжин, Тернопіль, Хуст, Чернівці, Мелітополь, Дніпро – пишаюся вами. Ви серед перших, хто вибудував мовні кордони на українських рубежах. Помітні й нові заяви багатьох інших громад Одеської, Львівської, Закарпатської, Житомирської, Полтавської, Вінницької, Тернопільської, Сумської, Миколаївської, Чернігівської, Волинської, Івано-Франківської, котрі цементують реальні мури майбутніх мовних програм.

Місцева влада усвідомлює, що в нашій історії боротьби проти російських військових злочинців мова має надпотужне значення. Тому така проста дія, як перехід на українську в усіх сферах суспільного життя, сприяння її опануванню, контроль за її дотриманням у визначених законом сферах гострять нашу головну зброю проти “руського міра”. Тож місцеві програми з розвитку та популяризації державної мови – системний механізм гартування українського духу.

Українська мова, мужність і відвага ЗСУ, високоточні гармати – наша наступальна зброя як запорука нашої перемоги та цивілізаційного поступу (https://lb.ua/blog/taras_kremin/526744_mistsevi_movni_programi-nastupalna.html). – 2022. – 19.08).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Галина Янченко, народна депутатка, заступниця голови Антикорупційного комітету ВРУ, заступниця голови фракції Слуга народу

Компенсація за комуналку для біженців зросте вдвічі – як отримати виплати

Напередодні початку опалювального сезону уряд готує рішення для збільшення суми компенсацій комунальних послуг для всіх українців, які приймають у себе вдома переселенців. Виплати для людей, які надали безкоштовний дім біженцям та розмістили оголошення на нашому сайті Прихисток, зростуть вдвічі.

Збільшені виплати власники житла будуть отримувати впродовж опалювального сезону, таким чином, сума компенсацій зросте з нинішніх 450 грн на місяць до 900 грн. Ці кошти зможуть отримати власники житла, які БЕЗКОШТОВНО приймають у себе вдома переселенців.

Вітаю таке дуже потрібну та своєчасну ініціативу Міністерства розвитку громад і територій.

Програма компенсації вартості комунальних послуг діє з квітня цього року. І щомісяця кількість громадян, які отримують компенсацію за комуналку, зростає. Порядок отримання виплат не змінився, вам потрібно зробити лише кілька кроків.

Як отримати виплату

Коротка інструкція для отримання компенсації за комунальні послуги для власників житла виглядає так.

Власник приміщення житла повинен зареєструвати своє житло на сайті Прихисток (prykhystok.gov.ua) в розділі оголошень.

Крок другий – подати заяву з інформацією про всіх розміщених осіб до виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради або ЦНАПу за місцем розташування житла.

Форму заяви можна завантажити на сайті Прихисток, ось тут.

У ній потрібно вказати прізвище, ім'я та по-батькові кожної з розміщених осіб, додавши

копії їх документів. В разі зміни мешканців потрібно того ж дня проінформувати про це органи місцевого самоврядування.

Такі списки необхідно буде подавати до 5 числа кожного місяця.

У цій же заяві власник житла надає й реквізити банківської карти у форматі IBAN, на яку уряд буде перераховувати кошти для компенсації.

Крок третій – дочекатись виплат, вони будуть проводитись щомісяця до 20 числа.

Зверніть увагу

Для того, щоб отримати компенсацію, потрібно виконати низку умов. Компенсацію зможуть отримати всі громадяни України, які прихистили у своєму помешканні переселенців з областей, де ведуться бойові дії.

Виплати зможе отримати власник житла, який безоплатно розмістив біженців у себе вдома або житлі, що належить йому. Прихисток має бути безкоштовним, а власник помешкання не повинен мати заборгованості по комунальним послугам.

Виконавши ці достатньо прості умови, ви будете отримувати виплати.

Розмір компенсації становитиме 14,77 за одну людину на добу в період без опалювального сезону і зросте вдвічі з його початком. Тобто, в місяць максимальна сума може становити близько 900 грн за кожного прийнятого переселенця.

Дуже важливі новини на тлі продовження масштабної евакуації наших громадян з окупованих територій, яка почалася 2 серпня. Уряд закликав українців евакуюватися з прифронтових міст Донецької області не лише через загрозу бойових дій. А й через неможливість забезпечити на час зими опалення та водопостачання в області.

Десятки тисяч громадян шукатимуть для себе тимчасовий дім, а тому дуже важливо підтримати всіх українців, які готові будуть прийняти у себе вдома переселенців.

Пишаюся, що такі необхідні програми працюють на базі нашого сайту, який колись починався як волонтерський проект. А сьогодні став найбільшою платформою для взаємної

допомоги українців один одному у пошуках житла і вже допоміг знайти тимчасовий дім для понад 400 000 людей.

Також не втомлююсь нагадувати, що якщо ви маєте можливість розмістити переселенців у себе вдома, тимчасово надати кімнату, будиночок у селі або квартиру, створіть оголошення на сайті #Прихисток.

Для вас це дуже маленький крок добра, а комусь він зможе стати порятунком, а можливо і врятувати життя (https://censor.net/ua/blogs/3360748/kompensatsya_za_komunalku_dlya_bjentsyv_zroste_vdvch_yak_otrimati_viplati). – 2022. – 15.08).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції "Слуга народу"

Воєнний стан і загальна мобілізація до кінця осені, 240 мільярдів гривень на ЗСУ, обрання двох членів Вищої ради правосуддя, примусове вилучення оборонного майна, захист інвесторів нерухомості, звільнення від оподаткування благодійної та волонтерської допомоги, митний безвіз та доступ до митних баз даних європейських країн – детально про усі 23 рішення Верховної Ради, прийняті у понеділок 15 серпня

1-2. Рейтинговим голосуванням обрали членами Вищої ради правосуддя Романа Маселко – адвоката "Автомайдану" та Миколу Мороза – доцента Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

3-4. Законами 7664 та 7665 затвердили Укази Президента і продовжили воєнний стан та строк проведення загальної мобілізації в Україні на 90 діб – до 21 листопада 2022 року.

Постановою 7667 звернулись до ООН, Євросоюзу, Європейської Ради, ОБСЄ, парламентів та урядів держав-членів МАГАТЕ щодо засудження акту ядерного тероризму, який здійснило держава-агресор на Запорізькій атомній електростанції.

Постановою 7549 змінили назву Комітету ВР з питань прав людини, деокупації та

реінтеграції тимчасово окупованих територій національних меншин і міжнаціональних відносин (це – нова назва без уточнення складу окупованих територій Криму, Донеччини та Луганщини), та уточнили предмет його відання на «відновлення та розвиток деокупованих територій України».

Постановою 7622 звернулись до членів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF) з приводу виключення російської федерації з числа членів FATF та внесення її до переліку країн з високими ризиком.

Законом 7605 удосконалили примусове відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану, встановивши зокрема, що стосовно обладнання, яке використовується чи може використовуватись для цілей діяльності оборонно-промислового комплексу і щодо якого існує ризик переривання його функціонування у зв'язку розташуванням на відстані не більше 30 км від району ведення бойових дій або від тимчасово окупованої території; таке рішення уповноважили приймати РНБО.

Законом 7453 надали право за бажанням заявника виключати періоди страхового стажу під час воєнного стану + 3 місяці (у разі зменшення доходу у цей час) для недопущення зниження коефіцієнту заробітної плати при обчисленні пенсій.

Законопроектом 5748, прийнятим за основу, запропонували шляхи протидії мобінгу (цькуванню) на роботі, а саме, пониженню гідності та честі працівника, його професійної (ділової) репутації у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема, зобов'язавши сторони трудового договору та сторони соціального діалогу на національному/галузевому рівнях включати у зміст відповідних договорів (угод) відповідні заходи протидії мобінгу, додаткове право працівника на розрив трудового договору із виплатою 3-місячного заробітку у разі не вжиття таких заходів, відшкодування заподіяної працівнику шкоди від мобінгу (цькування) в розмірі понесених витрат на лікування, а також звільнення працівника (керівника) за вчинення мобінгу.

Євроінтеграційним законопроектом 4558, прийнятим за основу, запропонували вдосконалення правового державного регулювання у сфері поводження з пестицидами і агрохімікатами та наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу у санітарних та фітосанітарних сферах, зокрема, щодо запровадження вимог упакування та маркування пестицидів і агрохімікатів з мінімізацією помилкового їх прийняття за харчовий продукт, уточнення вимог до змісту етикетки, скасування положень про страхування господарської діяльності у сфері зберігання та застосування пестицидів і агрохімікатів, включення поняття фасування у ліцензію щодо виробництва особливо небезпечних хімічних речовин, до яких відноситься і виробництво пестицидів для боротьби з фальсифікатом, заборони ввезення до України пестицидів і агрохімікатів фізичними особами для власних потреб, що каналом потрапляння контрабанди та фальсифікату.

Євроінтеграційним законопроектом 7581, прийнятим за основу, запропонували поліпшити систему екстреної допомоги населенню щодо створення умов для забезпечення доступу до єдиного телефонного номера 112 усім особам, що перебувають на території України, у тому числі особам з інвалідністю та особам, що не володіють державною мовою, захисту інформації про кінцевого користувача та про надані електронні комунікаційні послуги, а також забезпечення оброблення екстрених комунікацій оперативно-диспетчерськими службами номерів 101, 102, 103, 104 в умовах дії воєнного стану.

Євроінтеграційним законом 7420 впровадили так званий "митний безвіз" – європейські практики у здійсненні митної справи в Україні для приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту й участі України у Новій комп'ютеризованій транзитній системі (NCTS), що дозволить отримати доступ до митних баз даних європейських країн і нівелювати корупцію в цій сфері. Крім цього запровадили норму "право бути почутим" – повідомлення про намір прийняти несприятливе рішення особи, якої стосується це рішення,

а також спрощення при здійсненні митних формальностей для "надійних підприємств" та авторизованих економічних операторів (загальна фінансова гарантія, звільнення від гарантії, самостійне накладання пломб спеціального типу, спрощене декларування та процедура випуску за місцезнаходженням).

Законопроект 5737, прийнятим за основу, запропонували звільнити від ПДВ та не включати до розрахунку доходу для оподаткування ПДФО ввезення в Україну/ придбання лікарських засобів «зі співчуття» – механізм вже дозволений законом від 15.02.2022, що використовується також у США, Канаді, Великій Британії, більшості країн ЄС, Японії та Австралії і дозволяє з міркувань гуманності доступ важкохворим пацієнтам до ще не зареєстрованих в Україні інноваційних ліків, щодо яких розпочато щонайменше другу фазу клінічних досліджень та з маркуванням «не для продажу» і які можуть врятувати їхнє життя.

Законопроект 7365, прийнятим за основу, запропонували розмежувати адміністративну відповідальність за незаконне встановлення та використання номерних знаків транспортних засобів із впровадженням можливості тимчасового затримання автомобіля за ці правопорушення, зокрема, за керування водієм транспортного засобу без номерного знака, з номерним знаком, що не належить цьому засобу або не відповідає встановленим зразкам або вимогам, з номерним знаком, закріпленим у не встановленому для цього місці, перевернутим чи неосвітленим, закритим іншими предметами тощо – залишити санкцію у вигляді штрафу 850 грн, а за керування транспортним засобом із незаконно встановленими номерними знаками ЗСУ, Нацгвардії, Держприкордонслужби, ДСНС, Нацполіції – збільшити штраф до 1700 грн, а при повторному такому правопорушенні – 3400 грн з позбавленням права керування ТЗ на 3-6 місяців.

Законом 5337 зобов'язали МВС щокварталу надавати військовим комісаріатам (ТЦК) відомості про реєстрацію (перереєстрацію), зняття з обліку транспортних засобів, які можуть бути призначені для доукомплектування ЗСУ

та інших військових формувань в особливий період і перебувають у власності підприємств, установ та організацій.

Законопроект 6222, прийнятим за основу, запропонували усунути ознаки дискримінації під час притягнення вантажовідправника до адміністративної відповідальності за порушення вимог оформлення та внесення відомостей до товаротранспортної накладної та інших документів на вантаж, зокрема, при розгляді справи враховувати характер вчиненого правопорушення, особу порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність та скасувати відповідальність за внесення вантажовідправником недостовірних відомостей про габарити вантажу до ТТН за відсутності оформленого дозволу на проїзд автомобільними дорогами «нестандартних» транспортних засобів, встановивши водночас диференційовані санкції в залежності від перевищення встановлених законодавством вагових норм.

Законопроект 6230, прийнятим за основу, запропонували вдосконалення порядку прийняття на службу цивільного захисту, її проходження особами рядового і начальницького та їх пенсійного забезпечення, умови контракту про проходження служби цивільного захисту, визначення прав відповідних осіб на відпустки (порядку надання та відкликання із відпусток) тощо.

Законом 7506-1 звільнили від оподаткування ПДФО благодійну допомогу, виплачену на користь поранених та загиблих під час відсічі збройної агресії проти України учасників бойових дій та членів їх сімей.

Законом 7644 збільшили на 270 млрд грн показники видатків, фінансування за рахунок внутрішніх запозичень, дефіциту держбюджету-2022 та граничного обсягу держборгу, спрямувавши ці кошти на додаткові видатки Міноборони – 241 млрд, МВС (в т.ч. ДПС, Нацгвардію, ДСНС та Нацпол) – 23 млрд, СБУ – 2,5 млрд, ГУР – 2,2 млрд, Держспецзв'язку – 425 млн, УДО – 197 млн, СЗР – 139 млн, мобілізаційну підтримку економіки – 10 млн, поповнення резервного фонду – 716 млн грн.

Законом 5091 захистили права інвесторів на первинному ринку нерухомості (покупці квартир на етапі будівництва отримують статус гарантованого покупця), зокрема, встановили умови, за яких об'єкти незавершеного будівництва можуть бути об'єктами цивільних прав, запровадили механізм державної реєстрації права власності на такі об'єкти, принцип «єдиного вікна» в т.ч. на отримання права на будівельні роботи та держреєстрацію права власності на об'єкт будівництва та його складові частини, визначили особливості іпотеки та особливості вчинення правочинів з об'єктами незавершеного будівництва, удосконалили процедури продажу майбутніх об'єктів нерухомості через фонди фінансування будівництва, передбачили створення «недоторканного» запасу квадратних метрів, доки будинок не здадуть в експлуатацію, унеможливили подвійний продаж квартир.

Законом 7363 визначили форми державної підтримки волонтерської діяльності та додаткові напрями волонтерської діяльності щодо надання допомоги для подолання наслідків військової агресії рф проти України та інших, а також поширили норми про розмір та порядок виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі або інвалідності волонтера внаслідок поранення на тих волонтерів, що здійснюють діяльність з протидії збройній агресії рф на всій території України, визначили також, що волонтерська допомога може здійснюватися в онлайн-режимі за допомогою мережі Інтернет та інших телекомунікаційних мереж.

23. Законом 7364 виключили з оподаткованого доходу волонтера доходи у вигляді витрат неприбуткової організації на проведення медичного огляду, вакцинації та інших лікувально-профілактичних заходів волонтера, витрати на відрядження волонтера (проїзд, проживання, харчування, телефонні розмови, оформлення закордонних паспортів, дозволів на в'їзд, обов'язкове страхування, інші документально оформлені витрати), а також встановили не включати ввезення гуманітарної допомоги до розрахунку суми для реєстрації платником ПДВ (https://censor.net/ua/blogs/3360870/voyennyi_stan_i_zagalna_

[mobilizatsiya_do_kintsya_oseni_240_milyardiv_gryven_na_zsu_obrannya_dvoh_chleniv_2022_](#) – 15.08).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Олександр Чебаненко, директор Програми Право Українського інституту майбутнього, адвокат

Як добитися компенсацій від рф на користь України

ЗМІ пишуть, що міністр юстиції України заявив, що для того, щоб російські державні кошти, «чи хоча б значна частина з них» перейшли Україні, «потрібен відповідний міжнародний договір».

Він додав, що для того, «щоб їх відібрати, потрібно фактично змінити всю систему захисту суверенних коштів іноземних держав, які зберігаються в інших державах. Це ключова перепона – юридична, політична, дипломатична».

Дозволимо собі не погодитися з паном міністром.

По-перше, ми вважаємо, що Україна не повинна обмежуватись тільки державними коштами рф.

По-друге, для цього не треба чогось чекати.

Ми вкотре пропонуємо для вказаних цілей йти здебільшого правовим шляхом, а саме, доручити ці питання судовому органу.

Точніше, спеціально створеному міжнародному трибуналу (далі – Трибунал).

Таким чином ми максимально врахуємо як положення статті 17 Загальної декларації прав людини щодо того, що «ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна», так і статті I Протоколу I до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, відповідно до якої «ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права».

На наше переконання, враховуючи безпрецедентність та можливий затяжний характер війни рф проти України, Трибунал

повинен почати свою роботу та виносити ряд рішень ще до закінчення війни.

В першу чергу, це стосується рішень щодо засудження осіб за злочин агресії та рішень щодо репарацій та конфіскації майна.

При тому, рішення щодо репарацій та конфіскацій на користь України можуть стосуватися трьох категорій майна:

1) майна державного (рф та білорусі, адже обидві ці держави, відповідно до норм міжнародного права, є агресорами);

2) майна державних компаній та корпорацій рф та білорусі;

3) майна ряду фізичних та юридичних осіб (в першу чергу, обвинувачених в злочині агресії, а таких, за інформацією від Генпрокуратури, вже більше 600).

В якості прецедента можна згадати одне мало кому відоме, але, при тому, дуже важливе в даному контексті судове рішення.

А саме – рішення одного з так званих Наступних (Малих) Нюрнберзьких процесів, «Сполучені Штати Америки проти Альфріда Круппа та ін.».

В цій справі ряд колишніх директорів концерну Крупп звинувачувалися, в тому числі, в активній участі в підготовці нацистів до агресивної війни – через постачання озброєння.

Судом, крім винесення вироків у вигляді позбавлення волі ряду обвинувачених, було винесено рішення про конфіскацію майна головного обвинуваченого, Альфріда Круппа.

Що ж стосується слів пана міністра щодо того, що, мовляв, «потрібно по суті змінити один з основних укладів того, як взаємодіють держави між собою на міжнародній арені», то, на нашу думку, треба змінити дещо інше.

А саме, бажання деяких наших топ-чиновників попри інтереси нашого народу, нашої держави та здоровий глузд лобіювати інтереси Міжнародного кримінального суду (про фактичну неспроможність якого притягнути до відповідальності злочинців з рф та білорусі ми писали неодноразово, в тому числі, в цьому матеріалі та тут) треба змінити на не менш активні дії щодо створення Трибуналу.

А більш детально на питаннях щодо створення Трибуналу ми зупинялись в цьому

матеріалі. (https://censor.net/ua/blogs/3360960/yak_dobytysya_kompensatsiyi_vid_rf_na_koryst_ukrayiny). – 2022. – 16.08).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції "Слуга народу"

Неможливість виходу під залог підозрюваних у військових злочинах, сучасна європейська статистика та електронний перепис населення, розвиток та відновлення електронних комунікацій – детально про усі 19 проголосованих парламентом 16 серпня законопроектів

Законопроект 5159, прийнятим за основу, запропонували запровадити відповідальність за нездійснення/неврахування стратегічної екологічної оцінки або порушення процедури її здійснення, у т.ч. порядку проведення громадського обговорення і врахування його результатів, надати Держекоінспекції повноваження держнагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про стратегічну екологічну оцінку, утворити та вести Єдиний реєстр стратегічної екологічної оцінки із можливістю оскаржувати у суді дії/бездіяльність щодо цієї оцінки.

Відправили на повторне перше читання проект 5160, яким передбачено встановити адміністративну відповідальність за порушення законодавства у сфері стратегічної екологічної оцінки шляхом впровадження штрафів на посадових осіб 3400-10200 грн з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік із складанням відповідних протоколів Державною екологічною інспекцією.

Євроінтеграційним законом 5886 затвердили нову редакцію закону "Про офіційну статистику", в якій передбачили нові терміни, поширення дії закону на ФОПів, створення статистичних реєстрів, можливість використання експериментальної статистики, формування національної статистичної системи, створення Національної ради з

питань статистики, можливість проведення перепису населення за допомогою електронних комунікацій, тобто електронного перепису населення.

Законопроектом 6537, прийнятим за основу, запропонували розширити можливість застосування спрощеної процедури закупівель за кошти місцевих бюджетів для потреб охорони здоров'я, освіти та соціальної сфери з порогом її застосування до 500 тис грн.

5. Законом 7163 на період дії воєнного стану + 90 днів встановили особливості здійснення оборонних та публічних закупівель визначати Кабінетом Міністрів із оприлюдненням в електронній системі закупівель звіту про договір про закупівлю протягом 10 днів з дня його укладення проте без публікації інформації про місцезнаходження замовників, постачальників, виконавців робіт, надавачів послуг.

Євроінтеграційним законопроектом 7438, прийнятим за основу, запропонували запровадити гуманні цінності та стандарти щодо людей і тварин у сфері використання піротехнічних виробів, зокрема, встановити, що не допускається використання щодо тварин будь-яких піротехнічних виробів, заборонити використання окремих феєрверків, салютів, петард, окрім виробів відповідних класів, що мають низький рівень небезпеки і незначний рівень шуму, а також встановити вікове обмеження щодо купівлі піротехнічних виробів в залежності від їх класу.

Включили до порядку денного сесії законопроект 7669, яким пропонується виключити норму про спрямування коштів державного дорожнього фонду (що фінансується за рахунок акцизів на паливо) як виняток на погашення боргу за запозиченнями держави або під державні гарантії та на сектори оборони і повернути фінансування утримання мережі автомобільних доріг в належному технічному стані, проведення аварійно-відновних робіт на зруйнованих ділянках доріг та штучних спорудах.

Законопроектом 4366, прийнятим за основу, запропонували віднести до поняття «дохід з джерелом їх походження з України» дохід

надавачів платіжних послуг від здійснення діяльності на платіжному ринку, не вважаючи доходами кошти користувачів платіжних послуг для здійснення платіжних операцій, передбачити можливість використання електронних грошей при сплаті податків та розрахунків за продукцію платниками єдиного податку 1-3 групи, поширити відповідальність за порушення строку та порядку подання інформації про відкриття або закриття рахунків на небанківських надавачів платіжних послуг, віднести до операцій, що не є об'єктом оподаткування ПДВ випуск та погашення електронних грошей.

Законом 7486 вдосконалили управління у сфері електронних комунікацій через воєнний стан, зокрема, відтермінувати виконання умов ліцензій на користування радіочастотним спектром, надавши повноваження регуляторному органу щодо подальшого відтермінування (продовження) строку дії ліцензій та строку дії дозволів на користування ресурсом нумерації.

Законом 7487 забезпечили умови для розвитку та відновлення електронних комунікаційних мереж під час воєнного стану в Україні та у післявоєнний час, зокрема, передачі балансоутримувачем у випадках, якщо ініціатором оренди майна є оператор електронних комунікацій, за власною ініціативою, без погодження такої передачі з уповноваженим органом управління, а також отримання операторами в оренду державного та комунального майна без проведення аукціону для розміщення технічних засобів електронних комунікацій.

Законом 7431 встановили під час воєнного стану застосовувати до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні військових злочинів (непокора, невиконання наказу, опір, погроза або насильство начальникові, самовільне залишення в/ч, дезертирство, самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю), а також корегувальників вогню – виключно запобіжний захід «тримання під вартою».

Законопроектом 7630, прийнятим за основу, запропонували закріпити презумпцію

невинуватості замінивши підставу для закриття кримінального провадження «набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою» на підставу «втратив чинність закон, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння, у вчиненні якого підозрюється чи обвинувачується особа» із наданням права підозрюваному та обвинуваченому заперечити проти цього, наслідком чого у випадку визнання особи винуватою та ухвалення судом обвинувального вироку – звільнення особи від покарання.

Законопроектом 7433, прийнятим за основу, запропонували спростити облік робочих місць для осіб з інвалідністю, передбачивши обмін інформацією між Пенсійним фондом та Фондом соціального захисту осіб з інвалідністю про створення робочих місць для осіб з інвалідністю, про їх зайнятість та працевлаштування осіб та використання таких даних для обрахунку квоти на працевлаштування людей з інвалідністю, розрахунку адміністративно-господарських санкцій, а також подачу страхувальником через вебпортал електронних послуг Пенсійного фонду України відомостей про переведення на іншу постійну посаду або роботу, звільнення, поновлення на роботі, призупинення/відновлення дії трудового договору, складання присяги, стажування, навчання тощо, а також включати період несплати страхових внесків в період дії воєнного стану до страхового стажу та зараховувати їх сплату у розмірі мінімального страхового внеску – для ФОПів, членів фермерського господарства.

Законом 7345 на період воєнного стану звільнили Нацраду з питань телебачення і радіомовлення від сплати судового збору за подання позовів про стягнення штрафів за порушення ліцензіатом вимог законодавства, а також надали Нацраді право своїми актами (в жорсткій законодавчій рамці) визначати порядок видачі, продовження, переоформлення, анулювання ліцензій/тимчасових дозволів на мовлення, а також застосовувати за спецпроцедурою штрафи за найбільш грубі порушення (порнографія, обмеження по дітях, заклики до війни, глорифікація ворога та ін.).

Законопроектом 6101, прийнятим за основу, запропонували ввести у закон про акціонерні товариства новий термін «державне акціонерне товариство» як АО, 100% акцій якого перебувають у держвласності та уповноважити загальні збори такого АО визначати порядок відчуження/передачі в оренду (найм) майна відповідних АО – на конкурентних засадах на майданчиках типу «Прозоро» за погодженням із органом управління (міністерством) та з урахуванням вимог, визначених Урядом.

Законопроектом 7442, прийнятим за основу, запропонували встановити форму, порядок направлення і надання відповіді на запит арбітражного керуючого, розширити можливість забезпечення вимог кредиторів шляхом накладення арешту на майно не тільки боржника, а і на майно осіб, які несуть з боржником субсидіарну чи солідарну відповідальність, отримувати висновок щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, надати розпоряднику майна повноваження доступу до інформації що зберігається у базах даних (в т.ч. електронних) боржника та його звітності, а на період воєнного стану + 6 місяців надати можливість проведення зборів та комітету кредиторів дистанційно (у режимі відеоконференції та шляхом опитування), а господарському суду – продовжувати строки у справі про банкрутство, звернення про визнання недійсними правочинів, дії мораторію на задоволення вимог кредиторів, оголошення про проведення аукціонів, виконання плану санації чи реструктуризації боргів боржника, процедури розпорядження майном, ліквідації, реструктуризації боргів боржника та погашення боргів боржника, зупиняти нарахування відсотків на зобов'язання боржника перед кредиторами тощо у зв'язку з веденням бойових дій у відповідних районах.

Законопроектом 6341, прийнятим за основу, запропонували визначити мету, завдання, принципи, напрями, особливості формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування у цій сфері (зокрема – відповідну

Нацкомісію як ЦОВВ зі спецстатусом, центри та фахівців з утвердження української національної та громадянської ідентичності), гарантії участі громадян України, закордонних українців, інститутів громадянського суспільства при реалізації зазначеної державної політики.

Законопроект 5742, прийнятим за основу, запропонували запровадити процедуру приєднання територіальних громад до вже організованого співробітництва за спрощеною процедурою шляхом укладення додаткового договору про приєднання, ввести поняття змішаного договору про співробітництво з елементами різних форм взаємодії, в т.ч. і співфінансування, встановити можливість проводити засідання комісій з підготовки проекту договору про співробітництво, а також громадських обговорень щодо організації співробітництва у дистанційній формі.

19. Законопроект 7353, прийнятим за основу, запропонували виплачувати одноразову грошову допомогу цивільним героям цієї війни, а саме державним та місцевим службовцям, журналістам, медикам, енергетикам, залізничникам, комунальникам, водіям та іншим працівникам об'єктів критичної інфраструктури. У разі інвалідності внаслідок поранення при виконанні своїх професійних обов'язків сума становитиме 200-800 тис грн, у разі загибелі такого працівника, його рідним сума виплат становитиме 1 мільйон гривень. Порядок виплати допомоги встановлюватиме Уряд, а виплачені постраждалим кошти підлягатимуть по регресу подальшому відшкодуванню з держави-агресора. (https://censor.net/ua/blogs/3361079/nemojlyvist_vyhodu_pid_zalog_pidozryvanyh_u_viyiskovyh_zlochynah_suchasna_yevropeyiska_statystyka_ta). – 2022. – 16.08).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Богдан Драп'ятий, заступник міністра внутрішніх справ України

Упровадження в Україні європейської системи екстреної допомоги за єдиним номером 112: стан і перспективи

Вступ України до Європейського Союзу (ЄС) та Організації Північноатлантичного договору (НАТО) є стратегічною метою зовнішньої політики держави, визначеною Конституцією та цивілізаційним вибором Українського народу.

Передумовою створення ЄС слугували економічні й безпекові засади, а згодом підґрунтям було спрямоване на інтеграцію цінностей демократії, принципів міжнародного права, поширення цивілізаційних благ.

Членство в жодній з перелічених організацій неможливе без стабільного розвитку політичної ситуації в державі, прозорості владного механізму, чіткого функціонування інституцій демократії, забезпечення дотримання прав і свобод людини, розвитку громадянського суспільства. Не менш важливим критерієм членства є стабільність внутрішньої безпекової ситуації країни-кандидата.

Міністр внутрішніх справ України Денис Монастирський сформував візію розвитку системи органів МВС, що відповідає запитам українського суспільства та зовнішньополітичному курсу держави, – безпечне середовище в Україні. Попри те, що в період воєнного стану змінилися методи й підходи до реалізації цієї стратегічної мети, кінцева ціль залишається незмінною.

Відчуття безпеки починається з усвідомлення реальної захищеності, можливості багатогранно розвиватися, працювати й вільно реалізовувати власні прагнення.

Створення та впровадження системи 112 також є одним із зобов'язань у межах Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (ст. 392 глави 14 "Інформаційне суспільство" розділу V "Економічне та галузеве співробітництво").

Напередодні проведення чемпіонату Європи з футболу "ЄВРО – 2012" Верховна Рада України прийняла базовий Закон України "**Про систему екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112**", який було успішно апробовано на регіональному рівні. Проте пілотний проект так і не набув масштабного впровадження по всій Україні.

У чому полягає сутність системи екстреного зв'язку 112? Повідомлення про настання екстреної ситуації та звернення для отримання допомоги здійснюється за єдиним телефонним номером – 112. Наприклад, якщо трапилося ДТП у незнайомому місці (складно визначити адресу) із загорянням автомобіля, травмованими особами або смертельним наслідком – станом на сьогодні необхідно телефонувати в служби за різними номерами телефонів (101 – пожежна служба, 102 – поліція, 103 – швидка) та щоразу дублювати інформацію (Що трапилося? Де? Хто звертається?), коли кожна секунда є доленосною, а людина перебуває у стресовому стані. Завдяки системі єдиної екстреної служби алгоритм суттєво спрощується: людина телефонує за єдиним номером 112, а оператор має змогу визначити місцезнаходження за геолокацією та направити за необхідністю пожежників, поліцію, швидку медичну допомогу й рятувальників одночасно.

Методи функціонування цієї системи відповідають ключовим цінностям країн ЄС: якість, ефективність, дієвість, технологічність і людиноцентричність.

На сьогодні повноцінне функціонування системи 112 – один з пріоритетів Міністра Дениса Монастирського, для реалізації якого необхідно вжити комплекс заходів у правовій, правозастосовній та організаційно-розпорядчій площинах.

Першим етапом є прийняття проекту Закону **"Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення системи екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112"** реєстр. № 7581, який схвалено Парламентом у першому читанні 15 серпня 2022 року з визначенням скорочених строків підготовки до другого читання.

Проект зазначеного акта розроблено з ініціативи Міністерства внутрішніх справ України та внесено на розгляд Верховної Ради України за підтримки народних депутатів України.

На законодавчому рівні запропоновано:

– надати повноваження зі створення та забезпечення функціонування системи 112 (комунікаційний центр "Служба 112", що

належить до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України);

– розширити повноваження оперативно-диспетчерських служб, що приймають екстрені комунікації за номерами 101, 102, 103, 104;

– визначити джерела фінансового та матеріально-технічного забезпечення функціонування системи 112;

– надання екстреним службам права автоматично отримувати інформацію про місцезнаходження абонента (дані геолокації);

– надати кінцевим користувачам постачальниками електронних комунікаційних послуг електронної комунікаційної послуги виклику та з'єднання з комунікаційним центром "Служба 112" та інформації про них.

Навіть в умовах воєнного стану Україна добросовісно виконує зобов'язання, передбачені Угодою про асоціацію з ЄС, та впевнено рухається на шляху до повноправного членства в Європейському Союзі. Президент України, керівництво Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України визначили розроблення та прийняття євроінтеграційних нормативних актів пріоритетними поряд з актами, пов'язаними з правовим режимом воєнного стану (https://censor.net/ua/blogs/3361511/uprovdjennya_v_ukran_vropeyisko_sistemi_ekstreno_dopomogi_za_dinim_nomerom_112_stan_perspektivi) – 2022. – 18.08).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Мартина Богуславець, виконавча директорка аналітичного центру «Інститут законодавчих ідей»

Як вплине закриття реєстрів на відбудову?

Не встигли українці оговтатися від інформації про “непопередження” щодо війни, як потрібно бути готовим до чергового “сюрпризу” – закриття низки публічних реєстрів і раніше відкритих даних.

Так, на час війни в Україні хочуть залишити закритою інформацію про декларації чиновників, майновий стан нардепів та їх

помічників, реєстр корупціонерів, реєстр юридичних осіб, ФОПів, відомості про кадастр, фінзвітність компаній та низку інших публічних даних.

І якщо закриття реєстрів складських документів зерна, даних про рух палива чи енергетику є потрібними, то спроба приховування корупціонерів у воєнний час, коли призначення на державні посади проводиться поза конкурсами, виглядає алогічною.

20 серпня завершується громадське обговорення проєкту змін до постанови Кабміну № 835, що опублікувало Мінцифри. Низка громадських організацій Коаліції RISE Україна, зокрема, й “Інститут законодавчих ідей” висловилися проти такої ініціативи.

Адже влада однією рукою “розписується” у публічності і підзвітності, говорячи про процес відновлення, іншою ж – зачинається за дверима.

Крім того через надання права розпорядникам самостійно вирішувати, що публікувати і що ні, перелік закритої інформації може значно зрости.

Як це вплине на відбудову?

Наразі в Україні немає єдиного і прозорого механізму отримання та використання коштів для відновлення. Натомість вже є низка нових ініціатив щодо створення додаткових інституцій у системі виконавчої влади, як-то Агенція з відновлення, фондів – як Фонд оперативного відновлення.

У випадку створення Агенції ми рекомендували владі організувати цей процес максимально публічно, із прозорими конкурсами на посади та наглядовим органом за діяльністю інституції з числа не менше 50% міжнародників і представників громадськості.

Для того, аби мінімізувати корупційні пастки, держава мала бути усунена від ключової ролі розподілу коштів міжнародних партнерів. Нині ж лунають заяви про створення в рамках держбюджету Фонду оперативного відновлення. До нього міжнародні партнери зможуть спрямовувати кошти на відбудову. Тобто держава тут має намір взяти ключову роль.

У випадку закриття інформації про реєстри юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців закрийється можливість для моніторингу та

контролю за компаніями, які будуть задіяні у процесі відновлення як підрядники. Зокрема, це стосується Fast Recovery – відбудови об'єктів критичної інфраструктури та соціальної сфери вже під час війни. Без доступу до низки реєстрів українці не зможуть слідкувати за процесом відновлення. На практиці ж може бути варіант, коли розроблену школу ремонтує підрядник із “російським слідом” серед пов'язаних осіб.

Висновки

Чим більше даних про доходи, майно, підряди, фінзвітність і реєстрів є закритими, тим більш стрімко зростає вірогідність корупційних діянь.

В умовах, коли Україна залучатиме величезні фінансові ресурси від міжнародних партнерів, така закритість може стати репутаційним провалом і матиме фінансові наслідки.

Послаблення громадського контролю через закриття публічної інформації та реєстрів, у тому числі декларацій і фінзвітності, може призвести до перевитрат бюджетних коштів та неефективного їх використання. У той час, коли країна потребує 7 млрд дол на місяць, це неприпустимо.

Реєстр корупціонерів, інформація про майно нардепів чи доходи посадовців не є “ризиками національної безпеки”. Її закриття посилює корупційні ризики у війну (https://censor.net/ua/blogs/3361756/yak_vpline_zakrityya_restrv_na_vdbudovu). – 2022. – 19.08).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Ірина Федорів, журналістка та викладачка

Як нардеп-шкідник Ключко хоче зруйнувати антикорупційні органи

На сайті Верховної Ради з'явився текст законопроєкту фігуранта низки антикорупційних розслідувань Андрій Ключко, який видався мені вкрай цікавим. Цей нардеп пропонує, по суті, знищити управління НАЗК, НАБУ, САП, як незалежними інституціями, які ведуть боротьбу з корупцією, а також вплинути на керівництво ДБР і БЕБ.

Він єдиний автор законопроекту, під яким поки, на щастя, ніхто не підписався.

Для того, щоб всі розуміли, хто такий Клочко з фракції "Слуга народу", треба нагадати найепічніші моменти з його політичної біографії. У народі, якому він мав би служити, цей політик більше відомий, як "син маминої подруги".

Наші колеги з Vihus.info публікували розслідування, згідно з яким мати народного депутата, 70-річна Наталія, протягом останніх двох років стала власницею двох квартир у Києві, будинку, земельних ділянок і авто Tesla. Ринкова вартість цього майна зараз приблизно 14,5 млн грн. Почала вона його купувати, вже коли син потрапив до Верховної Ради.

Я ж знаю цього політика за його "роботою" в своєму регіоні – Приірпінні. Він просто горить на співпраці із місцевими забудовниками, зокрема з екстером Ірпеня Володимиром Карплюком. Рух ЧЕСНО навіть виділив йому окрему номінацію, коли "Слуги народу" відзначали своїх депутатів у Трускавці.

Але сьогодні до своєї біографії Клочко додав ще один важливий штрих. Горе-законотворець хоче спотворити роботу важливих для країни антикорупційних органів, і передусім – НАБУ.

У своєму законопроекті N7654 він вирішив змінити вимоги до кандидатів на очільників ключових антикорупційних та правоохоронних органів, і передусім це торкнеться НАБУ. Адже якщо парламентарі приймуть цю ересь, то конкурс з відбору директора НАБУ доведеться зупинити, і процедура почнеться з нуля.

Навіть більше! Клочко вирішив, що можна і варто ввести додаткові причини, аби Кабмін за потреби міг позбутися вже обраних очільників НАБУ, САП, НАЗК, ДБР і БЕБ. А щоб напевне проштовхнути цей законопроект, головним у його розгляді призначений не правоохоронний чи антикорупційний комітет Ради, а Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування, який сам Клочко й очолює. Дуже оригінальний парламентський шлях для знищення наявної системи антикорупційних та правоохоронних органів!

І вишенька на торті – пояснювальна записка до цієї вкрай небезпечної маячні. У пояснювальній

Клочко заявляє, що антикорупційна інфраструктура показала себе недієвою після створення, і одна з причин – недостатньо компетентне й професійне керівництво. До слова, саме такі нарративи протягом останніх років просували на медведчуківських каналах проросійські "експерти", чимала кількість яких нині потрапила до нашого Реєстру зрадників.

А на підтвердження своїх слів Клочко наводить дані соціопитувань і Індексу сприйняття корупції за 2019 рік. Мабуть, сам Клочко досі живе у 2019-му, раз відтоді все ще не побачив суттєвих змін. Наприклад, запуск Вищого антикорупційного суду, який почав роботу якраз тоді і потенційно буде розглядати справи щодо самого Клочка, якщо такі дійдуть до суду, а потенціал у нього до цього дійти є! Та й вказані вище дані інтерпретуються так, що Фонд "Демократичні ініціативи" ім. Ілька Кучеріва, який проводив згадане соціопитування, чи Трансперенсі Інтернешнл Україна, яка пояснює дані Індексу сприйняття корупції, ніколи б із подібними твердженнями не погодилися.

Всі наведені вище факти не лише показують рівень компетентності Андрія Клочка у вказаних питаннях, а й схиляють до думки, що такий законопроект може бути потрібен не лише йому, і точно не в інтересах України.

Рух ЧЕСНО публічно просить народних депутатів не підтримувати таку ініціативу. Для нас це буде маркерне голосування, і ми будемо дивитися, як цей законопроект проходить комітет, і як нардепи голосуватимуть в залі. Адже від сталості і незалежності антикорупційних і правоохоронних органів залежить якісна європейська інтеграція нашої країни.

Але це ще не все.

Як активна громадянка, яка дуже давно спостерігає за діяннями "законотворця" Клочка, я маю відзначити його кричущий непрофесіоналізм. У поєднанні із фігуруванням у низці антикорупційних розслідувань (знову ж – закид до компетенцій Клочка у цьому питанні), це викликає у мене подив: як такий політик може очолювати профільний комітет з питань місцевого самоврядування? І це при тому, що однією з ключових реформ, над якою працюють тут політики, є децентралізація.

Законотворча ініціатива Клочка N7654 шкодить репутації України, яка визначила курс на ЄС. А значить ставить під загрозу постачання зброї, гуманітарної та фінансової допомоги.

Він не може бути навіть народним депутатом, не те що очільником комітету. Сподіваюся, що фракція над цим задумається. Громадяни колись під парламентом кричали: "Клочка в клочки!" Після такої "законотворчості" це може скандувати весь громадський сектор, який підтримує незворотні зміни і реформи в країні (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/fedoriv/62f50f8d4d2af>). – 2022. – 11.08).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Геннадій Зубко, політик, віцепрем'єр-міністр – міністр регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України у 2014-2019 роках.

Знищення децентралізації на тимчасово окупованих територіях – стратегія відновлення радянського союзу

Як же швидко російські окупанти намагаються зруйнувати українську децентралізацію, реформу, що веде Україну до Європи. Як чорт ладану бояться вони нашої реформи.

Днями колаборант і гауляйтер в Херсонській області Сальдо, вочевидь за вказівкою кремля, видав якийсь папірець-указ, який ніби відмінняє проведену в області децентралізацію і встановлює новий адміністративно-територіальний поділ. Тобто одне з перших великих псевдорішень окупаційної влади – про відміну реформи. Чому?

Тому, що саме децентралізація позбавляє окупантів можливості втілити великоруську мрію – відновити радянський союз. Система радянського менеджменту та адміністративно-територіального поділу, що існувала до 2014 року і регулювалась ще Указом Президії Верховної ради від 1981 р, якраз і дозволяла швидко це зробити. Мета російських окупантів – не лише захопити українські території, а й відновити на них радянський союз з жорсткою централізованою диктатурою, зробити з

українців рабів. Проте децентралізація в Україні зруйнувала ці плани.

Сьогодні успішна європейська реформа та сильні самоврядні громади для російських окупантів як ком в горлі, бо не вписуються і їхній імперсько-радянській світогляд.

І мова йде не лише про намагання повернути старий радянський адмінтерустрій. Проблема глибше. Це позбавлення громад і людей законно обраних лідерів громад, "підстава" для проведення незаконних виборів, спосіб поставити на ці посади маріонеток, дезорієнтувати людей, не дати їм почути правду та позбавити надії на відновлення української влади. Це ще одна тактика знищення людей, які можуть протидіяти окупації. Більше того, знищення людей, знищення лідерів громад, знищення системи управління – ще одна ознака геноциду української нації.

Починаючи реформу та об'єднання громад, ще у 2015-му, ми формували територіальні громади і згодом новий районний поділ не лише на підконтрольній Україні території, а й на тимчасово окупованих територіях та в Криму – для того, щоб показати людям перспективи розвитку, можливості, майбутні проєкти.

Не дивно, що сьогодні на роль гауляйтерів тимчасово окупованих територій і громад кремлівські куратори ставлять тих, хто з самого початку був проти реформи. Адже той самий Сальдо, будучи народним 7 скликання, відмовився голосувати за децентралізацію.

24 роки до проведення реформи децентралізації у 2015 році Україна зберігала радянську систему менеджменту і "гауляйтерів" у Верховній раді. Відтак в нас не було жодного шансу інтегруватись у системи розвитку демократичних країн, а залишалась єдина можливість – "теліпатись" між автократією росії та демократією цивілізованих країн. Рашу така ситуація влаштувала, і вона чекала тільки часу призначити головного гауляйтера України. З проведенням реформи децентралізації країна отримала півтори тисячі нових лідерів, здатних проводити як структурні, так і інфраструктурні зміни. Відновити радянську систему вже неможливо. Можливо лише знищити децентралізовану систему прийняття рішень та

її лідерів. Можливо лише за умови знищення сильних українських громад Маріуполя, Харкова, Миколаєва, Одеси, як це зробили з Донецьком та Луганськом.

Такі дії росії вимагають негайної реакції Верховної Ради України, Уряду України, всіх міжнародних партнерів, які допомагали впроваджувати децентралізацію. Всі мають побачити і усвідомити, як росія прагне зруйнувати найбільш успішну реформу країни, зупинити наш шлях до Європи, відібрати у людей можливість будувати майбутнє. І це ще один потворний інструмент гібридної війни Росії проти України.

Разом з тим, всі українці на тимчасово окупованих територіях мають знати, що Україна про них пам'ятає, що в окупантів не вийде нав'язати жодний новий адмінтерустрій, що після нашої перемоги ми відбудуємо всі громади і реалізуємо нові проекти.

Намагання окупантів знищити реформу – яскраве підтвердження її правильності і успішності. Переконали, що нічого в них не вийде. Україна переможе і поверне всі свої території, на яких продовжиться децентралізація і будуть розвиватись успішні громади (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/zubko/62fe2f99e276b/>). – 2022. – 18.08).

Блог на сайті «Судово–юридична газета»

Про автора: Катерина Сікора, суддя-спікер Вищого антикорупційного суду

ВКЗ у кримінальному процесі і воєнний стан – як це працює, проблемні питання, чим корисна практика?

Проблематику проведення судових засідань у режимі ВКЗ слід розглядати у двох аспектах – розгляд суддями проваджень з приміщень інших судів, особливо у випадках колегіального розгляду, та участь сторін та інших учасників кримінального провадження у режимі ВКЗ, зокрема із застосуванням власних технічних засобів.

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» визначені особливості

діяльності судів в умовах воєнного стану, зокрема, зазначено про безперервність здійснення правосуддя, а також зроблено застереження про неприпустимість скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства. Водночас чинний кримінальний процесуальний закон закріплює принцип розумності строків у якості однієї з основоположних засад кримінального провадження, а також передбачає, що кожен має право, щоб обвинувачення щодо нього у найкоротший строк або стало предметом судового розгляду, або щоб відповідне кримінальне провадження щодо нього було закрито.

У перший день повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави Рада суддів України (далі – РСУ) ухвалила рішення № 9, відповідно до п. 1 якого навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану робота судів не може бути припинена, тобто не може бути обмежено конституційне право людини на судовий захист.

У п. 4 рекомендацій РСУ щодо роботи судів в умовах воєнного стану, опублікованих на сайті цього органу суддівського самоврядування 02.03.2022, зауважено про необхідність роз'яснення громадянам можливості відкладення розгляду справ у зв'язку із бойовими діями та участі у судовому засіданні у режимі відеоконференції.

Відповідно до п. 10 цих рекомендацій, якщо за об'єктивних обставин учасник провадження не може взяти участь в судовому засіданні в режимі ВКЗ за допомогою технічних засобів, визначених КПК України (далі – КПК), як виняток, слід допускати участь такого учасника в режимі ВКЗ за допомогою будь-яких інших технічних засобів, в тому числі і власних. У разі, якщо провадження розглядається колегіально і колегія суддів не може зібратись в одному приміщенні, то допустимий розгляд справ з різних приміщень судів, в тому числі з використанням власних технічних засобів.

Наступного дня, Верховний Суд (далі – ВС) оприлюднив лист «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» № 1/0/2-22, у п. 7 якого продубльований зміст п. 10 рекомендацій РСУ, але виключно у частині права учасників

провадження (але не суддів) брати участь у судовому засіданні у режимі ВКЗ, зокрема за допомогою непередбачених КПК засобів.

Видається, що саме таке часткове відтворення рекомендацій РСУ у листі ВС є не випадковим. Адже у фахових юридичних колах останнім часом лунають думки, що не варто запроваджувати дистанційний розгляд справ у кримінальній юрисдикції, оскільки у зв'язку з цим постануть питання довіри до суду, забезпечення таємниці нарадчої кімнати, сприйняття рішення, ухваленого дистанційно, тощо.

У свою чергу, члени Вищої ради правосуддя (далі – ВРП) під час чергових консультацій з експертами Ради Європи з обговорення законодавчих ініціатив щодо запровадження в Україні дистанційного судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану наголошували, що ВРП підтримує законопроект щодо якнайшвидшого запровадження дистанційного судочинства в умовах воєнного стану. При цьому, члени ВРП підкреслювали важливість негайного вирішення цього питання, оскільки до ВРП вже надійшло декілька дисциплінарних скарг стосовно суддів, які здійснювали правосуддя під час активних бойових дій з приміщень інших судів, розташованих у більш безпечних регіонах України. Зокрема, деякі учасники справи переконані, що попри розв'язання невідкладних процесуальних питань судді порушували етичні норми і норми кримінального процесуального законодавства.

Проблемні питання здійснення правосуддя у режимі ВКЗ, зокрема із застосуванням власних технічних засобів

З огляду на наведене, проблематику проведення судових засідань у режимі ВКЗ, зокрема із застосуванням власних технічних засобів, слід розглядати у двох аспектах – (1) розгляд судьями проваджень з приміщень інших судів, особливо у випадках колегіального розгляду, та (2) участь сторін та інших учасників кримінального провадження у режимі ВКЗ, зокрема із застосуванням власних технічних засобів.

Як вже зазначалось, заперечення проти здійснення правосуддя судьями, які

перебувають у приміщеннях інших судів, тобто дистанційно, зводяться до виникнення сумнівів у їх неупередженості та забезпеченні ними таємниці нарадчої кімнати.

Разом з тим, сумніви щодо неупередженості судді/колегії суддів можуть і мають усуватись у визначеному чинним процесуальним законом порядку, а саме шляхом заявлення та вирішення відводів у порядку, передбаченому пар. 6 Глави 3 КПК.

Що стосується порушення таємниці нарадчої кімнати, слід констатувати, що уявлення про нарадчу кімнату як про певну територіально обмежену локацію, замкнутий простір, у якому суддя або колегія суддів мають перебувати безперервно до моменту ухвалення судового рішення, є рудиментом радянської процесуальної науки.

Проведення наради суддів із застосуванням сучасних технічних засобів жодним чином не свідчить про порушення нарадчої кімнати, позаяк нарадча кімната – це не конкретне приміщення, а радше правовий режим, у якому перебуває суддя (колегія суддів) під час ухвалення судового рішення, який повинен виключати будь-який вплив сторонніх осіб на розсуд та волю суддів. Тобто головною ознакою перебування судді в нарадчій кімнаті є відсутність контактів з особами, які прямо чи опосередковано можуть впливати на суть рішення, що ухвалюється.

Саме у такий спосіб Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду витлумачив положення КПК щодо таємниці наради суддів, зокрема:

– у постановах від 11.03.2021 по справі № 711/798/18, від 01.10.2019 по справі № 285/3516/17 (чинний кримінальний процесуальний закон не містить вимог як щодо порядку ухвалення судового рішення в нарадчій кімнаті, так і щодо способу виготовлення судових рішень у кримінальному провадженні. Положення КПК України не забороняють судьям готуватися до судового засідання, зокрема, вивчати матеріали провадження та готувати один чи кілька альтернативних проектів резолютивної частини судового рішення до початку судового засідання);

– у постанові від 21.07.2022 по справі № 750/883/15-к (зазначені доводи [про те, що перебуваючи у нарадчій кімнаті, суддя виходив з приміщення суду] не можуть бути беззаперечною підставою для скасування судового рішення, враховуючи, що такі дії судді могли бути викликані фізіологічними потребами, що з огляду на практику ЄСПЛ не може вважатися порушенням таємниці нарадчої кімнати);

– у постанові від 24.02.2020 по справі № 316/1358/17 (вчинення процесуальних дій та ухвалення суддями (суддею) під час перебування в нарадчій кімнаті у кримінальному провадженні судових рішень в інших справах слід вважати порушенням таємниці наради суддів, яке на підставі ч. 1 ст. 412 КПК може бути визнано істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону в разі, якщо воно за своїм характером та з огляду на обставини конкретної справи перешкодило або могло перешкодити суду ухвалити законне й обґрунтоване судові рішення, тобто в тих випадках, коли вказане порушення обґрунтовано ставить під сумнів незалежність і неупередженість суддів (судді) у ході обговорення та ухваленні відповідного судового рішення).

З огляду на наведене, за умов наявності процесуальних гарантій дотримання прав учасників судового провадження, безпідставним буде аргументувати відмовитись від дистанційного механізму здійснення правосуддя, особливо в умовах постійних ракетних та артилерійських обстрілів, тривалих і неодноразових повітряних тривог, зокрема, у східних, північних та південних регіонах нашої країни.

Інформація про кількість будівель судів, що зазнали ушкоджень, а також суддів і працівників апаратів судів, що постраждали внаслідок військової агресії, є відкритою та, будьмо відвертими, шокуючою.

Враховуючи наведене, кожен суддя/колегія суддів з власних міркувань та дійсно існуючих на даний час загроз на підставі оціночних критеріїв має ухвалити рішення, чи безпечно перебувати у приміщенні конкретного суду і здійснювати правосуддя. Бо якщо зважити на можливість усунення будь-яких сумнівів в

неупередженості суду у процесуальний спосіб та вірогідність отримати несумісні з життям травми в умовах реальної загрози, вибір повинен бути очевидним.

Наостанок зазначу, що у березні 2022 року у переважній кількості випадків єдиним можливим способом для суддів ВАКС, що розглядають кримінальні провадження по суті пред'явленого обвинувачення, тобто колегіально, вирішити питання про перерахування на спеціальний рахунок ЗСУ сум застав за ініціативою заставодавців, – було розглянути ці клопотання у дистанційному режимі (за умов перебування суддів у приміщеннях інших судів).

Участь сторін та інших учасників кримінального провадження у режимі ВКЗ із застосуванням власних технічних засобів

Щодо окресленої проблематики також слід виходити з того, що в сучасних реаліях подальший розгляд деяких кримінальних проваджень у розумні строки є фізично можливим лише за умов використання ВКЗ, у тому числі із застосуванням власних технічних засобів. Так, судді стикаються з вимушеними тривалими перервами у судовому провадженні через перебування обвинувачених, свідків, експертів на тимчасово окупованих територіях, неможливість допиту свідків, експертів через невстановлення їх фактичного місцезнаходження, внутрішнє переміщення осіб тощо. При цьому не зупиняються строки притягнення до кримінальної відповідальності, що буде згодом підставою для звільнення від кримінальної відповідальності.

Станом на зараз можна лише уявити, скільки осіб внаслідок військового хаосу назавжди змінять країну проживання, будуть позбавлені можливості проживати за місцем реєстрації, втратять домівку або взагалі життя та здоров'я. Саме тому вкрай важливим є використання будь-якої можливості (навіть із застосуванням власних технічних засобів, платформ Zoom, месенджерів тощо) забезпечити участь обвинуваченого, свідка, експерта, які перебувають на окупованій території або не мають можливості дістатись приміщення суду з інших причин.

Ба більше – безпідставна відмова у задоволенні клопотань про участь у судових засіданнях із використанням власних технічних засобів може гіпотетично призвести до неможливості у майбутньому допитати таких свідків, експертів тощо.

З урахуванням викладеного, варто сподіватись, що суди України у повній мірі візьмуть на себе відповідальність та напрацюють відповідну судову практику, виходячи з реалій воєнного часу та необхідності дотримання загальних засад кримінального провадження, як це прямо передбачено у вищезгаданих рекомендаціях РСУ, а законодавець, в свою чергу, детально врегулює процедуру здійснення правосуддя у дистанційному режимі (<https://sud.ua/uk/news/blog/247392-vkz-u-kriminalnomu-protsesi-i-voyenniy-stan-yak-tse-pratsyuye-problemni-pitannya-chim-korisna-praktika>). – 2022. – 22.08).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Наталія Алюшина, голова Національного агентства України з питань державної служби

Війна як «stress testing» незалежності

Цього року уперше за часи Незалежності ми оцінюємо власну державу на здатність витримувати страшні воєнні удари. В умовах збройної агресії з'ясовуємо стійкість і міць національної системи публічного адміністрування. Її спроможність протистояти загрозам. І – її здатність забезпечити ключові управлінські процеси, що визначають сутність держави і її можливості надавати громадянам належний рівень послуг.

31 рік українці будували свою національну управлінську модель. Усі ми – науковці, викладачі, державні службовці, експерти... Зрештою, усі небайдужі громадяни, яких хвилює у якій державі їм жити.

Сьогодні ми разом відповідальні за те, як країна долає ці випробування. Наскільки вона готова протистояти викликам, яких важко було очікувати. Війна для держави є

найжорсткішим із імовірних «stress testing». Наразі стійкість системи визначається в умовах багаторазового перевищення меж її нормального функціонування.

Наважуся наголосити, що результати цього тестування – гідні. Управлінський фундамент виявився надійним. Упродовж пів року державний сектор управління зберігає керованість і здатність діяти адекватно. Цю мою упевненість підтверджує щоденна комунікація із колегами – публічними службовцями.

Ми уважно вивчаємо громадську думку у нашому середовищі. Опитування засвідчують високі дух і гідність українських службовців. Зважте, що більше 3.5 тисяч наших колег захищають Україну на фронті. 76% – попри щоденний ризик працюють на робочих місцях. 91% – вирішили лишатися на державній службі попри війну і зниження заробітної плати.

Мене надихає реакція міжнародних партнерів, готових допомагати нам і переймати наш досвід. У світі існує колосальний запит на пошук дієвих рішень, які зберігають інституційну спроможність в умовах війни. Приміром, усіх цікавить Методика функціонального аудиту у кризових умовах, яку розробили експерти НАДС. Вона дозволяє визначити актуальні для кожного державного органу актуальні функції, а після того – розробити рекомендації із оптимізації.

Ця технологія прийнятна як в умовах воєнної загрози, так і при супутніх викликах – економічному спаді, зниженні соціального рівня, глобальному подорожчанні енергоносіїв... Саме із цим зіштовхнувся цивілізований світ, що допомагає нам побороти агресію.

Сьогодні ніхто не має готового рецепту утримання стабільності у державі під час війни. Тому на рівні ЄС інтегруються національні системи публічного управління, з урахування українського досвіду. Таким чином і ми стаємо ближчими до Європи. Усі розуміють, що агресія кремля – глобальна небезпека. Тому її уроки мають вивчити усі, хто готовий битися за свободу. Як нині б'ється Україна.

Упевнена, що дієва система адміністрування є чинником зміцнення Незалежності. Це – передумова нашої економічної інтеграції

та політичної асоціації з ЄС. Тому будемо і надалі впроваджувати європейські стандарти і практики державного управління. Аби, зрештою, збудувати інноваційну модель цифрової публічної служби, із діджиталізацією, дистанційними технологіями і якісними послугами. Її тренди – оптимізація державного апарату, зростання мовних компетентностей, інклюзивність, гендерна культура.

Це все – «дизайн» архітектури нової моделі публічної служби, яку створює в Україні Національне агентство з питань державної служби разом із усіма стейкхолдерами, в тому числі і з міжнародними партнерами. Усі ми зацікавлені, аби українська система публічного адміністрування була сильною, дієвою і європейською. Мусимо її зробити саме такою (https://lb.ua/blog/natalia_aliushyna/527214_viyina_yak_stress_testing.html). – 2022. – 24.08).

Блог на сайті «Судово–юридична газета»

Про автора: Олександр Дроздов, адвокат, Голова Комітету з питань безоплатної правової допомоги, що діє у складі Національної асоціації адвокатів України, член Комісії з питань правової реформи при Президентові України, Віце-президент Спілки адвокатів України, голова Галузевої експертної ради з галузі знань 08 “Право” НАЗЯВО, член Науково-консультативних рад Конституційного Суду України, Верховного Суду, НААУ, д.ю.н., професор, Заслужений юрист України, Олена Дроздова, адвокатка, к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені Степана Дем’янука»

Про проблеми сексуального та гендерного насильства в умовах збройного конфлікту

ОБСЄ, яка є чи не найбільшою у світі регіональною організацією, що займається питаннями безпеки, підготувала та оприлюднила на своєму офіційному вебсайті інформаційний бюлетень «Сексуальне та гендерне насильство під час збройного конфлікту».

Питання гендерної справедливості постійно перебувають у фокусі уваги науковців та практиків. Так О. Водяніков цілком слушно стверджує, що будь-яке юридичне питання може бути питанням гендерної рівності», – пояснює він. «Візьмемо, наприклад, освіту: зміна державної підтримки початкової освіти, швидше за все, торкнеться жінок, оскільки саме вони зазвичай перебувають у центрі взаємодії школи із суспільством. Або корупція: дослідження показали, що жінки більше вразливі до дрібного хабарництва, ніж чоловіки, тому що саме вони беруть на себе оплату рахунків по дому» (<https://www.osce.org/secretariat/523913>). На жаль в умовах неспровокованої війни країни-терориста росії проти України надзвичайної актуальності та масштабності набули проблеми сексуального та гендерного насильства. Звісно, що це стало предметом сучасних досліджень українських вчених (І. Гловюк та ін.).

Разом з тим на ці виклики реагують й відомі світові організації. Так ОБСЄ, яка є чи не найбільшою у світі регіональною організацією, що займається питаннями безпеки, підготувала та оприлюднила на своєму офіційному вебсайті інформаційний бюлетень «Сексуальне та гендерне насильство під час збройного конфлікту» (<https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/524088.pdf>). Цей бюлетень, йдеться в документі (наш повнотекстовий переклад якого на українську мову з відповідними доповненнями наведено нижче), пояснює унікальні характеристики сексуального та гендерного насильства (далі – СГН), вчиненого під час збройного конфлікту, застосовне міжнародне право та дає огляд міжнародних і внутрішніх зусиль притягнути винних до відповідальності.

Перш за все у наведеному документі запропонована дефініція сексуального та гендерного насильства (СГН), яка відображає подвійний характер цього типу насильства, як сексуального, так і дискримінації. СГН може бути спрямованим як проти жінок, так і чоловіків, хоча жінки частіше стають жертвами цієї форми насильства. СГН включає згвалтування, спробу згвалтування, усі форми

сексуального насильства, сексуальні погрози, домагання, експлуатацію або приниження, примусову вагітність, примусову стерилізацію, примусові аборти, торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації, сексуальне рабство та калічення жіночих статевих органів.

Також бюлетень містить аналіз зв'язків між СГН та збройним конфліктом та наголошується на тому, що стать і гендер визначають особистий досвід людини у збройному конфлікті.

Окрему увагу в документі приділено питанням застосування міжнародного права до СГН під час збройного конфлікту. Адже міжнародне право так би мовити на усіх його рівнях (міжнародне право з прав людини, міжнародне гуманітарне право та міжнародне кримінальне право) містить абсолютну заборону СГН.

В розділі «Притягнення винних до відповідальності за СГН під час збройного конфлікту» наголошується на тому, що останніми роками було досягнуто значних успіхів у судовому переслідуванні винних у СГН, скоєних під час збройного конфлікту, та наводиться релевантна практика Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії (МТКЮ), Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді (МКТР), Міжнародного кримінального суду (МКС), змішаних та національних судів, а також органами правосуддя перехідного періоду.

І насамкінець, розробники документа, наголосивши на тому, що й досі залишаються значні проблеми у забезпеченні правосуддя для тих, хто пережив СГН, пропонують задля дотримання міжнародних стандартів сім політичних рекомендацій. Такими рекомендаціями, до прикладу, є пропозиції: привести національні законодавчі рамки у відповідність з міжнародними стандартами, передбачивши індивідуальну кримінальну відповідальність за злочини проти людяності, військові злочини та геноцид, включаючи прямі посилення на СГН та скасування імунітету та строків давності щодо СГН, пов'язаного з конфліктом; розглянути можливість використання спеціалізованих інституцій, у тому числі призначення спеціальних слідчих, прокурорських і судових органів для боротьби

з міжнародними злочинами. Переклад інформаційного бюлетеня

«Сексуальне та гендерне насильство під час збройного конфлікту» та доповнення здійснено адвокатом, професором Олександром Дроздовим

та адвокаткою, доценткою Оленою Дроздовою

Сексуальне та гендерне насильство під час збройного конфлікту

(англомовну версію документа див.: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/524088.pdf>)

Сексуальне та гендерне насильство (СГН) є серйозним порушенням прав людини. Ендемічний збройний конфлікт навіть у мирний час збільшує ризик розвитку СГН.

Мандат ODIHR's щодо роботи СГН у збройному конфлікті має три аспекти: засновані на зобов'язанні держав-членів ОБСЄ щодо боротьби з насильством щодо жінок (наприклад, Любляна, 2005, Базель, 2014, Мілан, 2018) як форма катувань або іншого жорстокого, нелюдського або принизливого ставлення (наприклад, Копенгаген 1990, Тирана 2020), а також можливий військовий злочин або злочин проти людства (наприклад, Гельсінкі 1992, Будапешт 1994).

Держави-учасниці ОБСЄ повинні «... вжити всіх необхідних заходів для запобігання гендерно зумовленому насильству щодо жінок і дівчат під час і після збройних конфліктів і надзвичайних ситуацій, притягнення до відповідальності осіб, які вчинили злочини, і вживати спецзаходи щодо задоволення потреб жінок і дівчат у постконфліктному середовищі» (Рада міністрів ОБСЄ, Рішення № 15/05).

Цей інформаційний бюлетень пояснює унікальні характеристики СГН, вчиненого під час збройного конфлікту, застосовне міжнародне право та дає огляд міжнародних і внутрішніх зусиль щодо притягнення винних до відповідальності.

Серія пояснень БДПЛ.

Ця серія пояснень ОБСЄ має на меті висвітлити важливі теми у сферах демократії та прав людини в регіоні для широкої аудиторії.

Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини (БДПЛ) має мандат на надання

допомоги ОБСЄ державі-учасниці «забезпечити повну повагу до прав людини та основних свобод, дотримуватися верховенства права, сприяти принципам демократії та... будувати, зміцнювати та захищати демократичні інституції, а також сприяти толерантності в суспільстві» (Гельсінський документ, 1992 р.).

Що таке СГН?

Сексуальне насильство означає будь-який сексуальний акт, спробу отримати статевий акт, небажаний сексуальний коментар або домагання, торгівлю людьми або дії, спрямовані проти сексуального життя людини, використовуючи примус до будь-якої особи, незалежно від його стосунків з жертвою в будь-якій обстановці.

Гендерне насильство – це насильство, яке призводить або може призвести до фізичної, сексуальної або психологічної шкоди або страждань, заснованих на гендерній дискримінації, сприйнятті гендерних ролей та/або гендерних стереотипів; або на основі диференційованого статусу влади, пов'язаного зі статтю.

Комбінований термін сексуальне та гендерне насильство (СГН) відображає подвійний характер цього типу насильства, як сексуального, так і дискримінації. СГН може бути спрямованим як проти жінок, так і чоловіків, хоча жінки частіше стають жертвами цієї форми насильства. СГН включає звалтування, спробу звалтування, усі форми сексуального насильства, сексуальні погрози, домагання, експлуатацію або приниження, примусову вагітність, примусову стерилізацію, примусові аборти, торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації, сексуальне рабство та калічення жіночих статевих органів.

Які зв'язки між СГН та збройним конфліктом?

Порушення законності та порядку і загальний контекст насильства полегшує вчинення злочинцями СГН у великих масштабах і відносно безкарно. СГН часто використовується як «стратегія» або «тактика» війни, наприклад, з метою залякування цивільного населення або вимагання зізнань від затриманих. Певні форми СГН більш поширені у збройних конфліктах,

ніж у мирний час, включаючи сексуальне рабство і групове звалтування.

СГН є лише однією з багатьох форм насильства під час збройного конфлікту. Вони можуть призвести до масових вбивств, переміщень цивільного населення, свавільних затримань, викрадень, грабіжів тощо, масового знищення цивільного майна і важливої інфраструктури. Ризик насильства, в тому числі СГН, є вищим у певних випадках та за певних умов, наприклад під час ув'язнення.

Стать і гендер визначають особистий досвід людини у збройному конфлікті

Жінки та дівчата більш уразливі до СГН, і більшість злочинців – чоловіки. Однак чоловіки також регулярно стають жертвами СГН під час збройного конфлікту, зокрема в місцях ув'язнення, де властивий дисбаланс сил між затриманими та їхніми викрадачами підвищує ризик насильства. Жінки та чоловіки, як правило, зазнають різних форм насильства. Жінки частіше піддаються звалтуванням, часто кількома злочинцями та неодноразово, а також часто стають жертвами сексуального рабства. Чоловіки частіше страждають від побиття геніталій, кастрації, звалтування сторонніми предметами та примушування до статевих актів з іншими затриманими.

«...цивільне населення становить переважну більшість тих, хто серйозно постраждав від збройного конфлікту; ...жінки та дівчата перш за все стають об'єктом сексуального насильства, у тому числі як тактики війни, щоб принизити, пригнічувати, вселяти страх, розосередити та/або примусово перемістити цивільних членів громади чи етнічну групу; сексуальне насильство, вчинене таким чином, у деяких випадках може тривати і після припинення військових дій. ...» (Резолюція Ради Безпеки ООН 1820 (2008))

Як міжнародне право застосовується до СГН під час збройного конфлікту?

Міжнародне право містить абсолютну заборону СГН. Це стосується як збройного конфлікту, так і мирного часу і незалежно від особи жертви, злочинця чи конкретної обстановки.

Міжнародне право з прав людини (МППЛ)

Основна роль МППЛ полягає в регулюванні поведінки держави щодо осіб у мирний час, але вона продовжує застосовуватися і під час конфлікту. Незважаючи на те, що деякі заходи захисту МППЛ змінюються під час збройного конфлікту спеціальними законами, це не включає заборону МППЛ щодо СГН, яка продовжує застосовуватися в повному обсязі.

Деякі документи МППЛ забороняють насильство щодо жінок, у тому числі СГН. Конвенція 1979 року про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text) вимагає від держав вживати заходів для запобігання та ліквідації насильства щодо жінок; і з цією метою вжити заходів, необхідних для ліквідації такої дискримінації в усіх її формах і проявах за ознакою статі. Держави в усьому світі також узгодили широкий спектр зобов'язань, спрямованих на викорінення насильства щодо жінок: наприклад, Конвенція Ради Європи 2011 року про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами («Стамбульська конвенція») (Конвенцію ратифіковано із заявами Законом України № 2319-IX від 20.06.2022; https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text), Покарання та викорінення насильства щодо жінок і Пекінська декларація, прийнята на четвертий Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 року та Платформа дій (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text).

СГН також зазвичай є катуванням або іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижує гідність, поводженням, яке заборонено Конвенцією ООН проти катувань 1984 року (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text) та декількома загальними договорами МППЛ, включаючи Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text) та низку регіональних конвенцій. Акти СГН можуть також порушувати інші права людини, включаючи заборону рабства, торгівлі людьми з метою проституції чи інших форм сексуальної експлуатації, право на свободу та особисту недоторканність або право на приватність та приватне життя.

«Згвалтування затриманої посадовою особою держави слід розглядати як особливо жорстоку і огидну форму жорстокого поводження, враховуючи легкість, з якою правопорушник може використовувати вразливість і ослаблений опір своєї жертви».

Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Айдин проти Туреччини» від 25 вересня 1997 року (пункт 83; <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58371>).

«Гендерно чутлива лінза захищає від тенденції розглядати насильство проти жінок, дівчат, лесбіянок, геїв, бісексуалів і трансгендерів як жорстоке поводження, навіть якщо це було б доречніше ідентифікувати як тортури».

Доповідь Спеціального доповідача з питань катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання, 2015 р.

Міжнародне гуманітарне право (МГП)

МГП – це спеціальний звід норм, які застосовуються під час збройного конфлікту. Правила, що регулюють СГН, поширюються на численні правові інструменти, залежно від статусу жертви (цивільна особа чи учасник бойових дій) і типу збройного конфлікту (міжнародного чи немежнародного). Проте звичайне МГП забороняє згвалтування та інші форми сексуального насильства за будь-яких обставин. Також застосовуються такі положення договору:

– У міжнародному збройному конфлікті Женевські конвенції 1949 року захищають комбатантів, які не беруть участі в активних бойових діях, від «насильства по відношенню до їх особи»; військовополонені «за будь-яких обставин мають право на повагу до їх особистості та їх честі»; цивільні особи «мають бути захищені особливо від усіх актів насильства або погроз ним, а також від образ і публічної цікавості», а жінки «мають бути особливо захищені від будь-яких нападів на їх честь, зокрема від згвалтування, примусової проституції або будь-якої форми непристойного нападу». Подібні заходи захисту застосовуються відповідно до Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій (Протокол

було ухвалено на дипломатичній конференції в Женеві 8 червня 1977 року. Він є додатком до Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року. Протокол зобов'язує конфліктуючі сторони захищати населення під час воєнних дій незалежно від раси, кольору шкіри, мови або віри, політичних переконань. Кожна з конфліктуючих сторін мусить захищати людей, якщо вони не застосовують зброю; https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB_I.

– У міжнародному збройному конфлікті Женевські конвенції 1949 року захищають комбатантів, які не беруть участі в активних бойових діях, від «насильства по відношенню до їх особи»; військовополонені «за будь-яких обставин мають право на повагу до їх особистості та їх честі»; цивільні особи «мають бути захищені особливо від усіх актів насильства або погроз ним, а також від образ і публічної цікавості», а жінки «мають бути особливо захищені від будь-яких нападів на їх честь, зокрема від зґвалтування, примусової проституції або будь-якої форми непристойного нападу». Подібні заходи захисту застосовуються відповідно до Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій.

Міжнародне кримінальне право

Дії СГН можуть становити міжнародні злочини, за які винуватці несуть відповідальність згідно з міжнародним правом. Залежно від обставин вони можуть становити злочини проти людства, військові злочини та/або геноцид. Римський статут 1998 року, який заснував Міжнародний кримінальний суд (МКС), прямо згадує зґвалтування, сексуальне рабство, примусову проституцію, примусову вагітність, примусову стерилізацію та інші форми сексуального насильства порівнянної тяжкості зі злочинами проти людства. Вони також можуть становити військові злочини як у міжнародних збройних конфліктах, так і в неміжнародних збройних конфліктах. Інші злочини, такі як катування чи «посягання на особисту гідність», також можуть мати сексуальний та/або гендерний елемент. Римський статут прямо не пов'язує СГН із геноцидом,

але МКС підтвердив, що зґвалтування та інші форми СГН «можуть, залежно від доказів, бути невід'ємним компонентом моделі знищення, завданої конкретній групі людей, і в таких випадках обставини, можуть бути звинувачені у геноциді».

Притягнення винних до відповідальності за СГН під час збройного конфлікту

Останніми роками було досягнуто значних успіхів у судовому переслідуванні винних у СГН, скоєних під час збройного конфлікту:

Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії (МТКЮ) був першим міжнародним судом, який розглядав справу виключно за звинуваченнями у СГН, пов'язаному з конфліктом, у обвинувальному акті проти трьох членів боснійсько-сербської міліції VRS, яка діяла під час конфлікту 1992–1995 років у Боснії (Прокурор v Кунарац, Ковач і Вукович). Цей вирок став першим в історії засудженням осіб за зґвалтування як злочин проти людяності (на додаток до засуджень за поневолення та катування як злочин проти людяності та численні військові злочини). Протягом свого мандату МТКЮ притягнув до відповідальності понад 120 осіб, і близько третини справ стосувалися звинувачень у СГН.

Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді (МКТР) був першим, хто засудив винного за зґвалтування як акт геноциду (Prosecutor v Akayesu). Підсудним був лідер місцевого уряду, який, як було встановлено, наказував, підбурював, допомагав і підбурював СГН, включаючи зґвалтування жінок тутсі. Близько половини судових переслідувань МКТР стосувалися звинувачень у СГН.

«Що стосується, зокрема, [...] зґвалтування та сексуального насильства, Палата хоче підкреслити той факт, що, на її думку, вони становлять геноцид так само, як і будь-який інший акт, якщо вони були вчинені з конкретним наміром знищити, повністю або частково, певну групу».

Прокурор проти Акаєсу, рішення Судової Палати

Міжнародний кримінальний суд (МКС; більш детально про взаємодію з МКС див.: Дроздов О., Дроздова О., Карпенко М.О.,

Зуєв В.В. Сіпвробітництво з Міжнародним кримінальним судом: організаційні, юрисдикційні та кримінальні процесуальні аспекти. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv>) розглядав кілька справ щодо призову на військову службу та жорстокого поводження з дітьми-солдатами, включно з дівчатами, які були поневолені як «дружини» повстанців. Судове переслідування лідера угандійського ополчення Домініка Онгвена стало першим випадком, коли примусова вагітність була висунута міжнародним судом як самостійний злочин, і вперше примусовий шлюб переслідувався перед МКС.

Змішані суди, такі як Палата з військових злочинів Суду Боснії та Герцеговини (ПВЗ), також успішно переслідували винних у СГН. ПВЗ засудила щонайменше 123 осіб, які вчинили СГН під час боснійського конфлікту, з показником засудження 76%. Національні суди в кількох країнах також використовували принцип командної відповідальності для судового переслідування винних у сексуальному насильстві, вчиненому під час збройного конфлікту, включаючи високопоставлених офіцерів. Деякі європейські країни, включно з Німеччиною та Швецією, успішно переслідують випадки СГН, вчинені під час іноземних збройних конфліктів, на основі універсальної юрисдикції.

У січні 2022 року німецький суд засудив колишнього високопоставленого сирійського полковника Анвара Раслана за вбивство, звалтування, сексуальне насильство та тортури як злочини проти людства. Раслан очолював «Відділення 251» Головного розвідувального управління Сирії та його сумнозвісного центру ув'язнення Аль-Хатіб, де він контролював тортури та інші знущання над ув'язненими. У 2019 році його заарештували в Німеччині, що дозволило продовжити справу.

Органи правосуддя перехідного періоду, такі як комісії правди та примирення, зіграли ключову роль у розкритті масштабів і моделей СГН, скоєного під час збройного конфлікту. Вони створюють форум для тих, хто пережив

злочин, щоб їх почули, і створюють імпульс для внутрішнього судового переслідування. Окремі жертви також подали справи до міжнародних судів з прав людини (таких як Європейський суд з прав людини та Міжамериканський суд з прав людини).

Залишаються значні проблеми у забезпеченні правосуддя для тих, хто пережив СГН

Міжнародні суди можуть переслідувати лише невелику кількість найгучніших справ, тоді як національні органи влади борються з браком спроможності та/або бажанням суттєво займатися СГН, пов'язаним із конфліктом, що часто ускладнюється неадекватним національним законодавством і протоколами доказів. Необхідно також зробити більше для судового переслідування політичних і військових лідерів за їхню участь у СГН, скоєному підлеглими.

Рада безпеки ООН

«Наголошує на обов'язку всіх держав покласти край безкарності та переслідувати осіб, відповідальних за геноцид, злочини проти людяності та військові злочини, включаючи ті, що пов'язані з сексуальним та іншим насильством щодо жінок і дівчат, і у зв'язку з цим наголошує на необхідності виключення цих злочинів, якщо це можливо, з положень про амністію».

Пункт 11 Резолюції 1325 (2000), прийнятої Радою Безпеки ООН на 4213-засіданні 31 жовтня 2000 року.

Рада безпеки ООН

«Вимагає, щоб усі сторони збройного конфлікту негайно вжили відповідних заходів для захисту цивільних осіб, у тому числі жінок і дівчат, від усіх форм сексуального насильства, що може включати, серед іншого, застосування відповідних військових дисциплінарних заходів та дотримання принципу відповідальності командування, навчання військ про категоричну заборону всіх форм сексуального насильства проти цивільних осіб, розвінчання міфів, які підживлюють сексуальне насильство, перевірку збройних сил і сил безпеки на предмет виявлення минулих звалтувань та інших форм сексуального насильства, а також

евакуацію жінок і дітей, які перебувають під безпосередньою загрозою сексуального насильства в безпечні райони. ...”

Пункт 3 Резолюції 1820 (2008), прийнятої Радою Безпеки ООН на 5916-засіданні 19 липня 2008 року

Рада міністрів ОБСЄ

«Заохочує держави-учасниці посилити зусилля з розслідування, судового переслідування та покарання винних у всіх формах насильства щодо жінок і забезпечити жертвам захист і відповідні засоби правового захисту».

ОБСЄ Рішення MC.DEC/7/14/Согг.1.

Дотримання міжнародних стандартів: політичні рекомендації

Привести національні законодавчі рамки у відповідність з міжнародними стандартами, передбачивши індивідуальну кримінальну відповідальність за злочини проти людяності, військові злочини та геноцид, включаючи прямі посилення на СГН та скасування імунітету та строків давності щодо СГН, пов'язаного з конфліктом.

Розглянути можливість використання спеціалізованих інституцій, у тому числі призначення спеціальних слідчих, прокурорських і судових органів для боротьби з міжнародними злочинами.

Забезпечити спроможність розслідувати випадки сексуального та гендерного насильства, пов'язаного з конфліктом, у тому числі шляхом використання міжнародного технічного та іншого досвіду і допомоги.

Постійно забезпечувати захист затриманих. Зокрема, утримуватися від тримання затриманих у незареєстрованих приміщеннях, складати та забезпечувати дотримання протоколів допитів, що відповідають правам людини.

Чітко взяти на себе зобов'язання активно розслідувати та переслідувати СГН, у тому числі шляхом прийняття комплексної стратегії переслідування СГН.

Забезпечити справедливе представництво жінок, чоловіків і представників меншин серед поліцейських, осіб, які приймають заяви, та інших осіб, які контактують з жертвами або потенційними жертвами СГН.

Прийняти орієнтований на жертву підхід до реагування на СГН та забезпечити всебічну компенсацію у формі відшкодування шкоди, медичної та психологічної допомоги, економічної та юридичної підтримки, а також залучення суспільства та громади (<https://sud.ua/ru/news/blog/247519-pro-problemi-seksualnogo-ta-gendernogo-nasilstva-v-umovakh-zbroynogo-konfliktu>). – 2022. – 24.08).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Олександр Коровайко, голова Херсонського апеляційного суду

Доки існує правосуддя, доти існуватиме держава

Прямо зараз нам усім необхідна взаємодопомога й швидке реагування на воєнні виклики.

Уже пів року війна в Україні розмежує добро і зло в новій системі координат, яку неважко вмістити в коротке визначення «свій – ворог», інколи змінюючи на ще вужче «патріот – колаборант». У зв'язку з цим особисто для мене останнім часом на перший план вийшли декілька подій, фактів і висновків.

Херсонщина зазнала навали ворога однією з перших в Україні, тому суди області майже відразу опинилися в епіцентрі бурхливих подій і були змушені зупинити процесуальну діяльність, адже це несло реальну загрозу життю й здоров'ю працівників. Після запровадження Верховним Судом процедури відрядження всі без винятку судді апеляційного суду, залишаючись вірними присязі, подали заяви про відрядження, щоб виконувати свій обов'язок на підконтрольній державі території.

На момент окупації в області були 23 суди. Для всіх них зараз визначена нова територіальна підсудність справ – в Дніпропетровській, Одеській та інших областях. Наприклад, 90 % складу Херсонського апеляційного суду (і «криміналісти», і «цивілісти») продовжать працювати максимально близько від дому – в Одеському апеляційному суді, розглядаючи в

тому числі й справи, які належать до юрисдикції Херсонської області.

Водночас важливо, що усіма нами рухає віра в Перемогу і в швидку деокупацію Херсонської області, а тому бажання суддів апеляції навіть у відрядженні триматися згуртованого колективу, який багато чого бачив на своєму професійному шляху, стало для нас рушійною силою й керівництвом до дії. Окремої уваги заслуговує допомога органів державної влади, суддівського врядування і самоврядування та їх керівників, які допомагали вирішувати багато питань, що постали перед херсонською Фемідою.

Прогнозуючи подальшу долю Херсонської апеляції через власне сприйняття, гостро відчуваю, наскільки болить суддям такий стан речей і що головним бажанням залишається якомога швидше повернення на роботу до рідних стін у будівлі по вул. 295-ї Херсонської стрілецької дивізії... Усе це разом утворює мене в думці, що після деокупації Херсонщини наш суд зможе максимально швидко відновити свою роботу.

Натомість прямо зараз нам усім необхідна взаємодопомога й швидке реагування на воєнні виклики. Зокрема, ще 9 серпня 2022 року на сайті ВРП з'явилося важливе повідомлення, що нині без подальшого вдосконалення законодавства неможливо швидко й ефективно протидіяти проявам колабораціонізму, зокрема й серед представників судової влади.

Процитую кілька речень із цього повідомлення:

«На адресу ВРП надходить інформація щодо ймовірної колабораційної діяльності представників судової гілки влади, яка підлягає з'ясуванню».

«Наразі держава продовжує витратити кошти на виплату щомісячного грошового утримання повноважним суддям та суддям у відставці, щодо яких правоохоронними органами встановлено факти колабораційної діяльності».

Такі повідомлення потребують невідкладного реагування, адже стають чинником, що руйнує довіру суспільства, яку судді, часто ризикуючи життям на передовій, лише почали відновлювати.

Звичайно, ніхто не проводив опитувань про ставлення до суддів чи до чергової судової реформи. Але якщо загуглити вже досить стійкий вислів «змінив мантію на камуфляж», можна побачити нову, навіть трохи незвичну тональність журналістів, коли йдеться про представників суддівської спільноти. І йдеться не лише про суддю Верховного Суду Івана Міщенка, про якого багато писали і в українських, і в закордонних виданнях. Інший представник Верховного Суду – суддя Касаційного адміністративного суду Володимир Бевзенко, який народився й довгий час працював у Херсоні, – теж служить у ЗСУ. Суддя в кримінальних справах Івано-Франківського апеляційного суду Андрій Малєєв став головним сержантом 102 бригади територіальної оборони, яка нині боронить один із небезпечних напрямків. Символічно, що суддя Херсонського окружного адміністративного суду Олена Ковбій захищає Батьківщину з позивним Феміда. За останніми статистичними даними, до лав Збройних сил України пішли служити 289 представників судової системи.

Не менш важливо, що судді не тільки захищають Україну зі зброєю в руках, але й продовжують виконувати свої професійні обов'язки в умовах війни. Так би мовити, підтримують внутрішній периметр обороноздатності держави. Адже доки існує правосуддя й захист порушених прав, доти існуватиме держава. Врешті-решт, не дарма ж Адам Міцкевич казав: «Щоб країна могла жити, потрібно, щоб жили права».

Також очевидно, що потребують корегування й законодавчі зміни, згідно з якими за суддями-воїнами зберігаються місце роботи й посада, але виплата суддівської винагороди може бути зупинена. Повністю підтримую думку, що держава має дати таким суддям право обирати – отримувати суддівську винагороду чи грошове утримання у війську. Отримання суддями суддівської винагороди – не привілей, а одна з конституційних гарантій, якої судді, що борються за збереження цілісності держави, тепер можуть бути позбавлені через недосконалість законодавства. Врешті

нагадаю, що Конституційний Суд України у своєму рішенні від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018 сформулював юридичну позицію про розуміння змісту статей 17, 65 Основного Закону України й визначив, що громадяни України, які захищають Вітчизну, незалежність і територіальну цілісність України, виконують конституційно значущі функції!

Безумовно, частину складних питань суддівська спільнота може зняти з порядку денного самостійно. Для цього потрібно тільки, щоб відновила свою роботу Вища рада правосуддя. Але реалії сьогодення такі, що через відсутність кворуму й законодавчі прогалини вищий орган суддівського врядування позбавлений можливості ухвалювати рішення, конче необхідні для суддівської спільноти.

Позитивно оцінюю те, що Верховна Рада та З'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ нещодавно обрали за своєю квотою трьох нових членів ВРП. Найближчим часом (26 серпня) таке ж питання щодо обрання нового члена ВРП вирішуватимуть і на IV позачерговій всеукраїнській конференції прокурорів. Далі слово за суддівською спільнотою. Але встановлена законом процедура обрання/призначення нових членів Вищої ради правосуддя за квотою З'їзду суддів потребує тривалого часу, оскільки З'їзд зможе відбутися тільки після того, як Етична рада встановить, що всі кандидати на посаду члена ВРП відповідають критеріям професійної етики й доброчесності.

Процес триває, але навряд чи вдасться провести З'їзд раніше жовтня 2022 року. Втім, головне, щоб більше нічого не завадило його якнайшвидшому проведенню, бо зволікати більше не можна. Виклики в судовій владі потребують вирішення (<https://sud.ua/uk/news/blog/247606-doki-isnuye-pravosuddya-doti-isnuvatime-derzhava>). – 20232. – 24.08).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Олександр Водянніков, національний радник з юридичних питань,

керівник відділу верховенства права Координатора проектів ОБСЄ в Україні

Агресивні імунітети і імунний агресор: між законодавцем і суддею

Ціна війни для української економіки, інфраструктури та населення зростає з кожним днем і рахунок, який доведеться заплатити за відбудову зруйнованих українських міст, залізниць, шосейних доріг і заводів, передбачити поки що важко. Коли посадовці озвучують суми можливої відбудови країни, які самі по собі є приголомшливими, постає одне важливе запитання: чи враховують ці цифри шкоду, що зазнали і зазнають пересічні громадяни, що втратили домівки, роботу, заощадження.

Національна Рада з відновлення України від наслідків війни, утворена Президентом наприкінці квітня 2022 року, представила амбітний План відновлення України, в якому, серед іншого, передбачено вирішення проблеми відсутності національного та міжнародного механізму компенсації шкоди, спричиненої агресією РФ. Для цього пропонується (1) впровадити національне законодавство щодо обмеження суверенного імунітету іноземних держав, яке узгоджуватиметься з міжнародним правом важливих юрисдикцій та (2) створити міжнародний компенсаційний механізм на основі багатостороннього договору, яким забезпечуватиметься здійснення конфіскації активів РФ, росіян/інших визначених категорій осіб з метою перенаправлення їх на компенсацію збитків, завданих Україні.

Що стосується міжнародного компенсаційного механізму, це питання вартує окремої розмови. Ця ідея є дійсно інноваційною, але, як кажуть, диявол ховається у деталях. Так, зокрема, такий механізм має бути судовим, адже жодна демократична держава не погодиться на процедуру позасудової конфіскації активів, що суперечитиме конституційним принципам демократичної держави. По-друге, такий механізм потребуватиме для ефективності свого національного «віддзеркалення» – національного механізму, про який в Плані не йдеться. По-третє, він має бути спрямований

на компенсацію шкоди, спричиненої не тільки державі, але й приватним особам.

Минулого разу ми вже з вами говорили про суверенні імунітети і позицію Верховного Суду. Наразі пропоную обговорити перспективи законодавчого вирішення питання суверенних імунітетів держави-агресора.

Імунні суверени: про що йдеться

Нагадаю, що суверенні імунітети – це вилучення іноземної держави, її майна, з-під юрисдикції національного суду. Це означає, що пред'явлення позову до іноземної держави, застосування до такої держави та її майна забезпечувальних заходів, звернення стягнення на її кошти і майно є неможливим. В українському законодавстві ці імунітети закріплені в статті 79 Закону України «Про міжнародне приватне право».

В практиці держав немає єдиного підходу до визначення обсягу таких імунітетів: застосовуються як абсолютні юрисдикційні імунітети, на кшталт тих, що запроваджені в Україні, так і обмежені (функціональні) імунітети іноземних держав. Обмежений імунітет означає, що у випадку приватно-правових правочинів, трудових спорів та деліктної відповідальності за шкоду, спричинену на території держави суду (насамперед, ДТП), іноземна держава не може уникати відповідальності і національний суд вправі розглядати справу за її участю. У інших випадках, коли держава діє як суверен і виконує свої суверенні *повноваження*, національний суд не вправі здійснювати юрисдикцію у її відношенні.

Вибір тієї чи іншої моделі суверенних імунітетів є досить чутливим політичним рішенням, адже принцип взаємності в міжнародних відносинах ніхто не скасовував. Тому держави, що активно і безпосередньо залучені до зовнішньоекономічної діяльності, як наприклад було в колишньому СРСР і країнах соціалістичного табору, є зазвичай адептами абсолютних імунітетів. Україна, до речі, успадкувала цей підхід саме від СРСР. Обмежені імунітети, в свою чергу, обирали розвинені держави у відповідь на активне безпосереднє залучення держав у міжнародну торгівлю – процес, що став досить масовим

після II світової війни не тільки завдяки країнам соціалістичного табору, але в першу чергу новим країнам, що постали в процесі деколонізації. Цей поділ, до речі, зберігається і зараз, адже переважна більшість країн колишнього СРСР та держав Азії, Африки і Латинської Америки передбачають абсолютні імунітети в національному законодавстві.

Диявол у деталях: обмеження суверенних імунітетів

Пропозиція щодо обмеження імунітету, яке «узгоджуватиметься з міжнародним правом важливих юрисдикцій» є слушною і такою, що давно назріла для реформи українського законодавства. Однак для цілей притягнення агресора до відповідальності за завдану шкоду в українському суді вона є безпорадною. Адже таке обмеження імунітету, коли буде прийняте Верховною Радою, не матиме зворотної сили в силу прямої заборони, передбаченої Конституцією України, тобто не стосуватиметься шкоди, що вже завдана в ході агресії. По-друге, право важливих юрисдикцій навіть там, де діє концепція обмеженого імунітету, не дозволяє здійснювати судову юрисдикцію щодо шкоди, спричиненої державою в ході воєнних дій. До того ж, якщо сама концепція обмеженого суверенного імунітету у принципі поділяється деякими державами, говорити про якісь спільні підходи досить складно, особливо в царині відповідальності за шкоду, спричинену воєнними діями чи у випадку шкоди, спричиненої на території держави суду. Так британський Акт про імунітети держав 1978 року прямо виключає зі сфери своєї дії «провадження, що стосуються будь-чого вчиненого або пов'язаного зі збройними силами держави, коли такі були присутні в Сполученому Королівстві» (ст. 16). Таким же чином стаття 31 Європейської Конвенції про імунітети держав 1972 року містить виняток і, відповідно, абсолютний імунітет щодо всього, що стосується збройних сил, які перебувають на території іншої договірної держави.

Щодо так званого «деліктного винятку», коли імунітет не застосовується у випадку шкоди, спричиненої на території держави суду, суди вимагають, аби така шкода була спричинена

дією на території держави (правило «повноти делікту» – “Entire Tort” Rule). Сам деліктний виняток замислювався як «виняток для ДТП»: як зазначив Верховний Суд США у справі *Argentine Republic v. Amerada Hess Shipping*, відповідне положення американського Акту про імунітети іноземних держав «за своїм формулюванням, однак, обмежене лише справами, коли майнова шкода чи збитки спричинені у Сполучених Штатах. Основною метою Конгресу при прийнятті [відповідного положення] було усунути імунітет іноземної держави у дорожньо-транспортних пригодах та інших деліктах, вчинених в США, за які відповідальність визначається внутрішнім деліктним правом». Більше того, судова практика Австралії, Бельгії, Ірландії, Словенії та Польщі виходить з того, що «деліктний виняток» не застосовується у випадках шкоди, спричиненої збройними силами іноземної держави (огляд наведений в пар. 68 рішення Міжнародного Суду ООН 2012 року у справі про юрисдикційні імунітети держави). Іншими словами, виникає питання про придатність застосування «деліктного винятку» у випадку воєнних дій і, тим більше, у випадку ракетних ударів з території держави-агресора.

В міжнародному праві немає норми, яка б вимагала обмежені (функціональні) імунітети. В практиці ЄСПЛ визнані лише два винятки, що вимагаються Конвенцією, – комерційні правочини і трудові спори. Два спеціальні міжнародно-правові документи з цього питання – Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 року та Європейська конвенція про імунітет держав, прийнята Радою Європи в далекому 1972 році – так і не набули чинності, а практика їх ратифікації вказує на те, що держави не вважають їхні положення такими, що відтворюють міжнародний звичай. Тому вже, відповідно, п'ятдесят років Європейська конвенція та вісімнадцять років Конвенція ООН становлять не більше ніж норми *in statu nascendi* (норми, що народжуються) і, як висловився Міжнародний Суд ООН у рішенні 2012 року у справі про юрисдикційні імунітети держави (Німеччина проти Італії), «мають значення тільки тією мірою, якої їхні положення і процес

їх прийняття і імплементації проливає світло на зміст норм звичаєвого міжнародного права» (пара. 66 рішення). До того ж жодна з вказаних конвенцій не застосовується у випадку шкоди, спричиненої в ході збройного конфлікту, що підтверджується як статтею 31 Європейської конвенції, так і підготовчими матеріалами Конвенції ООН.

Міжнародний Суд ООН також вважає, що держави користуються суверенними імунітетами у справах про шкоду, спричинену в ході збройного конфлікту. У рішенні 2012 року у справі про юрисдикційні імунітети держави (Німеччина проти Італії) Міжнародний Суд ООН визнав, що «звичаєве міжнародне право продовжує вимагати надання державі імунітету у випадку деліктів, що як стверджується були вчинені на території іншої держави збройними силами та іншими органами держави в ході збройного конфлікту» (пара. 78 рішення).

Підсумовуючи, слід визнати, що ані право важливих юрисдикцій, ані загальне міжнародне право не містять винятків для скасування суверенних імунітетів держав у випадках шкоди, вчиненої на території іншої держави збройними силами та іншими органами держави в ході збройного конфлікту. Тому пропозиція про впровадження національного законодавства щодо обмеження суверенного імунітету іноземних держав, яке узгоджуватиметься з міжнародним правом важливих юрисдикцій, є доречною, але зовсім безпорадною для вирішення питання компенсації шкоди, завданої агресією РФ.

Для вирішення цього питання в царині суверенних імунітетів і притягнення держави-агресора до майнової відповідальності потрібен інший підхід. Адже український законодавець вже втратив дорогоцінний час і ініціативу має брати на себе український суддя.

Юридичний *detour*

Для початку підсумуємо деякі важливі аспекти питання. По-перше, запровадження законодавства щодо обмеження суверенного імунітету іноземних держав, яке узгоджуватиметься з міжнародним правом важливих юрисдикцій, не вирішує питання притягнення держави-агресора до

відповідальності за шкоду, спричинену в ході збройної агресії в українських судах, оскільки така законодавча реформа не матиме зворотної сили в силу конституційної заборони ретроактивного законодавства та не усуватиме суверенні імунітети щодо шкоди, завданої на території України збройними силами та іншими органами держави-агресора в ході агресії проти України.

По-друге, загальне міжнародне право не містить винятків з принципу суверенного імунітету щодо дій чи бездіяльності збройних сил іноземної держави в ході збройного конфлікту. Наявні конвенції, про які ми говорили вище, містять прямі чи імпліцитні положення, що вилучатимуть такі випадки з-під їхньої дії.

Однак Україна знаходиться не в ординарній ситуації – з юридичної точки зору Україна перебуває в стані індивідуального самозахисту в сенсі статті 51 Статуту ООН. Право держави на індивідуальний самозахист визнається тією ж статтею 51 Статуту ООН невід'ємним правом кожної держави. Тому воно визнає за державою, що стала жертвою застосування сили (а в нашому випадку – міжнародно-протиправної агресії) право вжити всі правомірні заходи для самозахисту, включаючи відступ від міжнародно-правових норм і зобов'язань (крім імперативних норм). Такий відступ є правомірним протягом усього часу перебування в стані індивідуального самозахисту. Ці правила були кодифіковані в Статтях про відповідальність держав за міжнародні протиправні діяння 2001 року (далі – Статті про відповідальність держав), схвалених Генеральною Асамблеєю ООН.

Іншими словами, стаття 51 Статуту ООН є підставою для відступу від міжнародно-правових зобов'язань держави *vis-à-vis* держави-агресора, а також застосування контрзаходів у відповідь.

Застосування статті 51 Статуту ООН в судовій практиці має усунути проблему зворотної сили законодавчого обмеження суверенних імунітетів, адже суди застосуватимуть норму, що вже існує на момент вчинення шкоди в ході агресії проти України. Цей підхід також дає

право українському суду не застосовувати норму про абсолютний імунітет, передбачену статтею 79 Закону України «Про міжнародне приватне право», яка не скасована і залишається чинною, а застосувати норму вищої юридичної сили – положення Статуту ООН, тобто міжнародного договору.

Ще в далекому 1928 році Постійна палата міжнародного правосуддя (попередник Міжнародного Суду ООН) у справі про фабрику в місті Хожув (*Chorzów Factory case (Merits) 1928*), вказала: «Принципом міжнародного права, навіть загальним розумінням права, є те, що будь-яке порушення зобов'язання тягне за собою обов'язок відшкодування... Відшкодування є невід'ємним компонентом порушення конвенції і немає жодної потреби, аби це було прямо зазначено в конвенційному тексті». Відмовляючи державі-агресору в суверенних імунітетах, тому, суд застосовуватиме такий невід'ємний компонент міжнародно-правового зобов'язання як відшкодування завданої порушенням шкоди і відновлення правової ситуації, що існувала до моменту порушення норми міжнародного права. А загальною метою такого контрзаходу має бути охорона ефективності саме імперативної норми про заборону застосування сили чи погрози силою, закріпленої в статті 2(4) Статуту ООН.

Повертаючись до питання законодавчого обмеження суверенного імунітету іноземних держав, слід визнати, що таке обмеження давно назріло. Його запровадження, власне, продиктовано не стільки війною, адже як ми оглянули вище, воно не може бути застосоване до шкоди, спричиненої в ході воєнних дій, скільки запровадженням стандартів ЄСПЛ і в глобальному плані узгодженням правопорядку України з основними підходами правопорядків наших союзників у цій війні. Законодавець, на жаль, **згаяв час, щоб належно і ефективно запровадити контрзаходи** у формі позбавлення суверенних імунітетів держави-агресора. виправити це можуть суди, застосувавши статтю 51 Статуту ООН в якості підстави для відмови у визнанні імунітетів агресора щодо будь-якої шкоди, вчиненої в ході агресії проти України.

Погляди, висловлені у цьому блозі, є виключно особистими поглядами автора і не обов'язково збігаються з позицією Координатора проєктів ОБСЄ в Україні та не є офіційною позицією ОБСЄ. (https://lb.ua/blog/oleksandr_vodennikov/527485_agresivni_imuniteti_i_imunnyi.html). – 2022. – 26.08).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Олена Мошенець, народний депутат України

Міжнародний кримінальний суд – шлях до Гааги та репарацій

Після жахливих злочинів, скоєних російськими окупантами у Бучі, Ірпені, Бородянці, Маріуполі та інших містах і селах України, питання щодо того, чи буде притягнуто до відповідальності воєнних злочинців не стоїть. Ми лише очікуємо часу, коли вони постануть перед судом у Гаазі. Але чи багато ми знаємо про цей суд і його можливості? Аналізували спільно з USAID RANG.

Міжнародний кримінальний суд (МКС) – «перший постійний міжнародний суд з кримінальних справ, створений на основі міжнародного договору з метою подолання безкарності осіб, відповідальних за найтяжчі міжнародні злочини». МКС розслідує та, за потреби, судить осіб, обвинувачених у найтяжчих злочинах: геноцид, військові злочини, злочини проти людяності та злочини агресії. Міжнародний кримінальний суд працює на постійній основі з 1 липня 2002 року. Договір, що заснував МКС та є правовою основою його діяльності – Римський статут Міжнародного кримінального суду. Станом на березень 2022 року 123 держави світу ратифікували договір з МКС.

На відміну від інших міжнародних і змішаних кримінальних судів, Міжнародний кримінальний суд є установою, що діє постійно.

МКС розташований у місті Гаазі, проте за ініціативою Суду, його засідання можуть проходити в іншому місці. Міжнародний кримінальний суд не слід плутати з Міжнародним

судом ООН, який також знаходиться в Гаазі, але має іншу компетенцію. МКС не входить в офіційні структури Організації Об'єднаних Націй, хоча може порушувати справи за поданням Ради Безпеки ООН.

Держава, громадянин якої засуджений МКС, не зможе змінити вирок або звільнити засуджену особу до закінчення терміну її ув'язнення. Міжнародний кримінальний суд може видати міжнародний ордер на арешт навіть глави держави.

До прикладу, 2009 року МКС видав ордер на арешт діючого президента Судану Омара аль-Башира. Його обвинувачували в причетності до геноциду та воєнних злочинів під час конфлікту між центральним урядом та суданськими повстанцями.

За весь час існування Міжнародного кримінального суду було видано 40 ордерів на арешт. У випадку вчинення міжнародних злочинів та відповідного переслідування в рамках МКС, в інших держав з'являється обов'язок заарештувати та передати винну особу до Суду. Це відбувається в рамках Женевських конвенцій. Всі країни-учасниці Женевських конвенцій (конвенції об'єднані в єдиний міжнародний договір) зобов'язані сприяти притягненню винної особи до кримінальної відповідальності. Відтак, у випадку з міжнародними злочинами, вчиненими росією щодо України у 2022 році, особам, що будуть визнані відповідальними за їх скоєння, буде ніде переховуватись, крім території рф або інших країн, які не підпадають під юрисдикцію міжнародних договорів.

Останні 20 років діяльність суду було сконцентровано переважно на судовому переслідуванні воєнних злочинців з Африки.

Міжнародний кримінальний суд не лише притягує керівників держав та інших топ-посадовців до відповідальності за геноцид й воєнні злочини, він також розглядає справи щодо репарацій.

До прикладу декілька справ МКС, що містять у своєму вирокі призначення з виплати репарацій. Зокрема:

Справа Катанги. 24 березня 2017 року Судова палата Міжнародного кримінального

суду видала наказ про присудження індивідуальних і колективних репарацій жертвам злочинів, скоєних Жерменом Катанго, командиром патріотичних сил опору в Ітурі, 24 лютого 2003 року під час нападу на село Богоро в районі Ітурі Демократичної Республіки Конго.

Порядок компенсації передбачає два види репарацій: індивідуальні – присуджуються окремим особам; колективні – складаються з довгострокових проєктів, що охоплюють коло потерпілих, але все ще зосереджуються на окремих особах. Палата Суду присудила потерпілим Катанги індивідуальні репарації у вигляді символічної компенсації обсягом \$250 на особу та наголосила, що сума, хоча і не призначена для компенсації всієї завданої шкоди, надає певну допомогу потерпілим. Палата Суду також присудила конкретні колективні компенсації у вигляді виплат на житло, підтримки діяльності, що приносить дохід, допомоги в освіті та психологічної підтримки.

Справа Аль-Махді. Ахмад Аль-Факі Аль-Махді – член руху «Ансар Еддін», пов'язаного з «Аль-Каїдою» в ісламському Магрибі, голова «Хісба» до вересня 2012 р. Судова палата VIII Міжнародного кримінального суду 2017 року видала ордер про відшкодування збитків у справі проти Ахмада Аль-Факі Аль-Махді, дійшовши висновку, що він має понести відповідальність у розмірі €2,7 млн на індивідуальні та колективні репарації громаді Тімбукту за пошкодження релігійних та історичних будівель. Палата Суду постановила відшкодувати збитки за трьома категоріями: пошкодження історичних і культових будівель, економічні втрати та моральні збитки. Репарації мають бути колективними для відновлення об'єктів і для громади Тімбукту в цілому. Палата Суду також постановила виплатити індивідуальні репарації тим, чий засоби існування залежали виключно від атакваних будівель, а також тим особам, чий місця поховання предків були пошкоджені діяльністю Аль-Махді.

Справа Лубанги. Колишній президент Союзу патріотів Конго/Патріотичних сил визволення Конго визнаний винним у воєнних злочинах, пов'язаних із залученням до

військової служби дітей віком до 15 років та їх використання для активної участі у бойових діях. 2017 року Судова палата МКС встановила суму відповідальності Томаса Лубанги у формі колективного відшкодування обсягом \$10 млн. Зважаючи на незадовільний матеріальний стан Лубанги, у 2021 році Судова палата затвердила програму допомоги потерпілим, запропоновану в партнерстві з Трастовим фондом для здійснення колективних репарацій. Програма включає, серед іншого, проєкти, спрямовані на охорону психічного та фізичного здоров'я, покращення соціально-економічної ситуації, шкільного, університетського, та професійного розвитку, мовні курси тощо.

Справа Нтаганда. Боско Нтаганда – колишній заступник начальника штабу та командувач операцій Патріотичними силами визволення Конго. Він має 13 пунктів звинувачення у воєнних злочинах і 5 пунктів у злочинах проти людяності. Судова палата VI Міжнародного кримінального суду у 2021 році встановила загальну компенсацію, за яку несе відповідальність пан Нтаганда обсягом \$30 млн. Палата Суду визнала, що пан Нтаганда є неспроможним виплатити відшкодування, й закликала Трастовий фонд для потерпілих робити виплати наскільки це можливо в межах наявних ресурсів і брати участь у додаткових зусиллях зі збору коштів.

За свою діяльність Міжнародний кримінальний суд висунув звинувачення 46 особам, зокрема, експрезиденту Судану Омару аль-Баширу, лідеру бойовиків Армії Господа в Уганді Джозефу Коні, лідеру Лівії Муаммару Каддафі (вбитий у 2011 році), експрезиденту Кот-д'Івуару Лорану Г'багбо.

Суд наразі проводить розслідування злочинів, скоєних в Афганістані, ЦАР, Кот-д'Івуарі, Дарфурі, Судані, Демократичній республіці Конго, Кенії, Лівії, Уганді, М'янмі, Палестині та Венесуелі, а з 2 березня 2022 року – і в Україні.

Хоча наша держава ще не ратифікувала Римський статут, Україна визнала юрисдикцію МКС на підставі двох заяв Верховної Ради України – щодо справ Майдану 2014-го і щодо подій в Криму та на Донбасі 2015-го. Широке

ж розслідування та збір доказів злочинів рф на території нашої держави розпочалося Офісом прокурора МКС у березні цього року, після звернення 43 країн-учасниць Римського статуту на фоні повномасштабного вторгнення рф до України. Вперше в історії Міжнародного кримінального суду він став учасником Спільної слідчої групи на платформі Євроюсту, до якої увійшли Україна, Литва, Польща, Латвія, Естонія та Словаччина.

Прокурор МКС Карім Хан неодноразово приїжджав до України та особисто оглядав місця вчинення воєнних злочинів. Також у травні 2022 року до нас прибула найбільша в історії Міжнародного кримінального суду команда, що складається з 42 слідчих, судових експертів та допоміжного персоналу – для розслідування злочинів, що підпадають під юрисдикцію органу. МКС планує відкрити незабаром своє представництво в Україні.

Маємо надію, що Міжнародний кримінальний суд зможе продемонструвати свою ефективність, що дозволить українцям здійснити колективну мрію й незабаром побачити усіх російських воєнних злочинців на лаві підсудних у Гаазі, а державу-терориста – змусить виплачувати Україні репарації (https://lb.ua/blog/olena_moshenets/527492_mizhnarodniy_kriminalniy_0sud-shlyah.html). – 2022. – 26.08).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Михайло Гуцал, суддя апеляційного адміністративного суду у відставці, адвокат

Чи є рішення Суду ЄС джерелом права, аналогічно практиці ЄСПЛ?

Рішення Суду ЄС належить розцінювати як таке, що дозволяє встановити зміст положень актів законодавства Європейського Союзу. Подібно до практики застосування рішень ЄСПЛ, врахуванню підлягають принципи, що впливають із його рішень щодо подібних питань, навіть якщо вони стосуються інших держав.

Чи є рішення Суду ЄС джерелом права, аналогічно практиці ЄСПЛ?

Відповідь на це питання було надано Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 03.08.2022 у справі № 910/9627/20. Велика Палата зауважила, що приєднавшись до Договору про ЄС, Україна прийняла на себе зобов'язання дотримуватися встановлених цим Договором положень та нормативно-правової бази щодо передачі енергопродуктів та матеріалів, для транспортування яких використовуються мережі.

Це узгоджується з вимогами ч. 11 ст. 2 Закону України «Про ринок електричної енергії» (далі – Закон про РЕ), згідно з яким суб'єкти владних повноважень, а також суди при застосовуванні норм цього Закону беруть до уваги правозастосовну практику Енергетичного Співтовариства та Європейського Союзу, зокрема рішення Суду Європейського Союзу (Європейського Суду, Загального Суду), практику Європейської Комісії та Секретаріату Енергетичного Співтовариства щодо застосовування положень актів законодавства Європейського Союзу, зазначених у цій статті.

Отже, Закон про РЕ покладає на суди обов'язок при застосовуванні його норм враховувати рішення Суду ЄС (Європейського Суду, Загального Суду).

Тому висновок Верховного Суду про те, що Рішення Суду ЄС не є джерелом права, було оцінено як вузький формально-юридичний підхід до визначення джерела права як сукупності способів об'єктивації волі суб'єктів правотворчості.

Водночас у ширшому розумінні джерела права охоплюють зовнішнє вираження правових норм, а також положень, що дозволяють встановити зміст права. Саме у цьому значенні практика ЄСПЛ є джерелом права, яке дозволяє встановити зміст прав і свобод, визначених у Конвенції і протоколах до неї, хоча як джерело права вона окремо визначена у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» та ч. 4 ст. 11 ГПК України.

Отже, рішення Суду ЄС належить розцінювати як таке, що дозволяє встановити

зміст положень актів законодавства Європейського Союзу. Подібно до практики застосування рішень ЄСПЛ, врахуванню підлягають принципи, що впливають із його рішень щодо подібних питань, навіть якщо вони стосуються інших держав.

З урахуванням наведеного ВП ВС вважала необґрунтованими доводи про відсутність підстав для посилання на рішення Суду ЄС у справі FENS vs Slovak Republic (<https://sud.ua/uk/news/blog/248011-chi-ye-rishennya-suduyes-dzherelom-prava-analogichno-praktitsi-yespl>). – 2022. – 30.08).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Руслан Арсірій, суддя Окружного адміністративного суду міста Києва

Електронне судочинство поза межами ЄСІТС та тотальна економія: нові виклики в роботі судів під час війни

Протягом 2018–2020 років на побудову та створення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) Державна судова адміністрація України використала майже 103 млн гривень. А сьогодні заради економії судам рекомендують переходити до комунікації зі сторонами судового процесу поза межами ЄСІТС та користуватися месенджерами.

В умовах воєнного стану, який триває вже шостий місяць, ми продовжуємо спостерігати за експериментами з онлайн-судочинством. Я неодноразово у своїх попередніх статтях звертав увагу відповідальних органів та розробників на проблеми електронного судочинства, які були і до початку війни. На сьогодні до вже існуючих недопрацювань та «багів» додаються нові, створюючи ефект снігової кулі.

Впровадження електронних інструментів комунікації – складний і дуже відповідальний процес, в основі якого повинна лежати постійна взаємодія між замовниками, розробниками та безпосередніми користувачами системи. Таку співпрацю необхідно починати від зародження ідеї будь-якого проекту та продовжувати її

на всіх етапах тестування, а згодом, і під час впровадження проекту. Запит на фідбек, його якісне опрацювання, виправлення помилок є невід’ємними складовими ефективної реалізації ІТ-проекту. Це суттєві витрати часу і фінансів, але інакше не може бути, і саме в цьому полягає економія коштів. Інакше, в таких умовах запровадження будь-яких нововведень призводить до розбалансування системи управління та суттєво впливає на результативність.

Однак у випадку із впровадженням ЄСІТС розробники, здається, більше переймалися піаром, ніж взаємодією із безпосередніми користувачами – суддями та працівниками апарату судів. Досі не відомо, як вивчалось питання матеріальної бази судів, технічних можливостей та їх стійкості у критичних умовах, а також наявності відповідних знань та навичок у працівників. Складається враження, що ініціаторам та розробникам хотілося якнайшвидше відмовитись від всього старого паперового і перейти до нового технологічного, аби лише гучно відзвітувати про «успішну» діджиталізацію в органах судової влади. Процесу надавали штучного прискорення, незважаючи на численні проблеми під час впровадження на кожному з етапів.

Нерідко початкова мета введення електронного судочинства губилась в процесі виконання, і вже ніхто не пам’ятав навіщо, власне, створювалися ті чи інші модулі та які функції на них було покладено. Нагадаю, що в рамках однієї із чергових судових реформ головним завданням інформатизації було підвищення довіри до суду. У 2020 році, в період пандемії, вже йшлося про полегшення комунікації учасникам судового процесу, а з початком війни в такий спосіб вирішили економити кошти. Єдиною незмінною у цих процесах залишилось додаткове навантаження на суддів та працівників суду спочатку на освоєння нововведень, потім виявлення в них «багів» та невідповідностей, а згодом на спроби комунікації з розробниками та очікування на виправлення проблем. При цьому недопрацьовані регламенти ЄСІТС необхідно було пристосовувати до вимог процесуального законодавства.

За період численних спроб впровадження ЄСІТС змінювались концепції, підприємства-виконавці, складові системи тощо. На момент написання статті з повідомлень у ЗМІ стало відомо, що Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему хочуть передати до компетенції Міністерства цифрової трансформації. Одна з причин таких можливих змін – оптимізація витрат на судову владу. На думку голови Комітету Верховної Ради з питань правової політики Дениса Маслова, цифровізація роботи суду допоможе зекономити кошти. На жаль, про виправлення раніше допущених помилок при впровадженні окремих модулів ЄСІТС, чи налагодження взаємодії з безпосередніми користувачами системи, в повідомленнях не йшлося.

Нещодавно Рада суддів України своїм рішенням зобов'язала суди запровадити альтернативні способи комунікації з учасниками справи поза ЄСІТС. Посилаючись на тотальне недофінансування судової влади у першому півріччі 2022 року, в органі суддівського самоврядування чомусь вирішили, що найперше, що треба зробити для покращення ситуації – це зобов'язати суди запровадити альтернативні способи комунікації. З початку війни Кабінетом Міністрів України неодноразово зменшувались видатки, передбачені судам та установам системи правосуддя. На жаль, в питаннях фінансування судова влада завжди була залежна від інших гілок влади – виконавчої та законодавчої. Однак у Раді суддів України є достатньо повноважень для взаємодії з органами державної влади в питаннях формування державного бюджету, необхідного для належного функціонування судової влади. Натомість ми стикаємось із рекомендаціями та завданнями лише для судів.

Зокрема, в рамках вищезгаданого рішення РСУ розроблено багато рекомендацій, серед яких, зокрема, рекомендується обмін процесуальними документами з учасниками судових проваджень за допомогою засобів традиційного поштового зв'язку здійснювати виключно у разі неможливості комунікації за допомогою електронної пошти та/або з використанням вказаних учасниками судових

проваджень мобільних телефонів (в тому числі й з використанням месенджерів, які дозволяють отримати інформацію про доставку відповідного повідомлення, процесуального документа та отримати інформацію про їх прочитання).

Як, власне, повинна відбуватись оцінка неможливості комунікації сторін за допомогою електронної пошти? Відсутність електронної адреси у сторони судового процесу вважатиметься такою «неможливістю» чи ні?

Крім того, рекомендований спосіб комунікації знаходиться поза межами ЄСІТС, а це означає, що питанням захисту інформації в цьому каналі та інтеграції його до системи ніхто займався. Відтак, нам нав'язують нові способи комунікації, які не пов'язані між собою та не передбачені нормами процесуального законодавства.

За інформацією Рахункової палати України протягом 2018–2020 років на побудову та створення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) Державна судова адміністрація України використала майже 103 млн гривень. А сьогодні ми говоримо про комунікацію зі сторонами у месенджерах поза межами ЄСІТС?

Прагнення до «економії», навіть всупереч процесуальним нормам, ми спостерігали вже і раніше. З метою зменшення витрат на закупівлю оптичних носіїв інформації (CD-дисків) наказом Державної судової адміністрації України у червні цього року було змінено порядок фіксації судових засідань. Це відбулось без визначення нового порядку фіксування судового процесу у Положенні про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннях, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), як це передбачено нормами чинного законодавства. При цьому, зараз виключно Голова Верховного Суду або особа, яка виконує повноваження Голови Верховного Суду, уповноважений визначати новий порядок фіксування судового процесу шляхом регулювання цього питання у Положенні про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннях, що визначають

порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Яку б мету не переслідували ініціатори електронного судочинства в Україні, його впровадження не повинно суперечити положенням чинного законодавства. В процесі створення онлайн-суду розробники програмного забезпечення мають відмовитись від будь-яких кроків, які впливають на спосіб або процес здійснення судочинства.

Звісно, війна потребує нових рішень та підходів, але зараз, як ніколи, вони повинні бути виваженими та ефективними, аби не допускати правових колізій та суперечностей. Не потрібно забувати про принцип правової визначеності, який гарантує забезпечення легкості з'ясування змісту права і можливість скористатися цим правом у разі необхідності. Не можна допускати ситуацій, коли людськи ресурс, кошти та час витрачаються на проект, який має низьку результативність і при цьому суперечить положенням чинного законодавства. Це стосується всіх сфер нашого життя та діяльності, а особливо судочинства (<https://sud.ua/ru/news/blog/248135-elektronne-sudochinstvo-poza-mezhami-yesits-ta-totalna-ekonomiya-novi-vikliki-v-roboti-sudiv-pid-chas-viyuni>). – 2022. – 31.08).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Вадим Івченко, народний депутат України

Економія, яка принесе за собою хаос у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні

Парламент має намір розглянути у другому читанні законопроект за авторством Михайла Папієва (н.д. партія ОПЗЖ) №3663 "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування". Ним пропонується з 1 січня 2023 року об'єднати адміністративні структури Пенсійного фонду та Фонду соціального страхування задля "скорочення адміністративних видатків та покращення виконання ключових функцій, пов'язаних зі здійсненням страхових виплат".

Давайте розглянемо, чи дійсно заявлена економія не вдарить по вже звичній системі соціального страхування – компенсації втраченого заробітку при тимчасовій непрацездатності (лікарняні), виплати по вагітності та пологам (декретні), допомогу на поховання, забезпечення потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання медичними та соціальними послугами (санаторне-курортне лікування, лікарські та медичні засоби, протезно-ортопедичні вироби, спеціальні засоби пересування та ін.

Найголовнішим плюсом об'єднання, за визначенням Комітету соціальної політики та захисту прав ветеранів, є можливість зекономити сумарно майже 2,7 млрд грн. Але вони сором'язливо замовчують, в яку ціну стане ця реорганізація, адже вона майже ліквідує систему соціального страхування для українських працівників.

По пунктах:

одноразова економія в 1,6 млрд грн передбачає звільнення майже 5000 вузькопрофільних працівників з питань прийому заяв-розрахунків та роботі з потерпілими на виробництві. Навряд чи працівники Пенсійного фонду навчені такому функціоналу та готові на подвійне навантаження;

масове звільнення потягне за собою судові позови та грошові компенсації, що нанівець зведе заплановану економію. Ба більше, законопроектом №3663 передбачено на перехідний період одночасне паралельне фінансування як Фонду соцстраху так і Пенсійного. (Нагадаю, що попереднє злиття Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України та Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, яке теж відбувалось під гаслами економії, тривало 3 роки і поставлена мета не була досягнута). Слід відзначити, що це відбувалось в мирний час, і зараз під час війни зробити таку реорганізацію абсолютно нереально;

лобісти законопроекту стверджують, що видатки на лікування, реабілітацію та

санаторно-курортне лікування можливо передати на Національну службу здоров'я України та Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю, тим самим зекономити ще 1,12 млрд гривень. Але вибачте, яка тут економія? Це просто перекладання з однієї кишені в іншу, що змусить застраховану особу бігати по різних установах, ставати на облік, приносити купу довідок та й в результаті не отримати належне. Якщо зараз застрахована особа отримує послуги за принципом «єдиного вікна» й навіть попри військовий стан відділення Фонду соцстраху працюють, то після реорганізації настане суцільний хаос. Напевно через відсікання працівників від послуг соціального страхування намагаються скоротити видатки, але чи доцільно це, чи подякують люди?

Навіть створена при комітеті соцполітики робоча група з опрацювання даного законопроекту до другого читання висловила категорично проти його прийняття Парламентом.

І наостанок, просто до відома: 15 липня 2022 року президент РФ Путін підписав закон про об'єднання Пенсійного фонду Росії та Фонду соціального страхування, закон вступає в силу з 1 січня 2023 року (https://lb.ua/blog/vadym_ivchenko/527831_ekonomiya_yaka_prinese_haos.html). – 2022. – 30.08).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Володимир Цибулько, український письменник

Податкова реформа Шурми загрожує економіці та виникла з прем'єрських амбіцій автора

Податкова реформа заступника голови Офісу президента Ростислава Шурми – нереалістична і є результатом політичних амбіцій її автора, якого називали одним із претендентів на роль глави уряду. Таку думку висловили автори матеріалу "Економічної правди" на основі глибокого аналізу теми, і вона збігається з моєю інформацією.

Як повідомляє видання, автори ініціативи не надали профільному комітету ВР

необхідної калькуляції, а втрати бюджету від її необдуманого впровадження можуть становити 337 мільярдів гривень, а Пенсійного фонду – аж 584 мільярди.

За повідомленнями ЗМІ, у гонитві за прем'єрством Ростислав Шурма за допомогою популістської реформи спробував загравати з бізнесом та експертами, готовими підтримати навіть повне скасування податків у країні, що воює.

"Ймовірно, розмови про нову податкову реформу стали наслідком політичних амбіцій Ростислава Шурми. Раніше джерела називали його одним з претендентів на роль голови уряду, який "має багато креативних ідей", – констатували у ЕП.

Водночас списувати Шмигала, який пережив уже як мінімум 10 кампаній зі своєї зміни, дуже рано, і тут у його опонентів дається взнаки відсутність досвіду в політиці.

У той самий час, втрати від цієї реформи настільки жахливі, що навіть відвертий популізм не може переважити всі ризики.

При цьому раніше повідомлялося, що експерти та депутати вважають небезпечною та сирією податкову реформу Ростислава Шурми. Про це, зокрема, писав Forbes.

"Ті, хто пропонує зменшити оподаткування під час війни, мають подавати комплексні рішення. Наразі це виглядає так, що люди пропонують підтримати бізнес за рахунок зниження пенсій, зарплат медикам і вчителям", – сказав очільник фінансово-податкового комітету Верховної Ради Данило Гетманцев

Шурма ж поки не зміг заручитися підтримкою своєї ідеї навіть на рівні ОП.

Навіть представники бізнесу сприйняли ідею Шурми неоднозначно і мають стосовно неї низку питань.

"Головне питання – у відповідальності підприємства, – підкреслив власник корпорації "Біосфера" Андрій Здесенко. – З нашими судами та правоохоронними органами така система може швидко перетворитися на каральний інструмент".

Малий бізнес також незадоволений пропонованою реформою, та вважає її недопропрацьованою. Так, голова Спілки

захисту підприємництва та руху SaveФООП Сергій Доротич пропонує натомість повністю скасувати податок на додану вартість та ввести прогресивний податок на прибуток, а також зберегти спрощену систему. Про це він розповів UBR.ua.

<https://ubr.ua/uk/finances/taxes/savefop-predlozhu-alternativu-radikalnoj-nalogovoj-reforme-10-10-10>

На останок варто нагадати, що з 2015 до лютого 2020 року Ростислав Шурма очолював запорізький осередок проросійського "Опозиційного блоку", діяльність якого заборонена в Україні (https://censor.net/ua/blogs/3362582/podatкова_reforma_shurmi_zagroju_ekonomts_ta_vinikla_z_premrskih_ambtsyi_avtora). – 2022. – 23.08).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції "Слуга народу"

Додаткові 13 мільярдів на закупівлю газу для проходження опалювального сезону та 2 мільярди на військову розвідку, звернення до міжнародних організацій та країн світу щодо порушення агресором прав військовополонених та крок до повернення акцизу на автомобільне паливо та нового закону про медіа – детально про результати роботи Верховної Ради 30 серпня 2022 року

1.Врахували пропозиції Президента до закону 7087 про розмежування повноважень центральних та місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування та територіальних громад у сфері охорони дитинства та захисту прав дитини у зв'язку із утворенням Державної служби України у справах дітей та виключили із тексту закону положення про наділення прокуратури функцією нагляду за дотриманням норм законодавства органами опіки та піклування у діяльності з питань захисту прав та інтересів дитини як такі, що не відповідають зобов'язанням, взятим Україною під час вступу до Ради Європи, та не узгоджуються

з конституційними засадами діяльності прокуратури України.

2.Постановою 7639 на період дії воєнного стану в Україні + 30 днів уповноважили начальників Бахмутської, Сіверської, Соледарської, Часовоярської Краматорської, Лиманської, Миколаївської, Святогірської та Курахівської міських, Великоновосілківської та Черкаської селищних, Званівської, Комарської та Шахівської сільських військових адміністрацій Донецької області здійснювати повноваження місцевих рад, їх виконавчих комітетів та відповідних сільських селищних, міських голів на відповідних територіях.

3.Постановою 7612 взяли до відома звіт ТСК ВР з питань розслідування обставин смерті судді Автозаводського районного суду м. Кременчука Олександра Лободенка та міського голови міста Кременчука Олега Бабаєва, продовживши роботу комісії ще на 6 місяців.

4.Законопроект 7473-д, прийнятим за основу, запропонували передбачити право на безоплатну вторинну правову допомогу особам, які постраждали від торгівлі людьми або повідомили про акти згідно закону про санкції, право дітей, недієздатних осіб або осіб, дієздатність яких обмежена, на звернення за безоплатною правовою допомогою, збільшити межі малозабезпеченості осіб з інвалідністю для отримання безоплатної вторинної правової допомоги до 2 прожиткових мінімумів для працездатних, обов'язкову участь адвоката при розгляді судом справ щодо обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку, примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу, можливість подання звернень про отримання безоплатної правової допомоги засобами електронного зв'язку, оплату послуг з медіації медіаторам, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги тощо.

5.Законопроект 7683, прийнятим за основу, запропонували встановити касовий метод для забудовників та девелоперів щодо розрахунку

ПДВ при здійсненні операцій з об'єктами нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому, включити до «першого постачання житла» операції з купівлі-продажу неподільного житлового об'єкта незавершеного будівництва/майбутнього об'єкта житлової нерухомості із оподаткуванням ПДФО (18%) доходу від операцій з такими об'єктами, з подільним об'єктом незавершеного будівництва та з відступлення прав вимоги щодо якого сплачено частково ціну та зареєстровано обтяження речових прав на користь покупця.

6. Постановою 7709 звернулись до ООН, Ради Європи, ЄвроСоюзу, ОБСЄ, Міжнародного Комітету Червоного Хреста, парламентів та урядів країн світу щодо порушення росією та підконтрольними їй де-факто окупаційними органами норм міжнародного гуманітарного права по відношенню до військовополонених захисників та захисниць України.

7. Постановою 7627 звернулись до ООН, ЄвроСоюзу, Європейської Ради, ОБСЄ, парламентів та урядів держав-членів НАТО, Міжнародного комітету Червоного Хреста, Незалежної міжнародної медичної гуманітарної організації «Лікарі без кордонів» щодо засудження факту масової страти українських військовополонених державою-агресором в Оленівці 29 липня 2022 року.

8. Євроінтеграційним законопроектом 2693-д, прийнятим за основу, запропонували новий Закон про медіа – консолідований акт регулювання діяльності суб'єктів у сфері медіа замість застарілих профільних законів про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні, про телебачення і радіомовлення, про інформаційні агентства», про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення, про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації та змінами в ~100 чинних законів. Серед іншого, проектом заборонено зареєстрованим в офшорних зонах особам брати участь у постачальниках електронних комунікаційних послуг з використанням радіочастотного ресурсу, конкретизовано вимоги до прозорості структури власності та контролю,

відокремлено суб'єктів мовлення громад від суб'єктів, заснованих місцевими органами влади, гарантії захисту дітей від шкідливого контенту розповсюджено на провайдерів аудіовізуальних сервісів, підставами для надання права на відповідь чи спростування інформації визначено поширення відомостей, які не відповідають дійсності або які були викладені неправдиво, за суб'єктами подання таких вимог – аудіовізуальні, друковані або онлайн медіа, спрощено умови реєстрації друкованих видань – вони підлягають обов'язковій реєстрації лише на період військової агресії.

9. Законом 7681 за рахунок збільшення зовнішніх запозичень виділили Міненерго 12,7 млрд грн на придбання природного газу для проходження опалювального сезону, а за рахунок внутрішніх запозичень – 2 млрд грн Головному управлінню розвідки Міноборони на підвищення обороноздатності і безпеки держави.

10. Законопроект 7668-д, прийнятим за основу, запропонували на період воєнного стану встановити ставки акцизного податку в розмірі 100 євро за 1000 літрів бензину та дизелю (з другого місяця воєнного стану по зараз діє ставка нуль), на скраплений газ, бутан та ізобутан повернути довоєнні 52 євро за 1000 л (зараз – нуль), а на альтернативні види палива (з додаванням біоетанолу) знизити ставку акцизу до 100 євро за 1000 л, але і знизити для нього також ПДВ.

11. Законопроект 7669, прийнятим за основу, запропонували виключити норму про спрямування коштів державного дорожнього фонду (що фінансується за рахунок акцизів на паливо) на погашення боргу за запозиченнями держави або під державні гарантії та на сектори оборони і повернути фінансування утримання мережі автомобільних доріг в належному технічному стані, проведення аварійно-відновних робіт на зруйнованих ділянках доріг та штучних спорудах.

12. Відправили на повторне перше читання законопроект 6504, який передбачає нову редакцію закону про службу в органах місцевого самоврядування та, зокрема, розмежування посад та правових статусів службовців

місцевого самоврядування та виборних посадових осіб, закріплення принципу політичної неупередженості із збереженням права обиратися, створення інституту керівника служби в ОМС, формування окремого структурного підрозділу або визначення однієї уповноваженої посадової особи з питань персоналу, можливості переведення на державну службу без конкурсу, прозорий відбір і призначення на посади з огляду на персональні досягнення і здобутки, нова системи оплати праці в ОМС тощо.

13.Законопроект 7552, прийнятим за основу, запропонували наділити осіб рядового на начальницького складу ДБР правом застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю під час дії надзвичайного або воєнного стану у випадках, на умовах та в порядку, передбачених законом про Нацполіцію.

14-15. Законами 0165 та 0166 приєднали Україну до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами та Конвенції про процедуру спільного транзиту, що є умовою для запровадження в Україні «митного безвізу» (https://censor.net/ua/blogs/3364056/dodatkovy_13_milyardiv_na_zakupivlyu_gazu_dlya_prohodjennya_opalyvalnogo_sezonu_ta_2_milyardy_na_viyiskovu). – 2022. – 30.08).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Валентин Наливайченко, політик

Чи доцільна приватизація під час війни?

З 1 вересня в Україні стартує мала приватизація. Уряд хоче стимулювати економічне зростання, пожвавити ділову активність та отримати доходи до бюджету.

Дозволю собі скептицизм: за сьогоднішніх умов, коли Україна протистоїть російській агресії, успіх приватизації є мало реальним.

Через війну прозорість процедури приватизації буде обмеженою, а тимчасові норми анонімності інформації щодо учасників аукціону та покупців провокуватимуть

корупційну складову у проведенні аукціонів, які й до цього викликали багато запитань.

Згадаймо лише аукціон з продажу заводу “Більшовик”...

Зараз, у період воєнного стану, є великі ризики, що приватизація стане масовим розпродажем важливих об’єктів. Адже серед списку підприємств на продаж є хлібзаводи та елеватори, які здатні приносити прибуток країні під час війни.

З іншого боку, підприємства державної власності, від яких залишилась лише назва, не будуть цікавими для інвесторів. А якщо все-таки їх продадуть за копійки, то лише з довгостроковою та післявоєнною перспективою розвитку.

Є також ризики, що працюючі підприємства з цінними активами будуть продані задешево під час війни, а далі – розібрані та розкрадені.

Висловлю побоювання, що продати державні активи за “справедливою ціною” не вдасться. Об’єкти на аукціонах коштуватимуть мало, тож отримати майже 1 млрд гривень доходів до бюджету, як це планує уряд, буде складно.

Варто наголосити, що найбільш доцільним моментом для приватизації є економічний пік розвитку країни, коли приватний бізнес є двигуном забезпечення економічного зростання.

Іншими словами, коли інвестиційний клімат є сприятливим для бізнесу, саме тоді приватизація буде максимально результативною та вигідною для обох сторін. Якщо ж говорити про стимулювання ділової активності у воєнний час, то необхідно підходити до цього питання розумно і фахово.

Разом із безвідсотковими кредитами для вимушеної релокації бізнесу, мала приватизація збиткових та пустих чи непрацюючих підприємств матиме сенс.

З іншого боку, можливе запровадження податку +10% на імпорт (влада хоче збільшити курс гривні за долар на 10% для імпортерів) буде стримувати можливості такого бізнесу модернізувати обладнання, імпортувати сировину тощо.

На жаль, економіка України перебуває у кризі. Очікується, що ВВП у 2022 році впаде

втричі. Інфляція у понад 30% та дедалі більша девальвація – це все ставить під сумнів ефект приватизації.

Тож до процесу продажу державних активів треба підходити дуже зважено, враховуючи

всі ризики. Аби отримати інвестиції до бюджету і поживлення економіки, а не дерібан підприємств. (https://censor.net/ua/blogs/3364280/chy_dotsilna_pryvatyzatsiya_pid_viyiny). – 2022. – 31.08).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 14 (236) 2022**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Редактори:
А. Березельська Я. Маленко

Комп'ютерне верстання:
Н. Крапіва

Підп. до друку 13.09.2022.
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 5,99.
Наклад 2000 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net